الانوار الاحمدیّہ

فی

حالات المشائخ النقشبندیّہ

حصہ (۲)

حالاتِ حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی قدس سرہٗ

تالیف

حضرت قبلہ گاہ مولانا مولوی نظر محمد سومرو رحمۃ اللہ علیہ

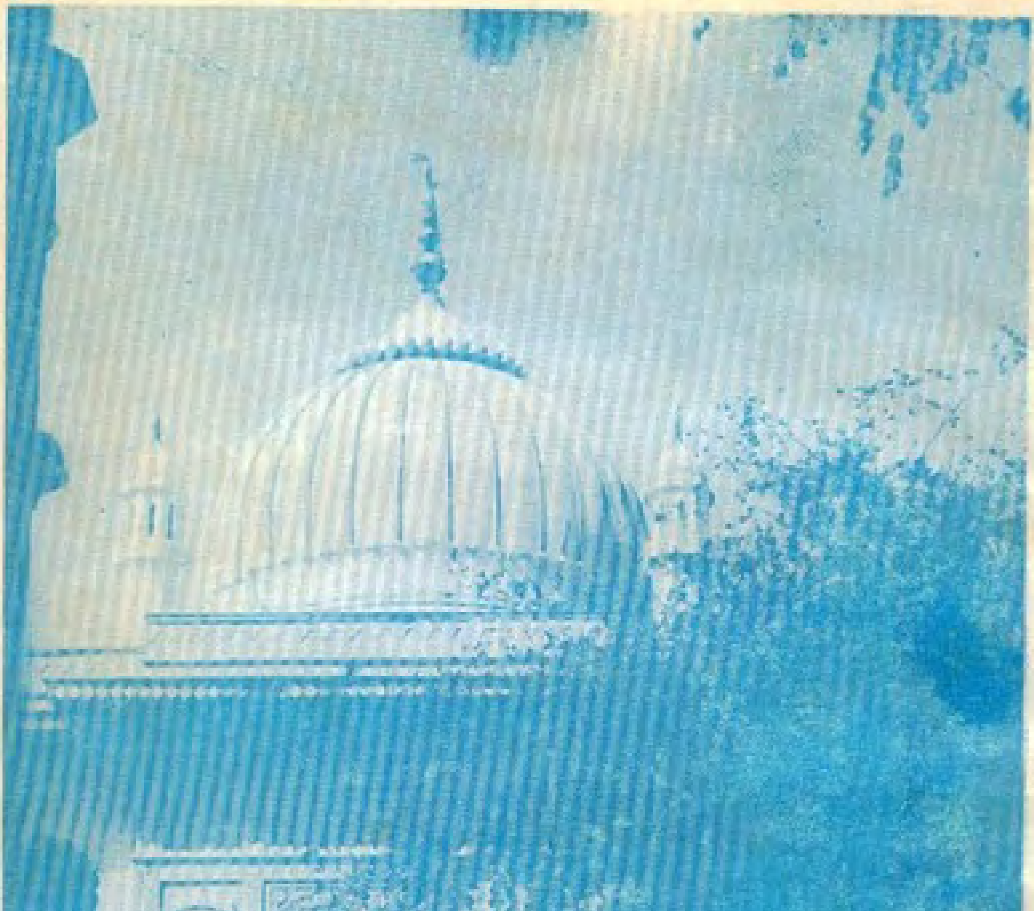

روضۂ مبارک حضرت مجدد الف ثانی قدس سرہٗ ۔ سرہند شریف

عند ذکر الصالحین تنزل الرحمۃ

الانوار الاحمدیۃ

فی

حالات المشائخ النقشبندیۃ

حصو ٻيو

حالات حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره

از تاليفات

حافظ القرآن فخر عاشقان حضرت مجدد الحاج
جناب حضرت واعظ الاسلام مولانا مولوي نظر محمد صاحب مرحوم
سومرو نسباً، نقشبندي مشرباً

تعداد طبع — هڪ هزار

سنہ طباعت — ١٣٩٣ھ / ١٩٧٣ع

مقام طباعت — مطبوعہ مطبع سعيدي قرآن محل ڪراچي

قيمت — ٻارهن رپيا

ملڻ جو هنڌ

مولوي نوراحمد سومرو

بنگلہ ١٦٣ع گارڊن ويسٽ

ڪراچي ٣

فهرست مضامين ڪتاب مستطاب الانوار الاحمديه (حصو پهريون)

مضمون	صفحو
پيش لفظ	١
مختصر حالات حضرت فيض مآب مؤلف هٰذا الڪتاب المستطاب	٥
ٽالپر ذات ۽ سنڌ وارن سڀني جا احوال	٥
مؤلف جي ولادت با سعادت، تربيت، تعليم ۽ تڪميل	٨
وفات حسرت آيات	١٣
سنڌن اولاد ۽ پاڻ جن جو ذڪر	١٤
مقدمه من مؤلف هٰذا الڪتاب المستطاب	٢١
نصيحت	٣٤
سرود جي مذمت	٣٤
محي الدين جو لقب	٣٥
وصيت	٣٥
نقشبندي طريقه جي خصوصيتن جو بيان	٥٠
قلب ۽ قلبي ذڪر جي خاصيت	٥٠
علم باطني حاصل ڪرڻ فرض عين آهي	٥٤
سبب تاليف ڪتاب	٦٠
ڪي مسئلا جي عتاب شرع مطهر کان اڳ پڙهڻ ضروري آهن	٦٤
ولايت جو ٻيو دليل	٦٥
ولايت جو ٽيون دليل	٦٦
ولايت جو چوٿون دليل	٦٦
ولايت جو پنجون دليل	٦٦
مسئلو	٦٨
مسئلو	٦٨
مسئلو	٦٩
شجره طيبه (منظوم)	٧٤
حالات حضرت امام رباني مجدد الف ثاني (قدس سره)	٧٧
حضور جن جي نسب شريف جو بيان	٧٨
حضرت امام رباني مجدد الف ثاني جي مناقب ۾ تصنيفون	٨٤
حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره جي ثناخواني ۾ اڳين وڏين سڳورن جا قول	٨٥
حالات حضرت شيخ احمد جام قدس سره	٨٥
حضرت شيخ خليل الله قدس سره	٨٧
حالات حضرت غوث الثقلين محبوب سبحاني محي الدين جيلاني قدس سره	٨٧
سندن مختصر ڪرامات	٩٠
سندن مختصر حالات، علم ۽ عبادات ۽ اخلاق ۽ ارشاد	٩١
حضرت شيخ عبد القدوس گنگوهي رحمة الله عليه	٩٤
شيخ سليم بن بهاء الدين چشتي قدس سره	٩٥
شيخ نظام نارنولي	٩٧
شيخ عبدالله علاؤ الدين سهروردي	٩٨
مير سيد جلال الحق والدين الملقب به مخدوم جهانيان قدس سره	٩٩
حضرت شيخ شرف الدين بو علي قلندر پاني پتي قدس سره	١٠٣
حضرت مخدوم شيخ شاه ڪمال قادري ڪيٿلي قدس سره	١٠٦
واقعه	١٠٧
تعبير	١٠٨
واقعه	١٠٨
ذڪر ملاقات با سعادت مرشد لاثاني حضرت مجدد الف ثاني قدس سره	١١٠
پهريون واقعه	١١٢
ٻيو واقعه	١١٢
ٽيون واقعه	١١٣
چوٿون واقعه	١١٤
پنجون واقعه	١١٤
ڇهون واقعه	١١٥
ستون واقعه	١١٥
اٺون واقعه	١١٥
حضور اقدس جو علم ظاهري حاصل ڪرڻ	١١٧
حضور اقدس جي علم باطني ۾ مشغولي	١١٩
حضور اقدس کي تجديد جو مرتبو ملڻ	١٢٣
حضور اقدس کي خير طينت جي عطا	١٢٨
حضور اقدس کي قيوميت جي وڳي جي عطا	١٣٠
حضور اقدس کي خزينة الرحمة جو نشان عطا ٿيڻ	١٣٣
شيخ فضل الله برهانپوري	١٣٧
شيخ حسن غوثي قدس سره	١٣٨

مضمون	صفحو
سيد مير ڪ بلخي	١٣٨
وقت جي بزرگ جو ارشاد	١٤٠
علامه عبدالحڪيم سيالڪوٽي	١٤٠
شيخ عبدالحق محدث دهلوي	١٤٢
خواجه فرخ حسين بدخشاني	١٤٥
سيد نصير احمد رومي	١٤٦
شيخ طاهر بدخشي قدس سره	١٤٦
هڪ بلخ جي بزرگ جو سندن حضور ۾ اچڻ	١٤٦
هڪ چشتي خاندان جي گادي نشين جو حضور اقدس ۾ اچي مريد ٿيڻ	١٤٧
حضرت مشڪل ڪشا شاه نقشبند قدس سره جو فرمود	١٤٨
حضرت امام رباني مجدد الفثاني قدس سره جي شان ۾	
هڪ قادري بزرگ جو سندن خدمت ۾ اچي مريد ٿيڻ	١٥٠
حضرت پير دستگير غوث الاعظم رضي الله تعالیٰ عنه جي تشريف شين – سرهند شريف ۾ عجيب واقعو	١٥١
خليفه صدرالدين جي حڪم موجب هڪ شخص جو اچڻ، جو سچو طالب هو	١٥٤
حضور اقدس جي فيض جي گهٽائي جي شان بابت	١٥٧
پکين ۽ گهوڙن جون شاهديون	
تجديد ۽ قيوميت جو ٽيهون سال	١٥٩
حضور اقدس جن انسانن واڱر جنن جا به هادي	١٥٩
جنائي حضور اقدس جي ڪرامتن جو ڪلاه ڏيڻ ۽ اچي سندن مريد ٿيڻ قبولڻ	١٦٠
مولانا عبدالرحمٰن واريءَ جو عهد ڪيل قصه جو بيان	١٦١
حضور جن جو شيخ بديع الدين قدس سره کي لشڪر جي هدايت لاءِ موڪلڻ	١٦٥
شيخ بديع الدين جو حضور اقدس ۾ عريضه لکڻ ۽ ان جو ڪيئن جواب ملڻ	١٦٩
حضرت مجدد الف ثاني رضي الله تعالیٰ عنه جي نذر ۾ العام ٿيڻ	١٧٠
حضور اقدس جي بارگاه ۾ بادشاه جي بدگوئي ڪرڻ	١٧١
بادشاه جو ڪوڙن واڱر حضور اقدس سان ڪرڻ	١٧٣
حضور اقدس رضي الله تعالیٰ عنه ۽ بادشاه جو پاڻ ۾ گفتگو	١٧٤
حضور اقدس جي دعا سان بادشاه جي اجابت ۽ جيل جي آفيسر جو مسلمان ٿيڻ	١٧٦
حضور اقدس رضي الله تعاليٰ عنه جو گواليار جي قلعي ۾ پهچڻ	١٧٧
هڪ اهل الله جو عجيب خواب ڏسڻ	١٧٩
هندستان جي اميرن جي بغاوت	١٨٠
وزير جي پاڻ جو ٻين سائين سميت مريد ٿيڻ	١٨٢
هند جي امير جو خط مهابت خان کي پهچائڻ	١٨٣
بادشاه جو ڪشمير ڏانهن سفر ڪرڻ ۽ وزير بدنيت جي خبث باطني	١٨٣
حضور اقدس جو سير جلالي پور روانو ٿيڻ ۽ کين الهام الهي عطا ٿيڻ	١٨٥
حضور اقدس جي تصرف سان شاهي تخت جو اونڌو ٿي پوڻ، بادشاه جي دل تي هيبت	١٨٦
حضور اقدس جن جو خط بادشاه جي عريضي جي جواب ۾	١٨٦
حضور اقدس رضي الله تعالیٰ عنه جن جو قلعي کان ٻاهر نڪرڻ	١٨٧
بادشاه جو مريد ٿيڻ ۽ دين جو غلغلو	١٩٠
حضرت رسول مقبول صلي الله عليه وسلم جي حالات پاڪ جو تمثيل	١٩٢
توريت جي وعده ڪيل پيشنگوئي	١٩٦
شيخه من هب جي ولاداري لاءِ وزير شيطان	١٩٧
نظير جي ناڪام ڪوشش	
وزير جا يورپ مان پادري گهرائڻ	١٩٨
سوال پادرين جو	١٩٨
جواب حضور جن جو	١٩٨
سوال پادري جو	١٩٩
جواب حضور جن جو	
جوش قيوميت	١٩٩
بادشاه جي ڪافرن سان دوستي ترڪ ڪرڻ ۽ مصيبت ۾ ...	٢٠٠
حضور انور جو ڪشف صحيح	٢٠١
حضور جن سيني ولين جا سردار آهن	٢٠١
شاهجهان جو مريد ٿيڻ	٢٠٢
حضور اقدس جو لشڪر ۾ رهڻ خلق جي لاءِ ظاهر جي ۽ باطني فائدي وارو هو	٢٠٣
حضور اقدس کي جناب رسول مقبول صلي الله تعاليٰ عليه وسلم جي بشارت	٢٠٤
حضور انور رضي الله تعاليٰ عنه جا ساهيڙي جيڪي ...	٢٠٦

مضمون	صفحو
حضور انور جي دعا سان قادر مطلق جو قيامت تائين بخشڻ	٢٠٧
خلق تان آفت ٽارڻ لاءِ رحمت رباني حضرت مجدد الف ثاني رضي الله تعالى عنه جي قرباني	٢٠٨
حضرت رسول مقبول صلي الله تعالى عليه وسلم جو حضرت مجدد کي پنهنجو فرزند چوڻ	٢١٠
حضور جن کي مصافحي جو شرف حاصل ٿيڻ	٢١١
هندستان جي ٻين بزرگن جي حضور جن سان ملاقات	٢١١
حضور جن کي ڇهه ڏينهن طريقو عطا ٿيل هو	٢١٣
ڪيئن حضرت غوث الاعظم جو خرقو عطا ٿيڻ	٢١٤
سرهند شريف ۾ امت جي سڀني ولين جي تشريف آورين ولين بزرگن جو بيشمار هجوم ٿيڻ	٢١٥
آخر حضرت رسول مقبول صلي الله عليه وسلم جو فيصلو فرمائڻ	٢١٦
سڀني طريقن جي امامت جو طريقي مجدديه ۾ ملي وڃڻ	٢١٧
حضرت رسول مقبول صلي الله عليه وسلم جن جي عشق ۾ ٻيهي خاص نسبت جي عنايت حضرت مجدد الف ثاني کي عطا ٿيڻ	٢١٧
نسبت خاص حضور جن تائين ڪهڙي طرح پهتي انجو مختصر ذڪر	٢١٨
حضور اقدس رضي الله تعالى عنه جي نسبت خاص ۽ خصوصيت جي منڪرن تي خدائي غضب	٢٢٠
شيخ حسام الدين جو خواب	٢٢١
ان وقت جي درويشن جو واقعو دسڻ	٢٢١
جيڪو حضرت مجدد الف ثاني جو منڪر آهي تنهن تي وڏي مصيبت نازل ٿيندي	٢٢١
حضرت سرهند شريف ۾ مدفن جي اهانت جو انجام	٢٢٢
ٿورو بيو حضور اقدس امام رباني قدس سره جا مختصر ڪشف ارشاد ۽ ڪرامات حضرات القدس جي جلد ثاني تان آندل	٢٢٣
حضور اقدس جا ڪي ارشاد حضرات القدس جي جلد ثاني تان ورتل	٢٢٧
حضور اقدس جن جا فرمودا مڪتوبات شريف تان آندل	٢٣٠
ڪي بيانات حضرات القدس جلد ثاني تان آندل	٢٣١
ٻيون ڪرامات حضرت مجدد رضي الله تعالى عنه جي سندن ڪلام مبارڪ آهي	٢٣٣
حضرت مجدد الف ثاني رضي الله تعالى عنه جي ڪلام جو تفصيل	٢٣٤
حضور جن جي جبين مبارڪ جو فيض	٢٧٢
حضور جن جي ... مبارڪ جو فيض	٢٧٤

مضمون	صفحو
حضور جن جي وضوء جي پاڻي جو فيض	٢٧٥
سيد محمد احسان جو فرمودو	٢٧٨
شيخ بديع الدين جو واقعو دسڻ	٢٧٨
مختصر جي مقام جو بيان جو بزرگن حضرت مجدد الف ثاني کي خصوصيت طرح عطا ٿيا	٢٧٩
جواهر واري جو حضور جن جي باري ۾ فرمودو	٢٨٠
مختصر بعض حالات بلند و مقامات ارجمند حضرت مرشد مجدد رضي الله تعالى عنه	٢٨١
خصوصيتون قبر جي روضه تان آندل	٢٩٤
خصوصيتون جو هر مجدديه تان آندل	٢٩٦
خصوصيتون زبدة تان آندل	٢٩٦
حضور جن جي مختصر متفرق حالات	٢٩٨
سفر آگره جو	٢٩٩
ابو الفضل ۽ فيضي جو حضور ۾ اچڻ	٣٠٠
مناظرو ابو الفضل ۽ فيضي سان حضرت مجدد الف ثاني جو	٣٠١
حضور جن جي حق گوئي	٣٠٢
پهر حضور جن جو مناظرو ابو الفضل سان	٣٠٢
حضور جن جا ڇهه پاڻ هوا	٣٠٤
حضور جن جو پهريون پاء	٣٠٤
حضور جن جو ٻيو پاء	٣٠٥
حضور جن جي باقي جيئڻ پاڻ جو مختصر احوال	٣٠٥
حضور جن جو آگره مان سرهند شريف موٽڻ	٣٠٦
حضور جن جي شادي ڪان پوءِ شيخ سلطان سان سندن صحبت جو خواب ڏسڻ	٣٠٧
دهلي شريف جو پهريون سفر	٣٠٨
بشارت پهرين	٣٠٩
بشارت ٻي	٣١٠
بشارت ٽين	٣١٠
حضور جن جو سرهند شريف موٽي اچڻ	٣١٣
دهلي شريف جو ٻيو سفر	٣١٦
دهلي شريف جو ٽيون سفر	٣١٩
لاهور جو سفر	٣٢١
وحدت وجودي وارن جي فساد جو سبب	٣٢٣
حضور جن جو انڪار ظاهري علم وارن کان ڪونه هو	٣٢٤
پنهنجي اهل تشيع جي فساد جو سبب	٣٢٧
دهلي شريف جو چوٿون سفر	٣٢٨
دهلي شريف جو پنجون سفر	٣٢٩

مضمون	صفحو
حضور جن جي عجيب ڪرامت	٣٢٣
حضور جن جي هندن کان نفرت	٣٣٠
حضرت خواجه شاهه نقشبند قدس سره جو حڪم حضرت خواجه صاحب کي دعا ڏيڻ لاءِ	٣٣١
جن سنڌين کان حضور انور جن مشرف ٿيا تن جو ۽ مڪتوبات شريف جو مختصر ذڪر	٣٣٢
حضور اقدس امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره جي حليه مبارڪ جو بيان	٣٤٨
مڪتوبات شريف بارگاهه جي اسرار ۾ مڪتوب ٣٠٣ جلد اول	٣٥٠
نماز جي باري ۾ مڪتوب ٣٠٤ جلد اول مڪتوبات شريف	٣٥٠
حضور انور مجدد منور الف ثاني رضي الله تعالیٰ عنه جي عبادات ۽ عادات ۽ بعض خاص ڳالهين جو بالڪل مختصر بيان	٣٥٣
پيغمبر محمدي صلی الله عليه وسلم جو عشق	٣٥٣
پيغمبر جي محبت	٣٥٣
حضور جن جي ڪمال پرهيزگاري	٣٥٤
قرآن شريف جو ادب	٣٥٤
رياضت	٣٥٤
حضرات نقشبندين سڳورن جو سڀ عمل سنت جي موافق آهي	٣٥٥
حضور جن جي علم فقه سان محبت	٣٥٥
امامت هميشه پاڻ ڪرائيندا هوا	٣٥٦
حضور جن جي وضو ڪرڻ جي طرز	٣٥٦
تهجد نماز ۾ پڙهڻ جي عادت	٣٥٧
نماز اشراق	٣٥٧
حضور جن جا اسرار عاليه في قسم آهن	٣٥٨
حضور جن جي طالبن کي هدايت	٣٥٩
ڪلمي شريف جي تعريف	٣٦٠
حضور جن جي مجلس ڪريم ۾ اڪثر ماڻهو هوندا هئا	٣٦١
نماز اڳين ۽ نماز زوال	٣٦٣
نماز وچين	٣٦٤
نماز شام	٣٦٥
نماز سمهڻ	٣٦٥
وتر جو وقت	٣٦٦
متابعت محمدي جو حال ڪمال زياده عشق	٣٦٦
نماز سمهڻ کان پوءِ ڪوبه گفتگو نه ڪندا هوا	٣٦٧
حضور جن جي درود شريف سان محبت ۽ پابندي	٣٦٧
نماز جمعو ۽ عيدين ۽ تراويح	٣٦٧
تلاوت قرآن مجيد	٣٦٨
نماز جا آداب	٣٦٨

مضمون	صفحو
استخارا	٣٦٩
زيارت قبور	٣٧٠
اوليائن ڪرام مان ڪنهن ٻي دعوت قبول ۽ ٻيا اعتقاد	٣٧٠
ٻين طريقن کان نقشبندي طريقي کي پسند فرمائيندا هوا	٣٧١
اوليائن سڳورن جي شان گهٽائڻ تي ۽ تعظيم ۽ ادب ڪندا هوا	٣٧٢
تدريس وغيره	٣٧٥
جمعي استقبال وغيره	٣٧٦
پوشاڪ وغيره	٣٧٦
حضور جن جي طريقي تعليم ۾ ٻين طريقن جي ڀيٽ ۾ عظيم فرق	٣٧٦
حضور جن جون پيشنگويون پنهنجي حالتن جي باري ۾	٣٧٨
حضور جن جي بيماري شروع ٿيڻ ۽ وصيتون ۽ پيشنگويون روضه تان	٣٨٠
بيماري جي وڌڻ ۽ سنڌن وصال بارگاهه ذوالجلال	٣٨٥
نقل عبارت ناڪ	٣٨٦
نقل ٻيو	٣٨٦
عود بطرف وصايا	٣٨٧
قطعات تاريخ	٣٩٠
حضور انور رضي الله عنه جي غسل ۽ تجهيز ۽ تڪفين جو ڪرامت ڀريو مختصر ذڪر	٣٩٢
ڪفن، دستار، دفن	٣٩٣
سنڌن وفات کانپوءِ بزرگن جا واقعا ڏسڻ	٣٩٥
واقعو ٻيو	٣٩٥
واقعو ٽيون، چوٿون، پنجون، ڇهون، ستون،	٣٩٦
اٺون، نائون	٣٩٧
مختصر حال حضرت عروة الوثقیٰ خواجه محمد معصوم قدس سره	٣٩٧
حج جو ارادو	٣٩٨
ڪرامتون	٤٠١
حضرت امام رباني مجدد الف ثاني رضي الله عنه جي ٽوپي مبارڪ جو فيض	٤٠٢
حالات حضرت محبوب الخلائق والخالق خواجه محمد صادق قدس سره	٤٠٥
حالات حضرت شيخ عرفاء الڪاملين زبدة العلماء الراسخين مظهر ڪمالات خازن الرحمة خواجه محمد سعيد قدس الله سره الاقدس	٤٠٩
حالات حضرت شيخ خواجه عبد الاحد دليل الله الصمد قدس سره	٤١٤

اظهار افسوس

حضرت قطب العارفين، فخر الكاملين، غريب نواز، مجدد دين، رهبر راهِ دين، پير دستگير، مرشد بر الحاج قبله خواجه عبدالله جان المعروف به حضرت شاهه آغا سرهندي مجددي سرڪار نقشبندي درگاه شريف ٽنڊو سائينداد قدس الله تعاليٰ سره الاقدس تاريخ ٢٣ ربيع الاول سنه ١٣٩٣ روز جمعه مطابق ٢٧ اپريل سنه ١٩٧٣ع تي وفات حسرت آيات جو وڃڻ ملت اسلاميه کي نقصان پهتو آهي جو هن دنيا مان وڃڻ ڪري پهتو آهي - اهڙي عالم باعمل، ڪامل، اڪمل جو هن جهان مان موت آهي "مَوْتُ الْعَالِمِ مَوْتُ الْعَالَم" جو مقولو مشهور آهي - هن زماني ۾ تقويٰ، تحمل، بردباري، سخاوت علميت ۽ فضيلت جي وصفن ۾ پنهنجي زماني جا فرد ۽ ممتاز هوا - اهڙي محبوب دلربا، گنجينه خزانه علم جا گنج، جليل، شريف جي رحمتن جي حجاب ۾ وڃڻ جي ڪري جو صدمو پهتو آهي اهو بيان نٿو ڪري سگهجي -

"اج نه اوطاقن ۾ تا طالب تنوارين، آديسي اٿي ويا مڙهيون مون ماريون، جي ڪي جياريون سي لاهوتي لڏي ويا"

سڀ کان وڌيڪ افسوس هي آهي ته سنڌ ٿي ڪوشش، همت ۽ خاص توجه جي برڪت سان هي ڪتاب لکجي پورو ٿيو ۽ ڇپجڻ شروع ٿيو ۽ تڪميل ٿي ويو، حق تعاليٰ جي فضل جي لاءِ حدائق فرمايا جا وڏائي جنهن ۾ هئا. هن ڪتاب جي ڇپائي جي ڪيترو گهڻو ۽ شوق هو هر وقت راقم الحروف کي تاڪيد ۽ تلقين فرمائيندا هوا ته جلد ڪتاب کي ڇپائي ڪري تيار ڪريو ۽ هن ڪتاب کي ڏسڻ جي ڪيتري تمنا هئي. ڪتاب تي تقريظ لکي ڏني هئي. جو هن ڪتاب جي شروع ۾ ڏنل آهي.

سنڌ جو انتقال ڪري ويو ۽ هيءَ ڪتاب سندن ڏسڻ ۾ نه آيو. عالمن ۽ جتو سنڌ جي هڪ مڪتوب شريف جو مضمون ذهن ۾ اچي ويو جو هن غلام ڏانهن جناب صاحب غلام رسول خان مرحوم جي وفات وقت لکي فرمايو هو ته "هن غم ۽ مصيبت جو علاج بجز صبر ۽ رضا بقضا جي ٻيو ڪونه آهي. جيڪو غم ۽ الم آهي ان ۾ غم ۽ الم بادل نه ٿيڻ ۽ صبر ڪري سڀني عزيزن قريبن کي صبر ۽ رضا بقضا جي تلقين ڪريو. الله سبحانه وتعاليٰ سڀني پسماندن کي توفيق ڏئي ۽ صبر جميل عطا فرمائي" - هن مضمون کي سڀ ڪا پڙهي، بيقراري ۽ گريه زاري جي ڪيفيت ختم ٿي وئي ۽ حقيقت ظاهر ٿي ته انهي ڳالهه کي پڙهي رکو ۽ سندن قرب ۽ وصال حاصل ڪرڻ لاءِ هنن جي تصنيف ۽ تاليف کي عام ڪرڻ ۽ سندن عادات ۽ اخلاق کان خلق کي آگاهه ڪرڻ ئي باعث قرب جو آهي. انشاء الله تعاليٰ جلد ئي حضرت صاحب مرحوم جي ڪمالن جو ذڪر حتي الوسع سرانجام ڪرڻ جي ڪوشش ڪندس. هن ياد مخزن العلوم حصو علم تصوف جو شروع ڪندس بعد ۾ حصو علم حديث ۽ تصوف ۽ فقه جو ڪندس - ناظرين ڪرام کان هن دعا جي درخواست آهي ته خداوند تعاليٰ توفيق رفيق فرمائي ته اهو ڪم سرانجام ڪري سعادت دارين حاصل ڪريان ويرحم الله عبدا قال آمينا - راقم الحروف نور احمد عفا عنه الصمد تاريخ ١٠ ربيع الثاني سنه ١٣٩٣ روز جمعه مطابق ١٣ مئي سنه ١٩٧٣ع -

حضرت صاحب مرحوم جي مناجات منظومه جا سنڌي سليس زبان ۾ تحرير فرمائي اٿن سا هن ڪتاب ۾ داخل ڪيان ٿو شال خداوند تعاليٰ اولياءَ ڪاملن جي اسرار واحن جي برڪت سان اسان کي هن ڪتاب مان الله وارن جي محبت ۽ انهن جي نقش قدم تي هلڻ جي توفيق عطا فرمائي آمين -

مناجات

بدرگاه قاضي الحاجات بتوسل مشائخ نقشبنديه و سلسله حضرت مجدديه از حضرت صديق اڪبر رضي الله عنه تا حضرت خواجه محمد حسن جان قدس سره

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

حمد اول ۾ چوان رب العُليٰ جي واسطي ... شڪر بيحد خالق ارض و سما جي واسطي
پوءِ چوان دل جان سان لک لک صلوتون سلام ... سيد الڪونين ختم الانبياء جي واسطي
ڪر ڪرم مون تي خدايا مصطفيٰ جي واسطي ... حضرت صديق اڪبر باصفا جي واسطي
رک سلامت دين ۽ ايمان منهنجو اي خدا ... حضرت سلمان فارس پارسا جي واسطي
نيڪ ڪر قسمت اسان جي ۽ سعادت ڪر نصيب ... حضرت قاسم امام الاتقيا جي واسطي
صادقن سان حشر ڪر منهنجو الله العالمين ... جعفر صادق امام الاوليا جي واسطي
ڪر زياده دين ۽ ايمان اسانجو باليقين ... بايزيد بوسطامي پيشوا جي واسطي
بوالحسن سو خارقاني شهر جو ساڪن هيو ... صاحب ڪشف ۽ ڪرامت مقتدا جي واسطي
حضرت شه بو علي عالي حسب عالي نسب ... صاحب علم و عمل نور الهديٰ جي واسطي
حسن ظاهر حسن باطن شيخ يوسف کي هيو ... ڏي اسان کي حسن ٿي ان مه لقا جي واسطي

عبد خالق غجدواني هو امام العارفين خلق جو رهبر ٿيو خاص خدا جي واسطي
معرفت پنھنجي عطا ڪر ۽ محبت ڪر نصيب پير ڪامل عارف ريوڳري جي واسطي
نيڪ بختي ڪر عطا ۽ عاقبت محمود ڪر حضرت محمود شاھ اصفيا جي واسطي
سلسلي جي پير ڪامل جو علي راميتني حضرت بابا سماسي باصفا جي واسطي
پير پيرن جو ڏٺو هو سيد مير ڪلال ڪم ڪنھن ڪيا ڪجھ ولي ربي جي واسطي
نقش بندي نقشبندان هو بھاءالدين ولي تنھن ڪيو روشن طريقو هي خدا جي واسطي
دل ۾ ذڪر حق جو جنھن جي ڏيان هر نماز شب حضرت يعقوب چرخي پيشوا جي واسطي
بند نفس و قيد شيطان کان ڪن آزاد ڪر خواجهٔ احرار شاھ ٻي يار جي واسطي
زهد ۽ تقويٰ طھارت علم ۽ حلم و حيا زاهد و درويش خواجه امڪنگي جي واسطي
ڪر بقا بالله سان موصوف فاني غير کان شيخ عبدالباقي باقي بقا جي واسطي
جنھن ڪيو روشن شريعت ۽ طريقت جو ڏيو تنھن مجدد الف ثاني مقتدا جي واسطي
ڏي اسان کي يا الاھي توڻ گناھن کان پناھ خواجهٔ معصوم اول حق نما جي واسطي
رنگ اسانکي دين ۽ ايمان جو ڏي اي خدا صبغة الله شاھ ٻي رهنما جي واسطي
شاھ اسماعيل جو هو صاحب تقويٰ عجيب جنھن کئي قربان پٽ تنھن جانفدا جي واسطي
خواجهٔ معصوم ثاني شه غلام محمد ولي صاحب فيض و ڪرامت باصفا جي واسطي
دل اسان جي صاف ڪر ۽ زنگ ظلمت دور ڪر شه صفي الله امام الاصفيا جي واسطي
شاھ فضل الله جو ٿيو فيض جاري سنڌ ۾ فضل ڪر يا رب اسان تي اوليا جي واسطي
حضرت شه عبد قيوم هو انھن جو جانشين صاحب علم و عمل فيض و سخا جي واسطي
حضرت شه عبد رحمان هو سراج الاولياء آفتاب معرفت نور الھديٰ جي واسطي
هو ابو ۽ پير اسانجو مخلصن تي مھربان حضرت خواجه حسن جان رهنما جي واسطي
هي ترن پيرن وڏن کي اله العالمين تنھنجي در تي مير آدم التجا جي واسطي
آھيان بيڪار ۽ بدڪار ڏاڍو بي عمل ڪو نه ڪيو ڪو من عمل خالص خدا جي واسطي
نفس پنھنجي اثر کان هان ڪمينو آھيان ڏي مونکي توفيق توڻ حمد و ثنا جي واسطي
نااميدي کان مڪر اي شاھ آغا شاد ڪر فضل هن جو آھي دافع هر بلا جي واسطي
سڀ مرادون پوريون ڪر ۽ دعائون مستجاب تنھنجي رحمت آھي واسع هر گدا جي واسطي
اهل ۽ اولاد اسانجو شاد رک آباد رک اهل بيت مصطفيٰ خيرالوريٰ جي واسطي
پرده رک يا رب اسانجو ننگ ۽ ناموس پڻ فاطمه بنت النبي خير النسا جي واسطي
سڀ مريدن مخلصن کي رک سلامت اي خدا غازين بدر و حنين و ڪربلا جي واسطي
آفتون سڀ دور ڪر ۽ گھر سندن معمور ڪر ۽ دل سندن ڀي مسرور ڪر رحمت ٿيو جي واسطي
مشڪلات آسان ڪر ۽ دشمن کان ڏي پناھ حرمت شير خدا مشڪل ڪشا جي واسطي

پيش لفظ

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ الَّذِيۡ نَوَّرَ قُلُوۡبَ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ بِالۡقَوۡلِ الۡمَتِيۡنِ وَشَرَّفَ صُدُوۡرَ الۡعَارِفِيۡنَ بِالۡاِيۡمَانِ وَالۡيَقِيۡنِ وَاَوۡصَلَ اَعۡمَالَ الۡاَبۡرَارِ اِلٰى عِلِّيِّيۡنَ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى سَيِّدِ الۡمُرۡسَلِيۡنَ وَعَلٰى اٰلِهِ الطَّيِّبِيۡنَ وَاَصۡحَابِهِ الطَّاهِرِيۡنَ اجمعين اَمّا بعد هي كتاب مستطاب مرغوب الاحباب ومطلوب الاصحاب المسمىٰ بالانوار الاحمديه في حالات المشائخ النقشبنديه" كيترن سالن جي گوشهٔ گمنامي کان پوءِ خداوند تعالىٰ جي فضل ۽ ڪرم سان شايع ٿي ناظرين ڪرام جي محبّت ڀري نظرن هيٺ پهچي چڪو آهي، ان نعمت جي شڪرانه جا اکر لاءِ هن بنده جي هڪڙي عاجز زبان کي ڪا طاقت نه آهي جو شڪر ادا ڪري سگهي.

اگر بر رويد از تن صد زبانم ؛ اداۓ شکر لطفش کے توانم

جاڻڻ گهرجي ته هي ڪتاب پورو ٽن حصن ۾ آهي، حصهٔ اوّل حالات حضرت سرور ڪائنات فخر موجودات صلى الله عليه وسلم ۽ احوال خلفاء الراشدين رضوان الله تعالىٰ عليهم اجمعين ۽ ذڪر حضرات خواجگان نقشبندي تا حضرت خواجه بيرنگ باقي بالله جي ۾ تاليف ٿيل آهي حصه ٻيو خاص حالات حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس الله سره الاقدس ۾ ٺهيل آهي حصه ٽيون حالات باقي حضرات خواجگان نقشبندي تا احوال خير مآل شيخ الطريقة مصنف هذ الكتاب عليهم الرحمة جي ۾ تڪميل آهي.

هن وقت خلاف ترتيب جي هن ڪتاب جي خاص هن ٻئي حصه کي شايع ڪرڻ جو سبب هيءُ آهي ته هڪ ڀيري حضرت مشفق مهربان دستگير ره ماندگان حضرت صاحب ڪلان مد ظله العالي سجاده نشين دار الارشاد درگاه شريف ٽنڊو سائينداد، پنهنجي مبارڪ زبان گوهر فشان حق ترجمان سان ارشاد فرمايائون ته "حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره جا حالات مفصل عربي، فارسي ۽ اردو بلڪ انگريزي زبان ۾ بر شايع ٿي چڪي آهي سنڌي زبان ۾ اهڙا نه آئين

ڪواهر ۽ ڪتاب نہ ڇپيو آهي جنهن ۾ سندن بصيرت افروز ڪارناما بالتفصيل ذڪر ٿيل هجن. دوران ارشاد جي ۾ فرمايائون ته "اسانجي ڪن مريدن کي اها خبر نہ آهي ته اسان سرهندي آهيون يا سرهندي، جو اسانکي جي تخلص، پير سرهندي ڪري سڏيندا آهن، اسانجي پيشوائي طريقت "جدامجد" سڀ جي نالي، نسب، حسب کان گهڻا مريد ناواقف آهن" فدوي ڏاڍهن هن ٻئي حصه جي ڇپائڻ جو اشارو فرمايائون.

سبحان الله! سندن هي اشارو به وڏو معنيٰ خيز آهي جڏهن ڪو به سالڪ طريقه پنهنجي پيشوائي طريقه جي نالي، نسب، حسب درجات بلند، مقامات ارجمند کان بالڪل ناواقف ۽ نہ ڄاڻندڙ آهي ان کي ڪيئن پنهنجي شيخ الطريقة جو تصور پوري فائدي سان توڏي سگهي. شيخ الطريقة جي محبت پيشوائي طريقت جي محبت ۾ مضمر آهي، نقشبندي طريقه جو نور سندن ذات گرامي کان روشن ٿيو آهي، نقشبندي طريقه جو باغ سندن عالي همت جي برڪت سان سرسبز ٿيو آهي.

از و روشن چراغ نقشبندي ⁘ از و سرسبز باغ نقشبندي

به هندوستان گرچه دارد مقام ⁘ به بالائے هفتم فلک رانده گام
نگين گشته در حلقهٔ اوليا ⁘ چو در انبيا خاتم الانبيا

انهي سبب ڪري هن حصه جي ڇپائڻ جي وڏي ضرورت محسوس ڪئي وئي اميد ته عنقريب باقي حصا بعونه تعاليٰ ڇپايا ويندا.

هن حصه جي تصحيح بعد اوچتو راقم الحروف کي حضرت والد بزرگوار مرحوم يعني مؤلف هذه الڪتاب جي دستخط مسودن مان خاص هن حصه جو مقدمه بفضله تعاليٰ هٿ اچي ويو آهي، اهو محبت آميز مقدمه گهڻي ذوق ۽ شوق سان مفصل لکڻ فرمايائون جو فوائد عجيبه، فوائد شريفه ۽ مسائل منيفه تي شامل آهي. دستور مطابق اهو مقدمه لکي پوءِ ڪتاب شروع ڪيو ويندو اميد ته نورٌ علىٰ نورٍ جو مصداق ثابت ٿيندو.

هي لکڻ به حقيقت کان خالي نه آهي ته پنجن، ڇهن سالن کان وٺي هن ڪتاب جي صحت بات تڪليف وٺڻ ۽ تصحيح مطابق وري نئين سر ڪتاب کي نقل ڪرڻ کان پوءِ ڪتابت جي لباس ۾ آڻڻ هن ناچيز ناقص الفهم جي حوصله، همت ۽ سمجهه کان ڳالهه ٻاهر هئي، فقط حضرت صاحب مدظله العالي جي دعاءِ سندن نظرِ عنايت جي برڪت شامل حال هئي.

"حضرت صاحبن بار بار فرمائيندا رهيا ته هي ڪتاب ڪوشش ڪري ڇپايو، اسانجي مريدن لاءِ خواهه سنڌ جي سيني مجدّدي طريقه وارن لاءِ مفيد ثابت ٿيندو. سنڌ جا شاگرد ڪري اسانجي خاندان جي بعض فردن کي تمام گهڻو شوق دامنگير رهندو هو ته هي ڪتاب ڇپجي وڃي مگر ڪنهن کي به فرصت نه ملڻ سبب اهو ڪم هميشه التواءِ هيٺ ايندو رهيو جو ته اهڙن ڪمن جو مدار علمي لياقت ۽ وسيع معلومات سان گڏ گهڻو ڪري فرصت ۽ فراغت تي به آهي.

راقم الحروف کي گهڻن سالن جي ڳالهه ياد آهي ته ڪراچي ۾ پهچڻ جاءِ تي ناچيز راقم الحروف جناب حضرت اخوي مولوي صاحب غلام حسين مد ظله جي اشاره موجب هي مبيضه حضرت منا جن مد ظلهم العالي جي حضور ۾ پيش ڪري عرض ڪيو ته "سائين! انوار احمديه جو هي مسودو آهي دعا ڪيو ته ڇپجي". پاڻ تنبيه سان فرمايائون ته همت نه ڪيو ڪوڙ بان سان پيا دعائون گهرايو. اسين جيئن ان تي ويس ته اها همت منهنجي وس کان ته ٻاهر آهي. شام جو جاءِ پيٽ وقت پاڻ جناب فيض ماب حضرت صاحب مرحوم سائين آغا عبدالستار جان سان اهو تذڪره فرمايائون ته مون هن مولوي کي ڪاهه ڪيو آهي، هاڻي جيستائين هن ڪتاب کي نه ڇپائيندو ته هن مولوي جا ڪن پٽي ڇڏيندس.

سبحان الله! بلاشڪ خدا تعالى جي صالحن ٻانهن جي هر ڳالهه رحمت ۽ فائدي کان خالي نه آهي -

نگاه چشم بزرگاں تهي ز رحمت نيست   غبار چهره گردون دليل باران است

ان واقعه کان بعد ناچيز کي اوچتو ذوق ۽ شوق پيدا ٿيو ته اول ڪتابت جو فن حاصل ڪيان. آخر ٻه اڍائي سال ڪراچي ۾ رهي پيس ٻارن وانگر الف ۽ ب جون تختيون استاذ وٽ لکڻ لڳس. ڦڙي ڦڙي سان تلاءُ ٿيندو آهي واقعي "اندک اندک شود بسيار؛ دانه دانه است غله در انبار" نيٺ سڀ تختيون ختم ڪري ٿوري ٿوري ڪتابت جو ڪم شروع ڪيم ۽ ٻئي ڪتاب ان دوران لکيم پوءِ هن ڪتاب جي تصحيح ڏانهن توجه ڪيم. پهرين پائين تصحيح جو ڪم جناب دوست مهربان مڪرم محترم رئيس ميان الهڏتو ٽونحان کان ڪرايو ويو، وڌيڪ تحقيق ۽ تسلي لاءِ ٻيهر سڄو ڪتاب جناب فضيلت ماب محسن الاحباب مڪرم محترم ميان عبدالله اثر صاحب جن کان نئين سر صحيح ڪرايو ويو. شڪر آهي خداوند تعالى کين ذهن ۽ ذڪا جي دولت کان سرفراز فرمايو آهي پاڻ محنت جي نظر سان ڪتاب کي چڱي طرح مطالعه ڪري ڪن خامين تي نشان فرمائي ڪتاب موٽائي ڏنائون - هن صورت ۾ ٻنهي صاحبان جي محنت ونڊ تي ناچيز مشڪور ۽ ٻنهي صاحبن جو احسانمند آهي

حضرت والد بزرگوار مرحوم جي انتقال کي هن وقت تقريبًا ٤٦ سال گذري ويا آهن ۽ انداز لڳائي سگهجي ٿو ته هن ڪتاب لکڻ واري زماني کي تقريبًا پنجاهه، سٺ سال جو عرصه گذري ويو هوندو ضرور. ان وقت ۽ هن وقت جي زبان ۾ ٿورو فرق پيدا ٿيڻ گهرجي هن کان سواءِ حضرت والد بزرگوار مرحوم جن کي گوناگون مصروفيتن جي ڪري باقاعده نظرثاني ڪرڻ جو وقت ميسر نه ٿي سگهيو ۽ ساڻن حياتي به پوري طرح وفا نه ڪئي جو ٤١ سالن جي عمر ۾ وفات فرمايائون ان ڪري ڪن ڪن جاين جو سمجهڻ ڏکيو ٿي لڳو سنڌي محاوره موجب مطلب سمجهه ۾ پوري طرح نه ٿي آيو انهن جاين جي سولي ڪرڻ جي اثر صاحب جن ڪوشش ڪئي آهي ساڳئي وقت مصنف عليه الرحمة جي طرز تحرير کي باقاعده قائم رکيو اٿن.

جناب اثر صاحب جو هي خيال جناب حضرت صاحب مدظله العالي کي گهڻو پسند آيو ته مصنف جي طرز تحرير جيڪڏهن فوت ٿي وئي ته ڪتاب جو روح به فوت ٿي ويندو ڇو ته ڪتاب جو مزو مصنف جي محبت آميز الفاظن تي موقوف آهي مصنف جي لکڻ جو نمونو موجوده روش تحرير سان موافق نه هجي ته به فائده کان خالي نه آهي -

هن ڪتاب ۾ پنهنجي طرفان ڪابه ڪمي بيشي نه ڪئي وئي آهي البته ڪن ڪن جاين جي حاشيه تي زياده وضاحت ۽ چٽائي لاءِ ڪجهه لکيو ويو آهي. بعض احبابن ۽ حضراتن جو هي مشورو هو ته عربي جي بالمقابل سولو بامحاوره سنڌي ترجمه داخل ڪيو وڃي، مگر اهو ڪم طوالت ۽ تاخير بيني ڪندڙ محسوس ٿيو ته هن اهڙي بار گران جي برداشت جي في الحال طاقت نه ٿي سگهي. اگر خداوند تعالى توفيق ڪئي ته ٻئي ايڊيشن ۾ اهو ڪم سرانجام ڪيو ويندو. ان سواءِ هن ڪتاب جي گهڻن جاين تي عربي عبارت جو خلاصه عبارت کان اڳ سولي نموني سان تمهيد طور ذڪر ٿيل آهي تهڪري ترجمه جي ڪا خاص ضرورت معلوم نه ٿي. عربي نه ڄاڻندڙن لاءِ به باعث آساني جو آهي.

هي نه لکڻ اظهار تشڪر جي منافي ٿيندو، ته جن حضراتن هن ڪتاب ڇپائڻ بابت مدد فرمائي آهي، يا جن وعده ڪيو آهي انهن جي شڪر گذاري سان گڏ انهن جي حق ۾ ناچيز دعاگو آهي شال خداوند تعالى انهن جي عزت اقبال کي زياده فرمائي - آمين

پنهنجي خاندان مان جناب حضرت فيض درجت بحر شفقت الحاج حضرت عموي صاحب قاضي جان محمد جن خاص مدد فرمائي ۽ جناب فضيلت مآب اخوي حاجي غلام صديق صاحب جن وعدو فرمايو آهي -

آخر ۾ هنن چند دعائيه حرفن تي اڪتفا ڪيان ٿو -

دولت روشن و وقت مجموع باد ⁘ قدم ثابت و پايه مرفوع باد
حيات خوش و رفتنت بر صواب ⁘ عبادت قبول و دعا مستجاب

ويرحم الله عبدًا قال آمينا

غره ذوالحج سنه ۱۳۹۱ ه مطابق
۱۹ جنوري سنه ۱۹۷۲ع ڏينهن ۱۰ بج

راقم الحروف نور احمد عفا عنه الصمد

مختصر حالات جناب حضرت فيض مآب مؤلف هذ الڪتاب المستطاب

ڄاڻڻ گهرجي ته هن ڪتاب جا مؤلف راقم الحروف جا والد بزرگوار آهن، جونڪ راقم سندن فرزند آهي، ان ڪري ائين نه سمجهڻ گهرجي ته ڪن جي تعريف ۽ توصيف سان جزي ڪي به اجمالاً شامل ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي ويئي آهي، اهو موجوده زماني جو فتنه ۽ فريب آهي جو پنهنجي عيبن لڪائڻ ۽ اثر قائم رکڻ لاءِ ابن ڏاڏن جي شان ۾ مدح سان تعريف ڪئي ويندي آهي -

ڀاڪُر لوچن ڪين ڪي سارا هن ٿو اڏاءِ نانا ⁘ اهڙا اوائي آنا ڪڪڙن لاڻا ڪيترا

جنهن هن ته دستور آهي ته هر ڪتاب جي شروع ڪان اڳ مصنف جي مختصر حالات ناظرين ڪرام جي واقفيت لاءِ درج ڪئي ويندي آهي انهي دستور موجب راقم به مختصر احوال جا مشهور ۽ معروف آهي قلمبند ڪري ٿو نه خود ساخته ۽ من گهڙت مضامين -

وڌيڪ تفصيلوار حالات جناب فضيلت مآب مولوي قاضي غلام احمد عارفي صاحب جي لکيل مجموعه نظم ديهاتي جي شروع ۾ ڏسڻ گهرجي -

نالو، ذات ۽ سندن والد بزرگوار جو احوال

الحاج مولانا مولوي مرحوم جو نالو نظر محمد هو. پاڻ شهر ديهات تعلقه ڪنڊيارو ضلع نواب شاهه جي سومرا خاندان جا فرد هئا ۽ مشهور بزرگ قاضي عبدالرحمن صاحب جا خلف رشيد هوا. قاضي صاحب جن پاڻ به صاحب علم و عمل حافظ القرآن ۽ حاجي الحرمين هو سندن سخاوت خاص شيوو هئي ۽ صاحب همت ۽ عالي همت هوا. سندن تاريخ ولادت راقم کي معلوم نه ٿي سگهي. پاڻ تعليم محراب پور تعلقه ڪنڊيارو ۾ جناب حضرت عمدة العلماء و زبدة الفضلاء مولانا مولوي ميان عبدالله صاحب

ٽيتن واري وٽ حاصل ڪيائون ان وقت مولانا صاحب جن شهر محراب پور ۾ پڙهائيندا هوا پنهنجي استاذ صاحب جا نهايت اديب هوا. فرمائيندا هوا ته اسانکي استاذ صاحب آڱيان ڳالهائڻ جي همت نه ٿيندي هئي-

جناب حضرت عموي صاحب قاضي حاجي جان محمد جن فرمائن ٿا ته باباسائين جن اسانکي ڪلهن تي نشان ڏيکاريندا هوا ۽ چوندا هوا ته باباهي نشان استاذ جي خدمت جا آهن.

هرکه خدمت کرد او مخدوم شد ⁝ هرکه خود را دید او محروم شد

پاڻ اجان مولويت جي درجه تي ڏيهتا ته سندن عزيزن قريبن کين معاش جي فڪر تي مجبور ڪيو. هڪ رات معمول جي خلاف استاذ سڳوري جي خدمت ۾ پير ڏٻڻ شروع ڪيائون گهڻي رات گذري وئي. سندن استاذ سڳورا سمجهي ويا ته ڪنهن ڪا مجبوري آهي مگر ادب ۽ حياء کان ڇئي نه ٿو سگهي. پڇيائون ته بابا توهنجو ڪهڙو ڪم آهي ٻڌاءِ؟ پاڻ فڪر معاش جو اظهار ۽ عزيزن قريبن جو اصرار بيان فرمايائون. ان وقت مولانا صاحب جن پنهنجي پاءِ قاضي ميان فيض محمد صاحب ڏانهن ”جو انُن زماني ۾ ميرپور خاص ۾ ڊپٽي ڪليڪٽر هو“ چٺي لکي ڏنائون. قاضي صاحب جي توسط سان پهرياڻ ڪيري طرف انجنيري کاته جي ڪورس جي سرٽيفڪيٽ تي ١٥ رپين جي پگهار تي مقرر ٿيا آهسته آهسته سندن بخت جو ستارو اوج ترقي جي تي پهتو. آخر پاڻ انجنيري عهدي تي فائز ٿيا انهي زماني ۾ کين وڏا اختيارات مليل هوا. انهي ملازمت جي زماني ۾ قرآن شريف ياد ڪيائون ڏاڏي جي پڦي مرحومه ”حاجاڻي حافظياڻي بشري“ فرمائيندي هئي ته باباسائين هڪ ٽين تي هي نهراٿي هئي صبح جوانُن تي ڇيتيه وياد ڪندا هوا اوتره لکي پوءِ ڊيوٽي تي ويندا هوا انها ٽين ڪيتريءَ ڏينهن اسان وٽ محفوظ هوندي هئي مگر افسوس آهي جو هاڻي گم ٿي وئي آهي-

قرآن شريف سندن تمام پڪو هو. حضرت والد بزرگوار جو مامون سڳورو مرحوم محمد فقير فرمائيندو هو ته هڪ سال رمضان شريف مهيني ۾ مرحوم قاضي صاحب جن پنهنجي هيبٽ کواٽر ٽگ شهر کيري تي هوا سندن پاڙن جو ديهات مان خط پهتو ته ”اسانکي اجا تائين حافظ هٿ نه آيو آهي، شايد هن سال ختمه اسان وٽ نه ٿي سگهي پاڻ خط پڙهڻ شرط هڪ منزل تان سواري جو انتظام ڪري فوراً ديهات پهتا، ٽن پنجن راتن ۾ ختمه پورو ڪري عيد کان بعد واپس هيبٽ کواٽر تي پهتا. آفرين باد برين همت مردانه تو

سنه ١٩٠٣ع ۾ ٽانري سرڪار کان مليل زمين هيرل والا تي قيام پذير ٿي پڇاڙي عمر

تائين فقيرن، عالمن، خصوصًا پنهنجي مرشد جي خاندان جي كمال محبت ۽ اخلاص سان خدمت كندا رهيا. پنهنجي آبائي وطن شهر ديهات ۾ فالج جي بيماري سبب ۲ جمادي الثانيه جمعه ڏينهن اشراق وقت سنه ۱۳۲٦ھ ۾ رحلت فرمايائون. سندن تاريخ وفات "جو مادو مغفور" آهي ياڻ حضرت قطب العارفين خواجه عبيد الله المعروف به خواجه غلام جان قدس سره ۱۳۲٦ مشهور حضرت صاحب مكه وارن جا مريد هوا. سندن وفات جو ذكر بالتفصيل حضرت والد بزرگوار انوار احمديه جي ٽئين حصه ۾ حضرت صاحب مكه واري جي كرامت جي بيان ۾ كيو آهي زياده تفصيل طوالت جي كري نه ٿو لکجي

سندن مزار شريف جي مٿان ٿڪي سنگ مرمر تي هن طرح لکيل آهي

لااله الا الله محمد رسول الله

هو الباقي

تاريخ وفات حسرت آيات مرحوم مغفور جنت مكان قاضي حاجي حافظ عبد الرحمٰن ولد محمد پريل عليهما الرحمة والرضوان سومرو نسبًا نقشبندي مشربًا بهفت دهم ماه جمادي الثاني سنه ۱۳۲٦ بروز جمعه وقت نماز اشراق بعمر ممنون "شصت و سه سال" از اين جهان فاني بدار البقا رحلت فرمودند. انا لله وانا اليه راجعون ؁

؁ قطعه تاريخ ؁

حضرت زبدة العلما مولانا مولوی عبد الله صاحب مرحوم ساكن قريه ٽيٽ متصل بهان سيد آباد نظم فرموده[1]

دريغا زين جهان رحلت نموده	عماد الملك قاضي عبد رحمٰن
محب و مظهر نورِ سعادت	معز و مصدر اسرار پنهان
مقام قرب قصر وصل عالی	بجنت با قرانِ الطاف رحمٰن
هميشه باد تا روز قيامت	بر اولادِ كرامش فضل يزدان
چو گرديده غريق رحمت حق	سن ترحيل او مغفور برخوان

---

[1] هي روايت جناب حضرت عمويصاحب قاضي حاجي جان محمد مد ظله جي آهي. حضرت والد بزرگوار مرحوم جي دستخط اکرن مان معلوم ٿو ٿئي ته اها نظم جناب حضرت فيض درجت خواجه محمد اسماعيل جان سرهندي مجددي قدس سره فرمائي آهي وهو الارجح ۱۲

مؤلف جي ولادت باسعادت تربيت، تعليم ۽ تڪميل

سندن ولادت باسعادت ٢٥ ربيع الاول سنه ١٣٠٤ھ جمعي جي رات اسر جي وقت ٿي. سندن ولادت کان اول والده ماجده راقم الحروف جي ڏاڏي خواب ۾ ڏٺو ته، منهنجي جهولي ۾ چنڊ لٿو آهي، ان خواب جي خبر سندن والد بزرگوار قاضي عبدالرحمان کي معلوم ٿي. خواب جو تعبير پاڻ سمجهي ويا يا کين پنهنجي مرشد کان معلوم ٿيو، ان ڪري تربيت ۽ تعليم ۾ تمام گهڻي قدر ڪوشش ڪيائون.

حضرت والد صاحب جن پهريائين قرآن شريف پنهنجي ڳوٺ ديهات ۾ مرحوم آخوند عبدالخالق ابيائي واري وٽ پڙهيا پوءِ سينارجه بالا، جو هن وقت سينارجه اسٽيشن جي اتر اولهه طرف تقريباً ميل پنڌ جي مفاصلي تي نئين ترو شهر آهي اتي ٿوري وقت تعليم ورتائون.

ان زماني ۾ راقم الحروف جي ناني مرحوم پلي ڏنه جي پاءِ جناب فضيلت مآب مرحوم قاضي عبدالواسع صاحب جي گهر ۾ والد بزرگوار جن جي رهڻ جو بندوبست هو، مرحوم قاضي صاحب جن دولت مند ۽ اثر رسوخ وارا هوا. هڪ ڀيري والد بزرگوار مرحوم جو شايد سبق پوري طرح پڪو نه ٿيو هو، سندن استاد کين تنبيه ڪئي، پاڻ گهر ۾ جي رنا ۽ ماني نه ٿي کاڌائون گهر وارن جي صلاح سان ناني مرحوم، سندن استاد صاحب کان پڇيو ته قاضي صاحب جن جو نينگر ماني نه ٿو کائي ۽ روئي ٿو خبر نه آهي ته ڇا ٿيو اٿس، استاد صاحب جواب ۾ چيو ته برابر اڄ مون کيس تنبيه ڪئي آهي، ننڍو ٻار آهي جي روئي ٿو ته آئنده آءٌ کيس نه چوندس. اتفاقاً سندن والد بزرگوار (راقم الحروف جو جد امجد) سندن استاد کان تعليم بابت حال احوال پڇيو، جواب ۾ چيائون ته "سائين آئنده آءٌ اوهان جي نينگر کي نه چوندس جو قاضي صاحب جن پارت ڪئي آهي". اهو جواب ٻڌي پاڻ گهڻي قدر ناراض ٿيا ۽ فرمايائون ته تو جي نظر محمد جا سچ آهيو ته سندس پارتون نه ڪيو اهان منهنجي اولاد سان دشمني ٿا ڪيو. "جور استاد به ز مهر پدر"

آخر سينارجه بالا کان پوءِ محبت ديري سيال ۾ جناب فضيلت مآب مرحوم مولوي صاحب ميان مير محمد سيال وٽ فارسي ڪتاب پڙهڻ لڳا.

تنهن ڏينهن کان وٺي خوش مزاج ۽ خنده پيشاني هوا. راقم الحروف جي پڦي مرحومه حافظياڻي فرمائيندي هئي ته جڏهن محبت ديري سيال کان گهر ايندا هوا ته پنهنجي خوراڪ جي انتظام جو احوال هنن لفظن ۾ بيان ڪندا هوا.

مَحَبَّتُ ڏِيرُو جِتِي نَڪُرُ نَه آهي نِيرُو ... جِتِي ٻَڪُ مَرِي وِيُو گِهُه جِتِي ٻَڪُنُ ڪِيُو آ گهيرو

محبت ڏيري سيال کان پوءِ سنڌ ۾ والد بزرگوار دارالارشاد درگاهه شريف ٽنڊي سائينداد جي مدرسه ۾ ڇڏي ويا ئون.

پڦي مرحومه (حافظياڻي بشريٰ) فرمائيندي هئي ته درگاهه شريف تان هڪ ڀيري بابا صاحب يعني مرحوم مولوي صاحب ڳوٺ آيو. والده ۽ وڏي همشيره جي اڳيان روئي ٻگوان وقت اتفاقاً اسان بابا ديهات ۾ آيل هو. والده سڳوري بابا سائين سان احوال ڪيو ته نظر محمد آيو آهي، درگاهه شريف پري پيئي آهي ان ڪري اتي ڇڏي ڪان ڪيائي، تو ٻه صاحبزادن کان ٻه ڏجي تو. بابي سائين جڏهن اها خبر ٻڌي ته سخت گرم ٿي ويو، چيائين ته مونکي نظر محمد جي جان ۽ هڏن اڳين ماس مرشد ن جي حوالي آهي ۽ ڪين جلد درگاهه شريف ڏانهن روانو ڪيائون -

چون بود اصل جوهري قابل　　تربيت را درو اثر باشد

درگاهه شريف دارالارشاد ٽنڊي سائينداد ۾ سنڌن مختصر تعليم ۽ تڪميل جو حوال حضرت صاحب فضائل مآب قبله شاهه آغا مد ظله العالي مؤنس المخلصين ۾ پنهنجي والد بزرگوار خواجه خواجگان حضرت خواجه محمد حسن جان قدس سره جي بعض احباب ۽ خاص مريدن جي ذڪر ۾ جو بيان فرمايو اٿن ان جو خلاصه هن طرح آهي

مرحوم مولوي نظر محمد منهنجو همعمر ۽ هم سبق هو ڪيترا سال گڏ هڪ جاءِ تي گذاريا سين. سندس والد مرحوم قاضي عبدالرحمٰن جن کيس فارسي ڪتابن پڙهڻ کان پوءِ عربي پڙهائڻ لاءِ ٽنڊي سائينداد ۾ آندو ئون. آئون ان زماني ۾ ڪافيه، هدايةالنحو پڙهيو هوس، پهريائين ڪيترا سال صرف ۽ نحو جا منهنجي اڳيان پڙهيائين، آخر مون سان گڏ ٿيو، متين ڪتابن ۾ هم سبق ٿيا سون، ڇاڪاڻ ته اسين درسي ڪتاب هڪ جاءِ مولوي صاحب اڳيان پڙهيا سون، جڏهن مولوي خير محمد صاحب هتان ڇڏي ويو، تڏهن مرحوم مولوي نظر محمد دهلي روانو ٿيو تقريباً پنج ڇهه مهينا مولوي عبدالرب جي مدرسه ۾ تعليم وٺي سنڌ ڏانهن موٽي آيو، هت مولوي خير محمد صاحب مگسي وٽ دستار فضيلت ٻڌائين ۽ پنهنجي ملڪ ديهات جي ڳوٺ ضلع نواب شاهه سنڌ ۾ شريعت ۽ طريقت

جي ترويج ۽ خلق جي هدايت لاءِ مشغول ٿيا، پنهنجي جاءِ تي مدرسه مجدديه
جاري ڪري طب ۽ مريضن جي علاج جو ڪم به شروع ڪيائون گويا طبيب
روحاني هوا ۽ حڪيم جسماني به، آس پاس جا ماڻهون ڏانهس رجوع ٿيا

هر ڪجا چشمهٔ بود شيرين — مردم و مرغ و مور جمع آيند

سندس صحبت مؤثر ۽ وعظ پر تاثير هو گهڻا ماڻهون سندس صحبت
سبب سڌي رستي تي آيا ۽ روزي نماز ۾ مشغول ٿيا الخ ملخصاً.

حضرت والد بزرگوار جن پڻ پاڻ پنهنجي والد جي نظر ۽ تربيت ۾ حضرت خواجه سراج الاولياء حضرت خواجه عبد الرحمٰن قدس سرهٗ جا مريد ٿيا، سندن نظر اڪسير اثر سان ڪي صلاحيت کي پهچي ويا، باقي فيض ۽ فائدو سندن مسند نشين رأس المحققين رئيس المدققين زيب و زينت دين متين الحاج حضرت صاحب ڪلان حافظ القرآن خواجه محمد حسن جان قدس سرهٗ وٽان حاصل ڪيائون.

مرشد جي عشق ۽ محبت ۾ فاني الشيخ هوا. پنهنجي نظر ۾ مرشد جو مٽ ڪوبه نه سمجهندا هوا، سندن محبت جو بيان هن عاجز جي زبان جي طاقت کان ٻاهر آهي. پنهنجي حياتي مبارڪ جا ڏينهن سنت جي احياء ۽ بدعت جي اطفاء لاءِ وقف ڪري ڇڏيا ئون، دنيوي ڪمن سان ڪا به رغبت نه رکندا هوا.

حضرت استاذي مرحوم محمد اسماعيل هرياه، جو سندن خاص مخلص ۽ معتقد هوا سندن وفات کان پوءِ تقريبًا ۳۵ / ۴۰ سالن تائين قرآن شريف پڙهائڻ ۽ مسجد شريف جي خدمت بنا طمع ڪندا رهيا، تن راقم الحروف سان ذڪر ڪيو ته حضرت مولانا مرحوم هڪ ڀيري تي فرمايو جنهنجو مطلب خلاصه هي آهي ته "منهنجو زمين سان ڪهڙو واسطو آئون زمين کي ڇا ڪندس مان ادي خان محمد (جو سندن وڏو پاءِ هو) جي نيائي پيٽ آهيان ادو پيو ڪم هلائيندو منهنجي ڳوڪانڻ سان

ترڪ دنيا گير تا سلطان شوي — ورنه همچون چرخ سرگردان شوي

سرهند شريف جي زيارت جو ڪين هر وقت شوق دامن گير رهندو هو عرس جي موقعه تي هر سال سرهند شريف روانا ٿيندا هوا. سرهند شريف جي محبت ۽ عشق ۾ جيڪي اشعار لکيا اٿن سي ناظرين ڪرام اڳيان پيش ڪجن ٿا، ڪين جڏهن پنهنجي محبوب جي مڪان جو ايتري عشق ۽ ذوق هوته پنهنجي محبوب (صاحب مڪان) سان سندن ڇا محبت هوندي؟ —

شهر ٿيو ساھ جو سينگار سرھند   خدا جي فيض جو جنسار سرھند
لُٽي لحظي ۾ ڏيون عاشقن جون   اھو شھرن سنڌ سالار سرھند
ٺيون ٿي ٿيون ڏين اکيون انڌن   اھو دلبر اکين جو ٺار سرھند
تاڪڻ عامل ڪني اکڻ اُن شھر جا   محب مھت اھو مُنٺار سرھند
خدا سان ٿي ملائي خاڪ تنھنجي   ھيئن جو ھار ۽ ھسوار سرھند
مُٺي منڪر جنھين مجيو نہ اُن کي   انھي لئي ٿي قھر تلوار سرھند
جنھين مسجد محمد مير آيو   اھا مسجد ٿي منجھ مھندار سرھند
اٿي ڪامل ڏي ڪعبه ياڻ آيو   سبب تنھنجي ٿيو سردار سرھند
اسم ذاتي جو ٿيو آڌار چو طرف   ياواھڙو ٿيو آڌار سرھند
مجدد جي مھر باني سان اڻ کي   سڄي يو سڀ خلق پُرانوار سرھند
ڏريون روضي سنڌ نور جون تيرن ٿيون   پڇي دل جن ھن ساريان يار سرھند
گھڻي اڻ گھوٽ جي ٿي گھور خلقون   سدا طالب ڪي تن ۾ تار سرھند
خداوند احمد ٿي جي نمارين   مجدد جي مھاڀي مار سرھند
مٿي جو مان مرشد ڪان پڌ وموڻ   اھو جنت جو ٿيو گلزار سرھند
ڇگوڻ گنھگارن جو گندارن   ٿيو ھيٺن سنڌ وھتيار سرھند
بڌل جي پيڙي باجھار ڪيئي تو   غمن جي لاءِ ٿيو غمٺار سرھند
آگھائي شال سائين سوال منھنجو   ڏجي ھيڪر ڪريان ديدار سرھند
دور ٿگي ھن دنيا دشمن ڪي جڏيان   گھڻي دل ٿي ڏسان دلدار سرھند
دلين ۾ داغ جن ڪي دوستي جو   تو گالي تنجھ ھڪ وار سرھند
سدا اڳھٺو ۽ من مھٺو سوار ڄ   ٿيو سيئن جي لئي سنسار سرھند
ڪريا احسان تو اٿين اگھڻ ٿي   سڳھڻ جو ٿيو ٿيو سينگار سرھند
ٿي فرحت فيض فائض جي اچي اُت   ٿي عنبر مشڪ جتن ھڪار سرھند
وڏائين نور ڪعبه جو ڪرم سان   مٺي مالڪ انڌ جو ڏار سرھند
گاڻن حورون پريون جن ملڪ سڀ   گائن ننڍيا ۽ وڏڙا بار سرھند
تاوشرن مٿ مانگت ڪرم سيئي   جتن ھن سائل ڪي ٿئي ٿيا سار سرھند.

ولين ات سيين تشريف آندي — آيا پنهنجي تن ۾ چاڙهي يار سرهند
سڌ امرشد سچي وٽ پاڻ آيا — محمد مصطفىٰ مجتبيٰ سرهند
محمد هاشمي کي ٿي ڪريان سوال — اچي ويني مون کي ڏيکار سرهند
سڀ ٿيون روضي تي نيلون نو جوٽ — لطف لائق ٿيو للهڪار سرهند
اهو ٿو هوت هيڻن کي همت ٿئي — ڏئي جانب سنڌ وٺو جا سرهند
پريل گنج فيض ٿيا طالب کو گهرجي — سڌ اسهڻو ٿيو شاهوڪار سرهند
مهر مسڪين تي ڏادي ڪريٿو — رلين جي لاءِ پڻ ٿيو يار سرهند
جڏهن ٿي سار، پاڻي ها حب جو — وڃان هاڻي الله آڌار سرهند
سچائي جو پڌري سنڌ روضي ماڻي — وڃان واهي اکين مان نار سرهند
اڳيان ايمان جو آئون ڪندس عرض — ڏسيند وڪرت رب جي ڪار سرهند
سڪايل جي منا رب سڌ صد اهئي — ٿيان تا موت خد مڪار سرهند
جنين جي سگ جا سلڙا اسڪوڻ يا — ڏئي ڏا ٿيون انهن ڏا آيا سرهند
سڌ ائين دوستن کي دان ڏئي تو — مني منڪر تي ٿيو قهار سرهند
ڪري جيڪو گلا اڄ گڏهه ٿيو — ڪندو آن تي سڌ اپڪار سرهند
نظر محمد نبي اڳيان نوي تو — ڪري شل نور ۾ نروار سرهند

پنهنجي زندگي مبارڪ ۾ هر نوع تبليغ جو ڪجهه آندا ئون، تدريس، تاليف، تقرير ۽ تحرير فرمايا ئون. سندن تاليفات هي آهي ۱ مجموعه نظم ديهاتي، منجهس خطباء قصائد وعظ موتر ۽ نصيحت پر تاثير تي مشتمل آهن ۲ الانوار الاحمديه في حالات المشائخ النقشبنديه ۳ حصا جنهن جو ذڪر ٿي گذريو ۳ رد قاديانن جو سليس نمونه، شاگرد ۽ استاد جي سوال، جواب جي طريقه، تمام تحقيق سان لکيل آهي ۴ الدر المنظوم في تذڪرة المخدوم قدس سره المڪتوم، مخدوم نوح عليه الرحمة جي حالات سوانح حيات ۽ مناقبات ۾ آهي ان سان گڏ سنڌ جي ڪن بزرگن جي حالات به شامل آهي. ۵ احسن التقرير في جواب التحرير مولوي صاحب محمد عثمان نورنگ زاده جي تعصب آميز اعتراض جي جواب ۾ مختصر رساله لکيو اٿن. مولوي صاحب محمد عثمان انوار احمديه جي حصه ٻئي تي اعتراض ڪيو هو. پنهنجي

شيخ الطريقة جي رسالة ابتدا سلوڪ ناريج جو سنڌي ۾ ترجمه ڪيو اٿن.

عجز ۽ انڪساري ۽ سادگي ۾ سندن خاص عادت هُئي، مستري محمد بخش صاحب شڪارپوري چوندو هو ته ”هڪ ڀيري شڪارپور ۾ وڏو جلسه هو ۽ ٻئي حضرت صاحب حضرت خواجه محمد حسن جان قدس سره ان جلسه ۾ رونق افروز هوا. مولوي صاحب مرحوم انهي طرح عجز، انڪساري ۽ سادگي سان ويٺل هوا جو ڪنهن به نه ٿي سمجهيو ته هي مولوي آهي. جڏهن حضرت صاحب جي حڪم سان تقرير ٿي ڪرڻي هئي ته سڀ ماڻهون حيران ٿي ويا. تقرير پوري ڪري ورڻ وقت ٻئي مولوي صاحب کي وارو ڏنائون ان وقت سڀني جماعت هڪ آواز ٿي پڇيو ته ”مولوي صاحب ڪاڏي ڪٿي ويا جو وعظ ڪري“، ان وقت ڪين ڪاري ڪٿي ويٺا هيل هُئي“.

فروتني است دليل رسيدگان بڪمال	ڪه چون سوار بمنزل رسد پياده شود

وفات حسرت آيات

عين جواني ۾ ڪين دق جي بيماري لاحق ٿي. سندن وڏي ڀاءُ جناب فضيلت مآب الحاج عموي قاضي خان محمد صاحب جن گهڻيون دوائون ۽ علاج ڪرايا، مگر تقدير خداوندي غالبُ هُئي جو ڪنهن به علاج ۽ دوا مان فائدو نه ٿيو.

هرچه ڪردند از علاج و از دوا	گشت رنج افزون حاجت نا روا
از قضا سرڪنگبين صفرا فزود	روغنِ بادام خشڪي مي نمود

بيماري جي وقت وصيت فرمائي هوائون ته جڏهن منهنجو پويون وقت ٿئي ته ڏهن منهنجي مٿان اچي چادر وجهي سيني تي مڪتوبات شريف، صحيح بخاري شريف ۽ تفسير جلالين رکجو. عين انهي وقت سندن وصيت موجب سيني تي اهي ڪتاب سڀئي رکيائون.

سندن پوري زندگي مبارڪ تصوف، حديث، ۽ تفسير جي مطالعه ۾ بسر ٿي. جياڻي ۾ به انهن فنن جي خاص ڪتابن کي پنهنجي سيني سان ملايا ٿون، انهي محبت ۾ ٿي سندن روح مبارڪ قفس عنصري کان پرواز ڪري پنهنجي اعلىٰ مڪان تي پهتو. اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ ط

سندن تاريخ وفات جو مادو جناب حضرت خواجه محمد اسماعيل جان قدس سره واهب فيض اتم لکيو آهي

١٣٠٥

سندن مزار شريف مٿان سنگ مرمر تي هن طرح لکيل آهي

تاريخ وفات جناب حضرت بابرڪت حافظ القرآن الحاج مرحوم مغفور مولوي نظر محمد

ولد مرحوم قاضی حاجی عبدالرحمٰن صاحب علیہما الرحمۃ والرضوان سومرو نسباً
نقشبندی مشرباً نہم جمادی الثانیہ سنہ ١٣٤٥ روز سہ شنبہ مطابق ١٤ دسمبر سنہ ١٩٢٦ وقت
درمیان عصر وظہر رحلت فرمودند اِنَّا لِلّٰہِ وَاِنَّا اِلَیْہِ رَاجِعُوْنَ ؕ

قطعہ تاریخ وفات از حضرت مرشدنا خواجہ محمد اسماعیل جان سرہندی مجددی قدس سرہٗ

آہ کین حاجی و حافظ مولوی محترم — رفت از ملک وجود الآن بہ اقلیم عدم
آنچنان زاہد کہ باشد شمۂ از زہد او — تا ابد گر من بتقوایش بفرسایم قلم
گر کف حسرت بسایند از پیش عالم بجاست — زانکہ در گیتی وجودش بود از بس مغتنم
حور غلمان از قدومش در ارم فرحان خوش — مرد و زن از فقدش اندر جہان در درد غم
سال تاریخ وفاتش جست روشن چون ز غیب — گفت ہاتف در جوابش واہب فیض اتم
١٣٤٥ھ

سنڌ ن اولاد ۽ پائڻ جو ذڪر

جاڻ گهر جي تہ راقم الحروف جي جد امجد کي چار فرزند محمد يوسف، قاضي خان محمد، مولوي نظر محمد، قاضي جان محمد ۽ ٻہ نياڻيون هيون سنڌن ٻنهي نياڻيون فوت ٿي ويون آهن.

١. محمد يوسف ننڍپڻ ۾ ئي جي زماني ۾ فوت ٿي ويو.

٢. فضيلت مآب عموي صاحب قاضي حاجي خان محمد جي ولادت سنه ١٣٠١ھ ۾ ٿي، سنڌن تربيت تعليم پنهنجي والد جي نظر هيٺ ٿي. حضرت سراج الاولياء خواجه عبدالرحمٰن سرهندي مجددي قدس سره جا مريد ٿيا. صاحب فضيلت ۽ عالي دماغ هوا. نهايت دور انديش ۽ مردم شناس هوا. کين قرآن شريف گهڻو ياد هو. صورت و سيرت عالمانه هين. پنهنجي والد بزرگوار جي وفات کان بعد ڏنوي ڪاروبار سنڌن حوالي هو. ١٣ ذي قعده سنه ١٣٦٧ھ مطابق ١٦ سيپٽمبر سنه ١٩٤٨ع وفات ڪيائون، سنڌن مزار مٿان سنگ مرمر تي هن طرح لکيل آهي.

تاریخ وفات جناب عزت مآب الحاج مرحوم ومغفور قاضی خان محمد ولد مرحوم
قاضی حاجی عبدالرحمٰن صاحب علیہما الرحمۃ والرضوان سومرو نسباً نقشبندی
مشرباً دواز دہم ذی قعدہ سنہ ١٣٦٧ھ روز پنجشنبہ مطابق ١٦ ستمبر سنہ ١٩٤٨ع ازاین
جہان فانی بدارالبقا رحلت نمودند اِنَّا لِلّٰہِ وَاِنَّا اِلَیْہِ رَاجِعُوْنَ ؕ

يڪي بعد ديگرے ٻہ شاديون ڪيون هوائون. پهرئين گهر مان مرحوم اخوي خان صاحب غلام رسول، ٻئي گهر مان اخوي حاجي غلام صديق صاحب سلمه ربه پيدا ٿيا.

۱ فضيلت مآب جناب مرحوم خان صاحب الحاج غلام رسول جي ولادت ۲ صفر المظفر سنه ۱۳۲۱ھ اربع رات ۲۱ مئي سنه ۱۹۰۳ع تي آهي. تعليم نوشهرو فيروز، سنڌ مدرسة الاسلام ڪراچي ۽ علي ڳڙهه يونيورسٽي ۾ ورتائون، چڱي اعلیٰ تعليم حاصل ڪري ميرپورخاص ۾ پهريائين وڪالت ڪيائون، اول ميهڙ ۾ سب جج مقرر ٿيا. درجه بدرجه ترقي ڪندا سيشن جج جي عهده تي پهتا ڪي سال اليڪشن ڪمشنر به ٿي رهيا وڏي عهده هوندي به سادگي کي زياده پسند ڪندا هوا موجوده وڏن ماڻهن وانگر تڪلف سان رعب تاب پيدا نه ڪيائون قدرتًا سندن مُنهن ۾ رعب هوندو هو. سندن هر نشست برخواست ۾ عاجزي ۽ تواضع ملحوظ هوندو هو.

تواضع کند هوشمند گزين نهد شاخ پر ميوه سر بر زمين

سال ۱۳۶۷ھ ۾ حضرت صاحب شاه آغا مد ظله العالی سان همرڪاب پنهنجي ڀاءُ حاجي غلام صديق صاحب سان گڏ حج بيت الله ۽ زيارت روضه رسول الله صلی الله عليه وسلم کان مشرف ٿيا.

اليڪشن ڪمشنر جي عهده کان پوءِ ڪين ميرپورخاص ۾ سيشن جج مقرر ڪيو ويو ٿوري عرصه ۾ اوچتو دل جي عارضه سبب ميرپورخاص شهر ۾ ۲۸ صفر المظفر سنه ۱۳۸۲ھ روز آڱاري وقت اشراق مطابق ۳۱ جولاء سنه ۱۹۶۲ع ۾ وفات ڪيائون، سندن جنازو ميرپورخاص مان کڻائي پنهنجي آبائي مقام ديهات ۾ دفن ڪيائون. سندن تاريخ وفات جناب حضرت آغا محمد ابراهيم جان سرهندي، مجددي مد ظله هن طرح نظم فرمائي آهي.

رفت سوئے باغ جنت قاضی عالی صفات — نالها و نوحها برخواست از هر شش جهات
آنکه چون نوشیروان در وصف عدل و داوری — بے عدیل او بود در اطراف اکناف جهات
نام خود را کرد ثابت در غلامئ رسول — تا که رحلت کرد ازین دار فنا و بے ثبات
آفتاب روز سه شنبه که طالع شد به دهر — شد غروب آن مهر برج علم و فضل از کائنات
بیست و هشتم بود از صفر که مخفی شد به خاک — معدن حلم و حیا و گنج اسرار نکات
عمر آن بینائی راز از لفظ بینا شد عیان — رحمت حق یافت حق آگاه تاریخ وفات

خان صاحب مرحوم کي ٻه فرزند، عبدالخالق ۽ عبدالرحيم ۽ ٻه نياڻيون آهن. برخوردار عبدالخالق عرف فضل هادي سلمه ربه ولادت سندس ۲۳ جمادي الاول سنه ۱۳۵۰ھ مطابق سال ۱۹۳۱ عيسوي ۾ ٿي آهي، هن وقت بفضله تعالیٰ ايم بي بي ايس ڊاڪٽر آهي

علائقه نجران سعودي عرب ۾ رهي ٿو. کيس ٤ فرزند، عبدالجليل، عبدالحليم، محمد سليم محمد کليم ۽ هڪ نياڻي آهي.

٢ برخوردار عبدالرحيم سلمه ربه ولادت سنڌ ۾ ٥ شعبان سنه ١٣٦٠ھ مطابق سيپٽمبر سنه ١٩٤١ع ۾ آهي. پاڻ هن وقت ڪراچي، انڪم ٽيڪس ۾ انسپيڪٽر آهي کيس ٢ فرزند، خالد، طارق ۽ هڪ نياڻي آهي. ولادت برخوردار خالد سلمه ربه ٥ جنوري سنه ١٩٦٦ مطابق ١٢ رمضان المبارڪ سنه ١٣٨٦ ۾ آهي. ولادت برخوردار طارق سلمه ربه ٢٨ جمادي الثانيه سنه ١٣٨٩ھ مطابق ١١ سيپٽمبر سنه ١٩٦٩ع خميس رات ٿي آهي

٢ جناب فضيلت مآب اخوي حاجي غلام صديق صاحب مدظله جي ولادت ٢٩ صفر المظفر سنه ١٣٣٢ روز سومر وقت اشراق مطابق سال ١٩١٤ع ۾ ٿي، پنهنجي والد مرحوم جي نظرهيٺ تعليم تربيت حاصل ڪري زميندار ي ۾ مشغول ٿي ويا هن وقت بفضله تعالى پنهنجي فن ۾ ماهر آهن حضرت والد بزرگوار مرحوم جا داماد آهن، يعني راقم الحروف جي همشيره سندن گهر ۾ آهي نيڪ صورت ۽ نيڪ سيرت آهن. اولاد جا سڪايل آهن شال او سبحانه وتعالى پنهنجي فضل ۽ ڪرم سان کين اولاد صالح عطا ڪري.

٣ الحاج مرحوم مغفور حافظ القرآن واعظ الاسلام مولانا مولوي نظر محمد جو ذڪر مفصل مٿي گذري آيو، پاڻ به يڪے بعد ديگرے ٻه شاديون ڪيون هوائون هڪ گهر مان جناب اخوي مولوي صاحب غلام حسين ۽ ٻئي گهر مان راقم الحروف (نوراحمد) ۽ هڪ نياڻي ٿي.

١ الحاج جناب اخوي مولوي غلام حسين صاحب جي ولادت ٢٢ ذي قعده سنه ١٣٢٥ مطابق سنه ١٩٠٧ع ۾ ٿي فارسي درسي ڪتاب سڳين جي شهر نگ تعلقه گهيٽ منگين ۾ مولانا عبدالمجيد صاحب شاهاڻي وٽ پڙهيائون. عربي تعليم ڪاڇ ترن، گيري لو تعلقه لب درياءِ انڙ آباد جي مدرسن ۾ تعليم ورتائون، والد بزرگوار مرحوم جي رحلت کان بعد زمانه جي ڪمن سبب مجبوراً فارغ التحصيل نه ٿي سگهيا، بفضله تعالى هن وقت صاحب فضيلت ۽ عالي همت آهن ٥ ڀيرا حج بيت الله ۽ زيارت روضه رسول الله صلى الله عليه وسلم جي سعادت کان مشرف ٿيا آهن.

زہے سعادت آن بنده که کرد نزول گہے به بیت خدا و گہے به بیت رسول

کين چار فرزند، غلام مصطفى، عبدالهادي، محمد علي، عبدالحنان، عرف گل حسن

۽ ٻي ٻيا ٽيون آهن سلمهم ربهم

١ برخوردار غلام مصطفيٰ سلمه ربه جي ولادت ٢١ شوال سنه ١٣٥٢ھ آڪاري رات ۾ ٿي، تمام اديب، صالح سعادتمند آهي، ڪراچي تعليم کاتي ۾ ملازم آهي

٢ برخوردار عبدالهادي سلمه ربه جي ولادت ١٧ رجب المرجب روز سومر سنه ١٣٦٠ مطابق ١١ آگسٽ سنه ١٩٤١ع آهي، راقم الحروف جو نياڻون آهي، بفضله تعاليٰ هن وقت بحري جهاز ۾ انجنير آهي، سعادت آثار ۽ صلاحيت اطوار آهي

٣ برخوردار محمد علي سلمه ربه جي ولادت ٨ شوال جمعه رات وقت عشا سنه ١٣٦٢ مطابق ٨ آڪٽوبر سنه ١٩٤٣ع آهي بفضله تعاليٰ جيئرو آهي.

٤ برخوردار گل حسن جي ولادت ٢٢ شعبان سنه ١٣٧١ مطابق ١٧ مئي سنه ١٩٥٢ع جمعي ڏينهن ۾ ٿي. هن وقت ٽنڊي ڄام ڪاليج ۾ تعليم حاصل ڪري رهيو آهي.

٢ هن ٻين ڪارڙدڻهن ۾ شرمسار راقم الحروف نور احمد عفا عنه الصمد جي ولادت ٢٨ محرم الحرام سنه ١٣٤٥ وقت ٣ بجي ڇنڇر رات مطابق ٨ آگسٽ سنه ١٩٢٦ع ۾ آهي، راقم الحروف والد بزرگوار مرحوم جي وفات وقت ڇهن مهينن جو هو، والده صاحبه مدظلها فرمائيندي آهي ته هڪ ڀيري والد بزرگوار مرحوم مونکي ڏسي فرمايو ته ”بابا تون منهنجو ڏسڻ لاءِ سڪندين ۽ چوندين ته بابو منهنجو ڪهڙو هو“، ان ڪري وڏي چاچي مرحوم جنهنجو ذڪر گذريو ۽ ننڍي چاچي مدظله، جنهنجو ذڪر جلد ايندو مونکي جان کان وڌيڪ پيار ڪيائون، والد مرحوم جي روحانيت جي برڪت سان الله سبحانه وتعاليٰ نعم البدل روحاني والد مرشدي مربي پير روشن ضمير قبله حضرت شاه آغا مدظله العالي عطا فرمايو.

ابتدائي فارسي ڪتاب بڪري ۾ مرحوم جناب حضرت استاذي مولوي محمد ابراهيم جمالي وٽ پڙهيس باقي ابتدائي ڪتاب منية المصلي تائين جناب حضرت اخوي استاذي مولوي عبداللطيف صاحب جن وٽ پڙهيم پوءِ حضرت صاحب مدظله جي فرمودهء موجب جناب حضرت عموي صاحب مرحوم قاضي خان محمد مدرسه امينائي ۾ موڪليو. حضرت صاحب جن عموي صاحب مرحوم کي فرمايو ته نور احمد صاحبزاده غلام نبي جان سان گڏ پڙهي جنهن دستور سان آڳون ۾ مرحوم مولوي نظر محمد هڪ جاءِ تي گڏ پڙهيا هوا سون.

ان زماني ۾ جناب مرحوم آغا غلام نبي جان صاحب مدرسه امينائي ۾ پڙهندا هوا

فدوي سندن خدمت ۾ رهندو هو، پاڻ نهايت مشفق مهربان ڪريم الطبع هوا، غلام تي سندن ايتري ڪرم فرمائي هئي جنهنجي بيان کان زبان قاصر آهي.

در اصلابش ڪرم رسم قديم است ڪريم ابن الڪريم ابن الڪريم است

سندن خدمت جي وسيلي سان ئي خادم کي هن درگاه جي خدمت جو قرب حاصل ٿيو ٩ رمضان المبارڪ ١٣٨٢ھ ڪراچي ۾ وفات ڪيائون مزار مبارڪ سندن ڏاڏي جي مقام جبل گنج شريف جي دامن ۾ آهي.

غم عشقش ز بس بگداخت جسم ناتوانم را همه عينڪ گذارد تا ببيند استخوانم را

سندن ٻن صاحبزادن مان هڪ صاحبزاده ولي محمد جان سلمه ربه، ديهات جناب فضيلت مآب حضرت اخوي استاذي مولوي حاجي عبداللطيف صاحب وٽ ڪجهه وقت فارسي پڙهي هئي، هاڻي پنهنجي ڀاءُ ننڍي صاحبزاده دوست محمد جان سلمه ربه سان گڏ ٽنڊي سائينداد ۾ پڙهي ٿو. اسعدهما الله تعالىٰ في الدارين بحرمت سيد الڪونين.

آمدم بر سر مطلب. مون ڪي ڪتاب جناب فضيلت مآب حضرت استاذي مولوي ميان احمد صاحب پيرزاده ٻگ منڌ تعلقه دادو واري وٽ پڙهيا، مٿيان ڪتاب سڀ حضرت سيدي سندي استاذي اعني حضرت امير محمد شاه حسيني نسبًا امياني وطنًا جي حضور ۾ پڙهيم. سندن وفات کان بعد دستار فضيلت جو شرف پير روشن ضمير قبله حضرت شاه آغا مدظله العالي بخشيو. افسوس جو علم ۽ عمل جي دنيا ۾ گامزن ٿي نه سگهيس، تاهم هيءَ نعمت ڪم نه آهي جو حضرت صاحب مدظله العالي جي زيارت فيض بشارت جي نعمت ۽ سندن درگاه جي حاضري جي دولت نصيب اٿم.

نازم بچشم خود ڪه جمال تو ديده است افتم به پاي خود ڪه بڪويت رسيده است

راقم الحروف کي ٥ پٽ ظهور احمد عرف نذير احمد، نثار احمد، فداء احمد، منظور احمد، مقبول احمد ۽ ٻه نياڻيون آهن سلمهم ربهم.

١ برخوردار ظهور احمد عرف نذير احمد سلمه ربه جي ولادت ٢١ جمادي الثانيه ١٣٦٧ھ ۾ آهي هينئر ڪتاب فارسي جا گلستان تائين پڙهيا اٿس، هن وقت دوري ناري طرف ديهه باڊه تعلقه ڪيرئي ۾ زمين جي سنڀال لاءِ رهي ٿو. جناب اخوي مولوي صاحب غلام حسين جو داماد آهي

٢ برخوردار نثار احمد سلمه ربه جي ولادت ٣ محرم الحرام ١٣٧٠ھ ۾ آهي، هن وقت

ڪراچي ۾ انگريزي تعليم وٺي رهيو آهي، راقم الحروف وٽ فارسي به پڙهندو آهي.

٣ برخوردار فداء احمد سلمه ربه جي ولادت ٥ ذي الحج سنه ١٣٧٣ ۾ آهي

٤ برخوردار منظور احمد سلمه ربه جي ولادت ٥ شوال المكرم سنه ١٣٨١ سومر جي ڏينهن ٿي آهي هن وقت پنهنجي ڳوٺ ديهات ۾ تعليم وٺي رهيو آهي.

٥ برخوردار مقبول احمد سلمه ربه جي ولادت ٻئين ذي الحج سنه ١٣٨٩ مطابق ٨ فبروري سنه ١٩٧٠ روز آچر ١٢ بجي ٿي آهي. اَللّٰهُمَّ ارْزُقْهُمْ عِلْمًا نَافِعًا وَفَهْمًا كَامِلًا وَاجْعَلْهُمْ مِنْ عِبَادِكَ الصَّالِحِيْنَ

٢ جناب فضيلت مآب حضرت عموي صاحب قاضي حاجي جان محمد مدظله العالي بفضله تعاليٰ حال حيات آهن شال او سبحانه و تعاليٰ سندن سايه عاطفه کي تادير قائم فرمائي حضرت عموي صاحب جي ولادت ١٨ شعبان سنه ١٣١١ ۾ آهي، ١٥ سال پنهنجي والد بزرگوار جي پيار ڀري نظرن ۾ رهيا. ننڍائي جي زماني ۾ وڏي حضرت صاحب مرحوم يعني قطب زمان حضرت خواجه محمد حسن جان قدس سره جا مريد ٿيا، حضرت صاحب قدس سره جي نظر اڪسير برڪت سان تربيت يافته ٿي ترقي پذير ٿيا. سندن طبيعت شروع کان دين ۽ زهد ۽ تقويٰ ڏانهن مائل آهي پنهنجي سڄي عمر ۾ انگريزي لباس استعمال نه ڪيائون، سوٽ بوٽ کان نافر آهن. ڪراچي ۾ گهڻو وقت ايس اي جي آفيس جا سپرنٽينڊنٽ رهيا، ٢٩ فبروري سنه ١٩٥٦ ۾ رٽائر ٿي پنهنجي آبائي ڳوٺ ديهات ۾ رونق افروز ٿيا آهن، بفضله تعاليٰ عالم، صوفي ۽ زاهد انه سيرت اٿئ، پنهنجي مرشد جي درگاه جي خدمت ۾ سڄي خاندان ۾ مٿاهان آهن هن عمر ۾ به عبادت گذار شب خيز آهن، سخاوت سندن خاص شيوو آهي، مدرسه مجدديه جي سنڀال ۽ مسجد شريف جي خدمت پاڻ سرانجام ڏيندا رهن ٿا

ڏنو ڪينو ڏنئي وڃي ٿئي گهڻو — سڳي سرهن چئو ڏينهن پرائين جهو

ٽي شاديون ڪيائون. پهرين گهر مان ٻه فرزند ٿيا، ١ حاجي عبداللطيف، ٢ حاجي غلام قادر، ٻئي گهر مان ڪين اولاد ڪونه ٿيو، ٽئين گهر مان اولاد، ٣ غلام سرور، ٤ فيض محمد ٥ خليل احمد، ٦ محمد يوسف ۽ ٣ نيا ٿيون ٿيون

١ جناب فضيلت مآب الحاج اخوي استاذي صاحب مولوي عبداللطيف جي ولادت سنه ١٩١٤ ۾ ٿي، هنگين جي مدرسه ۾ ۽ انڙ آباد جي مدرسه ۾ ابتدائي تعليم حاصل ڪيائون، پڇاڙي تعليم ۽ تحصيل جناب مولوي ميان رضا محمد صاحب وٽ پڙهين ۽ قبه سعيد خان شهدادڪوٽ

طرف کیا ويا، حضرت قطب زمان خواجه محمد حسن جان قدس سره پنهنجي دست مبارڪ سان دستار فضيلت ڪان ڪين مشرف فرمايو، طالب علمي جي زماني ۾ سندن حافظو تمام قوي هو بعينه استاد جي تقرير ياد ڪري چٽي ڇڏيندا هوا. استاد جا سڀ ئي الفاظ بيان ڪري ڇڏيندا هوا، پر پاڻ ڪنهن جي گرائي جو عارضه گهڻو ٿيندو هو، آهستي آهستي عارضه وڌندو ويو انهي تڪليف هوندي به پاڻ تڪميل تي پهتا. اين سعادت بزور بازو نيست :: تا نه بخشد خدائے بخشنده

فارغ التحصيل ٿيڻ بعد ڪين مطالعي جو گهڻو شوق هوندو هو رات ڏينهن ڪتابن جي مطالعه ۾ محو هوندا هوا مختلف مسائل جا جواب ڪتابن جي صورت ۾ تحرير فرمايا اٿن. سندن تاليفات مان الهدية الفجرية لاصحاب الوجد الاختيارية" رساله غفاريه جي جواب ۾ شايع ٿي چڪو آهي، جنهن سان گڏ المقالة البديعة في منع الحالات الشنيعة المعروف به هدايت نامه حضرت شمس ظاهر الحالي جو تاليف ڪيل رساله به شامل آهي نقشبندي طريقه ۾ ذڪر بالجهر، جوش ۽ خروش جي مسئلي ۾ پيشواءِ طريقه نقشبنديه حضرت امام رباني مجدد الف ثاني جي اقوال ۽ افعال جي روشني سان حق کي ظاهر ڪيو ويو آهي. فَمَنْ شَاءَ فَلْيَرْجِعْ إِلَيْهَا. چند سالن کان وٺي ديهات ۾ حڪمت جو ڪم ڪندا آهن. مريضن سان به منهن ڏيڻ ۽ تعليم جا فرائض به سرانجام فرمائن ٿا

کين به فرزند، عبد الحفيظ، امان الله ۽ چار نياڻيون آهن. ولادت برخوردار عبد الحفيظ سلمه ربه جي ١٣ ذي قعده ١٣٦٦ھ ۾ آهي، سعادت مند صلاحيت شعار آهي، هن وقت حيدرآباد ۾ ليڪچرار آهي، کيس هڪ پٽ برخوردار عبد المجيد ۽ به نياڻيون آهن، ولادت برخوردار عبد المجيد سلمه ربه جي ٢٥ ذي الحج ١٣٨٥ھ ۾ آهي. ولادت برخوردار امان الله سلمه ربه جي ١٣٦٩ھ ۾ آهي. هن وقت حيدرآباد ۾ انجنيري تعليم حاصل ڪري رهيو آهي

٢ جناب فضيلت مآب اخوي حاجي غلام قادر صاحب جي ولادت ١٩١٨ء ۾ ٿي آهي، پنهنجي والد بزرگوار وانگر پنهنجي مرشد جي درگاه جي نهايت عقيدت ۽ اخلاص سان خدمت ڪندا آهن، هن وقت حيدرآباد ۾ دڪان جي شغل سان رهن ٿا. کين به فرزند عبد الرزاق، بشير احمد ۽ ٻه نياڻيون آهن. ١ برخوردار عبد الرزاق سلمه ربه جي ولادت ١٣ ذي قعد ١٣٦٢ھ ۾ ٿي آهي کيس به پٽ عبد الوهاب، عبد الفتاح ۽ به نياڻيون آهن. ولادت برخوردار عبد الوهاب سلمه ربه ٥ ذي قعده ١٣٨٩ھ ۾ آهي. برخوردار عبد الفتاح جي ولادت ٨ ذي قعد ١٣٩١ھ ۾ ٿي آهي هن وقت ميهڙ ۾ سوبيدار آهي. ٢ برخوردار بشير احمد سلمه ربه جي ولادت جي تاريخ معلوم ٿي نه سگهي

٣ برادرم غلام سرور سلمه ربه جي ولادت جمادي الثانيه ١٣٦٠ھ مطابق سال ١٩٤١ء ۾ ٿي آهي هن وقت ڪراچي ۾ پنهنجي نديءَ پاڻ جي سنڀال ۽ گهر جي ڪم ڪار ۾ رهي ٿو. ٤ برادرم فيض محمد ٥ برادرم خليل احمد ٦ برادرم محمد يوسف سلمهم ربهم هن وقت ڪراچي ۾ تعليم وٺي رهيا آهن.

دادي بزرگوار جو سڀ اولاد بفضله تعالیٰ درگاه شريف ٽنڊي سائينداد جا مريد ۽ پوري عقيدت ۽ اخلاص سان حاضري ڀريندا آهن.

راقم الحروف نور احمد عفا عنه الصمد ٧ ذي الحج ١٣٩١ھ
ناڪراچي

مقدمه

من

مولف هذا الكتاب

يا فتاح

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

حمد فراوان ۽ ثناءِ بي پايان ان خالق جلّ جلاله جي جنهن پنهنجي ڪمال قدرت سان گوناگون خلقت ۽ عالم ملڪ ملڪوت کي هڪ گهڙيءَ ۾ ڪُنْ جي امر سان وجود ۾ آندو ۽ جميع موجودات مان انسان کي پنهنجي دوستيءَ ۾ قبولي ڪيترن عنايتن سان سرفراز ڪيائين ۽ اسرارِ معرفت ۽ انوارِ محبت پنهنجي جا عارفن جي دلين ۾ پلٽيائين

ڌڻي مالڪ سڀ جڳ کي اپايو — سواءِ تو نظر تنهن گنهن آڏايو
اپائي انهيءَ گوناگون خلقت — انهي آدم اُپايو لئه محبت
انهي نقاش جي ٿي مهر ساري — ڪيائين ذات ولين جي پياري
رکيائين سِرّ پنهنجو خاص تن ۾ — لڪايائين قبائن[1] جي سخن ۾

۽ صلواة بي نهايت بر روح پاڪ صاحب لولاڪ رسول الثقلين تخت نشين عالم قاب قوسين رئيس لشڪر انبيا رهبر قافله اوليا و اصفيا احمد مجتبيٰ محمد مصطفيٰ صلى الله عليه وسلم وعلى آله وصحبه۔

محمّد مير سيد دوجهاني — خدا جاڻي تهين راز نهاني
اهو سردار سرور شاهِ لولاڪ — ٿيا پيدا انهيءَ لئي ارض و افلاڪ
جڏهن تنهنجي سڳوري ذات آئي — تڏهن ظاهر خدا جي ٿي خدائي
ثنا سرور سندي ڀاڄ بيان ڪان — چڱا هي بيت آندا جان جانان[2]

---

[1] اوليائي تحت قبائي لا يعرفهم غيري [2] حضرت مرزا مظهر جان جانان قدس سره ١٢

خدا در انتظار حمد ما نیست — محمدؐ چشم بر راه ثنا نیست

خدا مدح آفرین مصطفےٰ بس — محمدؐ حامد حمد خدا بس

مناجاتے اگر باید بیان کرد — به بیتے هم قناعت می توان کرد

محمدؐ از تو می خواهم خدا را — خدایا از تو حب مصطفےٰ را

۽ حمد آهي ان خالق الخلق جلّ جلاله جي جو جنهن اصحابن سڳورن رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین کي امت جي اولياء کان افضل ڪري مڃيو آهي ۽ فرمايو ته ”كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ“ جو بعد ايوري ان جي ڪي حضرت رسول ڪريم صلی الله علیه وسلم مو چارين موتين جي لڙ هين ”خَيْرُ الْقُرُوْنِ قَرْنِي“ جي سان مڙهايو ۽ اجماع امت جي ”اَلصَّحَابَةُ كُلُّهُمْ عُدُوْلٌ“ جي جواهر بي بها سان انهي تاج کي جڙيو خصوصًا خلفاء الراشدين رضي الله تعالیٰ عنهم اجمعين جي منڪرن کي الله جل جلاله جهنم ۾ اڇلايو.

اول صديقؓ اڪبر يار تيڙو — سندن منڪر مُنو منهن ڪارو تيڙو

خدا واڪا نڻو قرآن ۾ آهه — صحابن سڀني ۾ تارڻ اندر ماه

ٿيو افضل ٻچاٽان انبيائن — وسيلو وهڙ ٿيو سڀ اوليائن

عمرؓ عادل ٿيو رب جو پيارو — هئو سهرو نبي جو پڻ سچارو

هئو ناني عليؓ المرتضیٰؓ جو — مٿس ٿيو راز احمد مجتبیٰ جو

لفظ لوڪان بعدي جو چيائون — ڏنو جنت سند ڏنهن کي ٻڌائون

ٿيو عثمانؓ ابن عفان انور — ٻنهي کان پوء هيو سڀني جو سرور

شهه لولاڪ جو ٿيڙو دنيا ٿون — وجود ان جو حياء حلم ها ٿو

ٿيو بي شڪ مٿس راز خدائي — جنين منڪن ڪئي تهن وٺ گدائي

عليؓ المرتضیٰؓ شاهِ ولايت — محمدؐ مير جي تهن تي عنايت

ڪيس ناني سڀ سردار ڪونين — سندس فرزند آهن شاه حسنين

ٿيو مشڪل ڪشا جي نام مشهور — مڪل ۾ آهه حامي ڏک ڪري ٿو دور

صاحب نزهة المجالس جي، علامه شيخ عبد الرحمٰن صفوري شافعي رحمة الله عليه ڪتاب الفردوس ۾ ساڳي روايت حضرت ابن مسعود رضي الله تعالیٰ عنه جي هي حديث آندي آهي ته

لے لَوْ كَانَ بَعْدِي نَبِيٌّ لَكَانَ عُمَرُ ابْنُ خَطَّابٍ رواه الترمذي وقال هذا حديث غريب مشڪواة شريف مترجم اردو جلد ثاني ص ۲۲۵ - ۲ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ سِرَاجُ اَهْلِ الْجَنَّةِ - ڪنز العمال ڪتاب الفضائل من قسم الاقوال ج ۱۲ ص ۱۱۶

فرمايو حضرت سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم ابوبڪر اسلام جو ڇت آهي، عمر اسلام جو وڳو، عثمان ابن عفان اسلام جو تخت ۽ علي ابن ابي طالب اسلام جو طبيب. ٻيءَ ڀي حديث ۾ حضرت جن صلي الله عليه وسلم فرمايو ته آئون علم جو شهر آهيان ۽ ابوبڪر انجي بنياد ۽ عمر انجون ڀتيون ۽ عثمان انجي ڇت ۽ علي انجو دروازو آهي. ٻيءَ فرمايا آئون نه جيڪو ارادو ڪري ته آئون ابراهيم ڏانهن ڏسان سو ابوبڪر ڏانهن ڏسي ۽ جو نوح ڏانهن ڏسڻ جو ارادو ڪري سو عمر ڏانهن ڏسي ۽ جو موسيٰ ڏانهن ڏسڻ گهري سو عثمان ڏانهن ڏسي ۽ جو هارون ڏانهن ڏسڻ گهري سو علي ڏانهن ڏسي. ٻيءَ فرمايا آئون ابوبڪر مثل اکين منهنجي آهي جي منهنجي منهن ۾ آهن ۽ عمر مثل زبان منهنجي ۽ عثمان مثل هٿن منهنجي ۽ علي مثل روح بدن منهنجي. ٻيءَ فرمايا آئون ابوبڪر جو مثال منهنجي امت ۾ مثل تڪبير اولئٰ جي آهي نماز ۾ ۽ مثال عمر جو جهڙي قرأة نماز ۾ ۽ مثال عثمان جو مثل رڪوع جي ۽ مثال علي جو مثل سجدي جي. ڪتاب شواهد النبوة ۾ آهي ته حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم مٿي گهوڙي بادشاهه جي آهي، گهوڙي بعضي جي پهر بند و آهي بعضي ٻيڪ، بعضي ڪمر بند، بعضي تلوار، پوءِ جيئن ان جو ابوبڪر صديق رضي الله تعالیٰ عنه آهي ۽ ٻيڪ حضرت اميرالمومنين عمر ابن الخطاب رضي الله تعالیٰ عنه ۽ ڪمر بند انجو عثمان ابن عفان رضي الله تعالیٰ عنه ۽ تلوار جوهردار انجي حضرت علي ڪرم الله وجهه آهي ص ١٨١-١٨٢ ۽ لک لک شڪر انا اُن جل جلاله جا جنهن مونکي اهل بيتن سڳورن رضوان الله عليهم اجمعين جي محبت کان مشرف فرمايو ۽ تن جي وسيلي صحن قلب جي ۾ سينگار جو ڪايو.

اُجوالو علي رضه المرتضيٰ ٿيو — حسن رضه سرور سين جو هنيا ٿيو
حسين رضه جو سدا اگو لو جوا يون — اندر ۾ محبت عابد رضه جي ڪايون
پلو باقر رضه امام آهي سيارو — عجب ٿيو شان جعفر رضه جو نيارو
منو موسيٰ رضه تقي رضه ٻئي ٿيا سچارا — تنين کان جي قرباسي ٿيا ڇپارا
نقي رضه ۽ شهر خراساني ٿيو سرور — خدا ڪيو عسڪري جو شان بهتر
سدا مهدي رضه جي محبت ڪن مسلمان — محبت اهل بيتن آهه ايمان

نياڻي پاڪ ٿي خاتون جنت — محبت تهن سندي سيء نعمت
ڪنل جي اهل بيتن کان قربل ٿيا — اهي شيطان جا ٻي شڪ ڪريل ٿيا
الهي ڏي تنين جي مون محبت — ته ٿيو ڪا حشر ۾ تن سندس نزهت

نوان، نوان، رب جلّ جلاله جا احمد ۽ شڪر جنهن پنهنجي عين احسان نظر ۾ مهربان فرزند خيرالبشر، عليه صلوات الملڪ الاڪبر، سچي سرهندي سرور، امام الشريعة والطريقة بحر المعرفة والحقيقة، ڪعبة الواصلين قبلة القاصدين، امام الڪاملين حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره النوراني جو سهڻو چهرو ڇاڙو، فيض جو در موکي ڏيکاريو ۽ انهي محبت ۾ منهنجي جسم کي جيارو.

شڪر آهي شڪر آهي شڪر آهه — اچو ڏيکاريو رحمان درگاهه
مجدد مير جو آءُ ٿيس خادم — حشر تائين ملڪ ساري جو حاڪم
لقب خاصي مجدد الف ثاني — ملڪ ساري جي ڪيائين حڪمراني
نقشبندن جو ٿيو سرتاج اعلا — شريعت جو ڏسيائين ڏاج اعلا
مليو خلّت خليلي شان تهنجي — جيو فرزند حضرت پاڪ تهنجي
قطب اقطاب ۽ قيوم انور — سڌ التقوىٰ ورع ۾ پاڪ اطهر
بحر ڀيا فيض جا چؤطرف تهنجا — سبق سيئي ڪيئين ساعت ۾ سهنجا
جهين وت خاص بيت الله آيو — محمد شهر رسول الله آيو
سچو فاروق جو فرزند دلبند — وسايائين اچي ڏس شهر سرهند
سڳوري سيٺ مان سنڌ کي ڏياڻين — ٻه پٽ ٻي مان نرومن کي چڙهايائين
مليو هن مان هوا جي مبنجهه هنگامن — مجدد مير جو محيائون نرمان
ٿيو عالم سڀجي ۾ نون جو نور — ٿيو منڪر انهيءَ جي نور کان دور
پيلارو دآل دردن جي دوا ٿيو — ڪئيوان، جو انهي درتي سڌ پيو
لواري ۾ ڪنيا ري فيض ور تو — ڏڱائي سان مجدد مير ري تو
ڪنديائي ٿي ٿيو ڪامل مهربان — ٿيو آباد آباديءَ ۾ شادان
وسئي ۾ پٺ وسايو مينهن ان شاهه — ڏنو انجو دمائي خاص درگاهه
مڏائي کي ڪيو مهتاب روشن — لکين پوکيا انهيءَ دلدار گلشن

له لواري ۾ ... جي ... ڪون بدين ... هي ڪان ڪو ... طرف ... آهي. حضرات نقشبند ين جي مشهور معروف درگاهه آهي. هن درگاهه جو مورث اعلىٰ حضرت سلطان الاولياء خواجه محمد زمان اوّل قدس سره آهي ولادت ۲۲ رمضان المبارڪ ۱۱۲۵ھ مطابق ۱۷۱۳ع ۾ — وفات ۱۱۸۸ھ ۾ آهي — سندن فيض پاڻي نسبت شيخ ابو المساڪين کان انهي شيخ ابو القاسم کان اٺي شيخ آدم ... شيخ آدم کان انهي حضرت عروة الوثقىٰ خواجه محمد معصوم بن حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سرهما تائين آهي — ... فيض پاڻي جي نسبت شيخ محمد ابو المساڪين ... شيخ ابو القاسم جيسماڻي ۾ ... ڪان ... ۲ سال سرهند شريف ۾ ... خواجه محمد زڪي الله بن ... محمد حنيف

پر پڻ اُن جي پاڻ تي پڻ نظر پيئي — خليفا بڻايائين تن کي ٻيا الئي
خليفا هي سيئي سنڌ ۾ ڇپايائين — مٿين ان شاد جي ماڙ ۾ ئي آڙيائين
سنڌ ۾ اولاد سنڌ ۾ پوءِ آيو — سنڌين مان ٿين جو ٿيو لايو سڄايو
خليفن لاءِ جڏهن آيو مجدّد — مٿين راضي ٿيو حضرت محمدّ
تکڙ ۾ پڻ متبار ۾ ماه تابان — تنبدو ساٿين سنڌ وفيضن ۾ پاڻ
شڪار پوري ٿيا اُن شاه جي آل — انهن جو فيض تا محشر هجي شال
سنڌ افيضن ۾ پريل حيدرآباد — سڄو ٿيو ملڪ انهي فيض کان شاد
مجدّدي محبت ۾ خدا امام — حشر جي ڏينهن لهندم شال اوساڻ

ءِ هنا رحد ان حنان جَلَّ جلاله جاجنهن مونکي پيدي پدر داري جي غلامائي، حضرت پير دستگير قطب دوران، قيوم زمان، مهر سپهر ولايت، ماه سماء هدايت، نير برج اتقا، آفتاب مطلع ارشاد، ماهتاب افق امداد، سراج محفل صفا، چراغ بزم رضا، مظهر اسرار الٰهيه، مهبط انوار نامتناهيه، مورد فيض سبحاني، مصدر برکات رحماني، فخر اولاد مجدّد الف ثاني، مروج طريقه مجدّديه، مکمل کمالات احمديه، سالک صراط مستقيم شريعت وايمان، ناهج مناهج سبيل طريقت واحسان، کاشف اسرار خلّت ومحبّت، واقف انوار محبّيت ومحبوبيّت، مجدّد مائة رابعة العشر مروج شريعت خير البشر (حضرت خواجه خواجگان خواجه حاجي صاحب محمد حسن جان، ادام الله ارشادهم على سائر المسترشدين الى يوم الدين جي کان مشرف کريو، جن جي صحبت بابرکت کان سيني طالبن جو ڏک ڏولاڻو کجي ويو.

والسيو رحمت سنڌ وره واه بالران — ٿيو فيضن سنڌ وسر سبز بستان
مجدّد وقت جو قيوم عالي — ماڪ ساري سنڌ وسر دار والي

(الکين مضحتان آڏس) بن خواجه عبدالاحد بن خاتم الرحمة خواجه محمد سعيد بن حضرت امام رباني مجدّد الف ثاني کان تاقيامت ورثي — ٻه ڪتياري — هي ڳوٺ نواب شاه کان لهندي طرف چند ميلن جي مفاصلي تي آهي نقشبندي حضرات جي مشهور درگاه آهي — هن درگاه شريف جو مورث اعلى حضرت مخدوم محمد يوسف قدس سره آهي سنڌن وفات ماه ربيع الاول ١٢٣٣ه ۾ آهي — سندن فيض باني جي نسبت حضرت مخدوم محمد اسماعيل وسين واري کان انهي حضرت مخدوم محمد ابرار هيبمل تي واري کان انهي حضرت قيوم جهان شاه صفي الله سرهندي مجدّدي قدس سره سان آهي. ٽه ڪاهي ڪنيا :- هي ڳوٺ ٽو شهر ۽ نيرون جي اتر طرف بن ٽن ميلن جي مفاصله تي قومي شاهراه سان آهي نقشبندي حضرات جي مشهور درگاه آهي — هن درگاه شريف جو مورث اعلى قطب صاحب الفيض والجاه حضرت نور محمد شاه رحمة الله عليه آهي — سندن فيض باني نسبت حضرت قاضي احمد دماني قدس سره سان آهي — ٽکه وسين :- هي ڳوٺ بدين جي طرف پيرو لشاري اسٽيشن جي قريب آهي حضرات نقشبندين جي مشهور درگاه آهي — هن درگاه شريف جو مورث اعلى حضرت مخدوم محمد اسماعيل وسين واري آهي وفات خالنا ١١٥٩ه کان اڳ ڏارين آهي — سندن فيض باني جي نسبت حضرت مخدوم محمد ابراهيم ٽکي مٽ ۾ واري لاءِ آهي قدس سرهما — ٽکه مٽ :- اشارو حضرت مخدوم محمد ابراهيم مٽي واري جي درگاه ڏانهن آهي

محمدؐ جو خُلق سارو وٽن ٿيو — مجتبیٰ دفخر تنهن محبوب تي ٿيو

حُسن خلقت حُسن سيرت منوّر — ٿيو ثقلين جو اڳواڻُ انور

جڏهن ٿيو نور ذاتي اسم اظهار — مٿن ٿيو جيت محمدؐ مير سردار

تڏهن هر مُلڪ ۾ هي غلغلو ٿيو — سڀي عالم ۾ هي مشهور ٿي ويو

محمدؐ حسن تاج الاولياء آهه — ولين فخر سيد اتقيا آهه

اُهو ٿيو حافظ القرآن سرور — جوان جيڪي انهيءَ کان آهه بهتر

مِنو مرشد سڀجي عالم جو هادي — محمدؐ ديجي ملين وڏ واه گادي

اهو ٿيو فيض مجلس ۾ اُهو نور — نه تر ٿيو رهبري جي گاه کان دور

اُهي ساڳيا ملين ٿو تا خُدائي — فنائي جي بحر ۾ ٿيا سڌ ائي

اُها سيرت اُها صورت اُهو حال — اُها سنت جي تبعيت اُهو قال

نظر هڪ سان ڪري واصل خُدا سان — جڏ ائي هڪ گهڙي ۾ ماسوا کان

جنين کي مرض باطن جا گهڻا هئا — نظر هڪ سان جي خوشحال سي ٿيا

نقشبندي سندن مشرب خفا ۾ — ابوجهلن کان مخفي رِدا ۾

سخي ٿي تا پيا ڪن اوت ارشاد — وٽن ٿيو فيض جو پايو بنياد

ٿيو شهباز پران اوج تفريد — ٿيا عنقائي کوهِ قاف تجريد

ڏٺو جن تنهن محمدؐ تن ڏٺو حق — وٽن ٿيو شد جو هر وقت سانوڻ

ٿيا سي خوش جنين دامن جهليو تنهن — ٿيو مُنهن ڪارو کيو انڪار جن تنهن

ولين ۾ ٿيو بي شڪ يگانو — سندن سايو هُجي جيسين زمانو

سڀ گوري ال ۾ تنهنجي سدا شاد — هُجي جيسين هُجي هي فلڪ آباد

(آئندي صفحي [illegible] تان) هي حضرت مخدوم محمد هاشم ٺٽوي رحمة الله عليه جو پوٽو ۽ حضرت قيوم جهان خواجه شاه سيفي الدين جو خاص خليفو آهي۔ وڏو ڪامل بزرگ ٿي گذريو آهي۔ هن وقت سندن درگاه ۾ فقير رياست ڪڇ ۾ [illegible] ٿي دماڻي: نسبت ديهه ۾ ڏانهن آهي، جاهن وقت موري تعلقي جي حد ۾ آهي۔ دماڻي بزرگن نقشبندين جي مشهور معروف درگاه آهي۔ هن درگاه جو تفصيل مورث اعليٰ قاضي احمد آهي۔ هن وقت سندن پاليتا سرنگي تعلقي ۾ قاضي احمد جو مشهور شهر آهي۔ سندن مزار شريف قاضي احمد شهر ۾ آهي۔ ولادت [illegible] مطابق [illegible] ۾ آهي ۽ وفات [illegible] مطابق [illegible] ۾ آهي۔ سندن فيض پاڪ نسبت حضرت سلطان الاولياء خواجه محمد زمان (اول) لواري وارن سان آهي رحمة الله عليهم رحمة واسعة۔ (آئندي صفحي [illegible] تان) ضلعي دادو ۾ مشهور تاريخي شهر آهي پر اڳ هن کان اڳ ٻيا دروازا آهن۔ حضرات نقشبنديه جي مشهور درگاه شريف جو مورث اعليٰ حضرت مخدوم فضل الله آهي۔ وفات [illegible] ۾ آهي۔ سندن فيض پاڪ جي نسبت حضرت مخدوم محمد يوسف ڪنڀاري وارن (قدس سرهما) سان آهي۔ (٢) ٽکڙ: هي ننڍو ڳوٺ آهي ضلع حيدرآباد ۾ آهي۔ هن ڳوٺ ۾ حضرت خواجه عبدالرحمان سرهندي مجددي قدس سره جي درگاه دار الارشاد هو۔ ولادت [illegible] ۽ وفات [illegible] ۾ آهي (باقي ص ٩٣)

نظر تنهنجي ۾ شل هجي، مون تي سدائين تا قيام — جنهنجو وسايل فيض ٿيو هر جاءِ تي برد ۽ عام

اهل ۽ اولاد سان آباد دائم شل هجي — يا الاهي سؤال سُڻ تون حرمت خير الانام

حضرت خواجه ضياءُ الدين نقشبندي مجددي خليفه خاص قيوم زمان معرض عن الغير قبله عالم خواجه محمد زبير رضي الله تعالى عنه پنهنجي ڪتاب گلستان[1] تصوف ۾ تو آئي ته اي پيارا ولايت کي پهچڻ ، بانهپ تي بيهڪ ڪرڻ ، دوزخ جي باهه کان ڇٽڻ ۽ بهشت جي نعمتن کان مشرف ٿيڻ ۽ اخلاق موچارا هوڻ ۽ قرب ۽ وصال ايزد متعال جو ملڻ ۽ مخفي اسرار جو ظهور ۾ اچڻ نفساني سڌن جي مخالفت ڪرڻ ، رضاءِ حق جل وعلا جي نصرت ، عبادت صدق صفا جي نرجت ۽ ٻيءَ مر تيا مشاهان ۽ سعادت دين دنيا جي ، اهي سڀ مهربانيون متابعت حضرت سيد الكونين صلى الله عليه وسلم کان سواءِ ملڻ ممڪن نه آهن ، جنهن ياڻي متابعت آنحضرت صلى الله عليه وسلم جي ۾ سينگار يو نور سعادت جو انهي پيشاني ۾ هوندو ۽ جو انهيءَ دولت سنت ۽ پيروي حضرت نبي ڪريم صلى الله عليه وسلم جي کان محروم رهيو ، بدبختي ۽ پيشاني جا داغ انهي منهن تي بيٺا ، موچارو سعادت مند ۽ صاحب دولت جو اهو آهي جو هن ڏڻي جي روشنائي جي وسيلي سان " قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ " يعني چئو اي محمد صلى الله عليه وسلم ، جي ادهين دوست رکندا هجو خدا ۽ جا تو ته تابعداري منهنجي ڪريو دوست رکي ادهانکي خداءِ تعالى ۽ بخشي گناهن اوهانجن کي) جي وات ور تائين ۾ مٿن امور آنحضرت صلى الله عليه وسلم جي اخلاقن جي پيروي ڪيائين جو ته قبول پيل درگاهه احديت ۽ مقتبسان انوار شريعت ، هڪ سنت نبوي جي پوري ڪرڻ کي سون چاليهن ۽ رياضتن کان زياده ٿا ڄاڻن ۽ جو عمل آنحضرت صلى الله عليه وسلم جي عملن مان آهي ، نه ڪو موچارو مٿن عبادتن کان ٿا پائين جو ته حق سبحانه وتعالى پنهنجي محبوب حضرت نبي ڪريم صلى الله عليه وسلم کي انهن صفتن سان موصوف ڪيو جي ولس محبوب ۽ مقبول آهن پوءِ ڪا عبادت پني نه ڏس ۽ موچاري نه ور متابعت آنحضرت صلى الله عليه وسلم جي کان ناهي ۽ ڪا طاعت ، استقامت شريعت کان وڌيڪ نه ٿيڻ آهي . جيڪو ڳري ته دين دنيا جي مونکي سعادت پهچي ۽ جمال طريقت ۽ حقيقت جو ان تي

---

[1] مقاصد السالكين مسمىٰ به گلستان تصوف فارسي مقصد اول مطبوعه محمدي واقع مظفرگڙهه[2]

[2] هو يدا معنى ظاهر.

جاوڪر ٿئي ته پوءِ ظاهرًا و باطنًا آنحضرت صلي الله عليه وسلم جي تابعداري ڪري ۽ سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جي ذات ۾ مستقيم الاحوال هجي. الله جل جلاله انهي اقبال جي سج لڪي مطلع سعادت جي مان اڀاري ٿو يندو ۽ دل انهي معنائن جي نور ڪان روشن ڪرائيندو.

پوءِ هن حقيقت کي دل جي يقين سان ڄاڻ ته جواهر انوارن جا ۽ موتي اسرارن جا سوائي خزاني آنحضرت صلي الله عليه وسلم جي نظر نه ايندا ۽ دولت بي انتهاءِ خزانا سعادت جا گنجينهٔ محمدي صلي الله عليه وسلم کانسواءِ حاصل نه ٿيندا پوءِ جو ته متابعت آنحضرت صلي الله عليه وسلم جي نعمت، مٿي نعمتن کان افزون ۽ احسان حضرت بي چون جل جلاله جو آهي، جنهن کي نقد ۾ سعادت حاصل ٿيل آهي، شرعي امورن مان ڪو به امر ڪمال حسن ۽ زينت سان انهي نظر اڳيان الله جل جلاله جلوه گر ٿو ڪري ۽ جو نيا ڳوارن کان آهي، دين جي حڪمن مان هر حڪم انهي اڳيان سهل ته ۽ بي قدر ٿو ڪري. ذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ

نقل آهي ته حق سبحانه و تعالىٰ جل جلاله آنحضرت صلي الله عليه وسلم کي خطاب ڪري فرمايو ته اي حبيب منهنجا ٿي چاهيندا ته منهنجا آهن آئون چاهيندس ته توکي آهيان مٿي رضا منهنجي تا ڳولهن آئون رضا تنهنجي ٿو طلبيان، پوءِ هن حقيقت جو دوستن کي يقين هجي ته جو مقبول درگاهه سبحاني ۽ خادم حضرت رسول ڪريم صلي الله عليه وسلم جو سو فخرُ ٻن جهانن جو آهي، جو ته جنهن کي به درگاهه حضرت احديت جي ۾ وات ڪو ليڏي اٿن، سبب متابعت آن سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جو آهي ۽ جنهن کي جت عزت اقبال جو مٿي رکيو اٿن، سبب پيروي أن أفضل الموجودات صلي الله عليه وسلم جو ۽ جو درجي ولايت جي کي پهتو انهي وساطت سان، جو طالب مطلوب پنهنجي کي مليو انهي هدايت ۽ عنايت سان، جو ته مشتاق جمال آنحضرت صلي الله عليه وسلم ۽ تابع آن سرور صلي الله عليه وسلم جا مٿي ڪين ورتن ماسوا کان پاڪ ٿي سڀيان ڪمال متابعت آنحضرت صلي الله عليه وسلم جي اهڙي دولت ته اڳون جنهن کي نروار هجي ۽ مطيع آنحضرت صلي الله عليه وسلم جا غفلت جي اونداهي کان نڪري روشني سعادت ابدي جي کي پهچي اهڙي حياتي حاصل ڪيائون جنهن کي ممات ناهي. جي گهڻان ورهه سواءِ استقامت شريعت نبوي صلي الله عليه وسلم جي رياضت ڪندين هرگز مقصود کي نه پهچندين، جي ساري عمر سوائي متابعت آن سرور صلي الله عليه وسلم جي زهد عبادة ۾ گذاريندين ته ڪنهن به لائق قرب حضرت ذوالجلال ۽ وصال ايزد متعال جو نه ٿيندين. جنهن حاملان امور شرع بيعت ۽ شاه بازان ميدان

حقيقت جي هيءَ منزل مرتبا مشتاق جي درجي محبوبي جا جيڪي بلند آهن سي ان ڪمال متابعت ۽ پيروي آنحضرت صلي الله عليه وسلم جي ڪري آهن ۽ وسيلي ڪري شريعت جي پاڻ کي ميدان علم شهود جي تي پهچايائون، جوته سردار محبوبن ۽ سر دفتر مقبولن آنحضرت صلي الله عليه وسلم جا اُهي آهن جي پيروي ۽ متابعت صلي الله عليه وسلم جي ۾ جوش ۽ سعيو ڪندا ٿيا، ذات مقدس آنحضرت صلي الله عليه وسلم جي صفات ۾ فاني ٿي ويا ۽ مرتبي مجتبيٰ کان مقام محبوبي جي تي پهتا ۽ خوشيءَ احسان سرور عالم صلي الله عليه وسلم جي کان اُها نعمت جام ٿي نعمتن کان مٿا هين آهي بهره ور ٿيا، جوته جا دولت مخدوم کي تي ملي خادم کي به سببان تابعداري پوري جي عنايت ٿان ماڻي ۽ ذات ڪرم جي کان سرفراز ٿاڪن. پوءِ انهيءَ واسطي اتباع حضرت رسول انور صلي الله عليه وسلم جو هن طائفه جي ڏيڻ ۾ هر ڳالهه کان زور ۽ هر حالت کان زور مٿاهون آهي.

اَي پيارا! خلق، جا الله جل جلاله کان پري پئي وئي آهي، اهوئي سبب آهي جو طريقي محمدي صلي الله عليه وسلم تي عمل نٿا ڪن ۽ نفس ۽ شيطان جي خيال ڏانهن ٿا ڏين، هر قدر جو سنت ۽ شريعت جي ادبن ۾ قصور ڪندو، مضائقي جي ظهور ۾ قصور ٿو سندو حضرت امام اعظم رضي الله تعاليٰ عنه جن هڪ سنت خطا ڪرڻ سبب چاليهن ورهن جي نماز قضا فرمايائون، پوءِ جي طالب سعادت مند کان ڪو ڪم شريعت نبوي صلي الله عليه وسلم جي حڪم ۽ ڪو فعل سنت نبوي صلي الله عليه وسلم جي مان فوت ٿي ويو، تنهن جي بيس ته خائف ٿئي ۽ خوف هن کان (مَنْ ضَيَّعَ سُنَّتِيْ حَرُمَتْ عَلَيْهِ شَفَاعَتِيْ، يعني جنهن منهنجي سنت ضايع ڪئي ان تي منهنجي شفاعت حرام آهي) پاڻ تي قائم رکي ۽ انجي تلافي ۾ ڪوشش ڪري، جيئن جناب حضرت رسول انور صلي الله عليه وسلم جي درگاه ۾ ٿي هن محشر جي شرمندو نه ٿئي، جيئن ته حديث شريف ۾ آهي، مَنْ اَحْيَا سُنَّتِيْ فَهُوَ مِنَ الْفَائِزِيْنَ وَمَنْ تَرَكَ سُنَّتِيْ فَهُوَ مِنَ الْخَاسِرِيْنَ يعني جو قبول ٿو ڪري سنت منهنجي کي اُهو ڇوٽڪارن مان آهي ۽ جو ڇڏي ٿو سنت منهنجي اُهو نقصان ڪارن مان آهي.

نقل آهي بشر حافي بغدادي رحمة الله عليه کان ته "هڪ رات حضرت محمد مصطفيٰ صلي الله عليه وسلم کي خواب ۾ ڏٺم حضرت جن صلي الله عليه وسلم فرمايو ته اي بشر ڪي ڄاڻين ٿو ته تنهنجو مرتبو ڪهڙي سبب مٿاهون ٿيو؟ چيم يا رسول الله صلي الله عليه وسلم مان نٿو ڄاڻان فرمايائون ته انهيءَ واسطي جو منهنجي متابعت ۾ سعيو گهڻو ڪيئي ۽ سنت منهنجي جاءِ آندي ۽ صالحن جي تعظيم

کي نگاهه ۾ رکيو، اهو ئي سبب آهي جو الله جل جلاله توکي هن درجه تي پهچايو.

مطلب ته جا صفائي باطني ۽ انڪشاف مقامي ۽ دولت پنهاني پيروي حضرت رسول انور صلي الله عليه وسلم جي کان حاصل ٿئي ٿي، نه ڪي رياضتن ۽ مجاهدن سان ٿيندي ناهي ۽ جو مينا بندگي جو ۽ رضا حق تعاليٰ جي ۽ درجا مٿاهان ۽ ديني ڪمن ۾ تقويت ۽ ظاهر باطن جي طهارت آنحضرت صلي الله عليه وسلم جي پيروي ۾ حاصل ٿئي ٿي ڪنهن طاعت عبادت ۾ حاصل ٿيندي ناهي.

راقم الحروف (يعني خواجه ضياء الدين قدس سره) هڪ رات حضرت سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم کي خواب ۾ ڏٺو گويا حضرت جن صلي الله عليه وسلم تمام تڪڙا ڪنهن جاءِ ڏانهن تشريف فرمائي رهيا هوا، حضرت شيخ شهاب الدين سهروردي قدس سره جن سندن پٺيان آهن انهي پنيان هي فقير پيو ڊڪي تا آنڪه حضرت رسول الله صلي الله عليه وسلم جن اهڙي جاءِ تي پهتا، جتي نه زمين هئي نه زمان نه آسمان هو نه مڪان اُن جاءِ تي حضرت صلي الله عليه وسلم جن بيهي رهيا ۽ هٿ مبارڪ شيخ جي مٿي تي رکيائون ۽ مناجات درگاهه باري جَلَّ جَلَالُهٗ جي ۾ ڪيائون ته اي الهي اي مولا منهنجا هي شهاب الدين سهروردي آهي، منهنجي متابعت ۾ گهڻي ڪوشش ڪئي اٿس ۽ مڙئي سنتون منهنجي بجاءِ آنديون اٿس، آئون انهي کان گهڻو راضي آهيان تون پڻ انهيءَ تي راضي ٿي". جڏهن جاڳيس انهي واقعه کان وقت منهنجو نهايت خوش ٿيو ۽ دل منهنجي نهايت صفائي واري ٿي. پوءِ آدمي کي پنهنجي درجي هن کان ناهي جو راتڏينهن سنت حضرت رسول خدا صلي الله عليه وسلم جي جاري ڪرڻ ۾ ڪوشش گهڻي ڪري جنهنجي وسيلي سان درجي مٿاهين کي پهچي جڏهن سالڪ ڪا سنت حضرت رسول خدا صلي الله عليه وسلم جي سنتن مان بجاءِ تو آڻي، حضرت رسول خدا صلي الله عليه وسلم ان کان راضي تو ٿئي ۽ حق تعاليٰ جَلَّ جَلَالُهٗ انجي دل ۾ نور تو پيدا ڪري ۽ ظاهر باطن انجي کي صفائي ۽ روشنائي تو بخشي ۽ ان جي صفتن عادتن بڇڙين کي چڱين عادتن سان تو مٽائي ۽ عام نفس حيواني جي لفر قدسي تائين مقام تو ڏيئي.

اي! پيارا اهو نتيجا ٿين جو سرور عالم صلي الله عليه وسلم تابعدارن پنهنجن کي، جي قدم بقدم حضرت جن جي پيروي ٿا ڪن کهڙا انر شربت معنائن جا چکايا اٿس ۽ اونهان اسرار انهن کي جا ٿايا اٿس ته هن گهر جي ترهڪ وار جو قدر ۽ متابعت حضرت سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جي کان مخالفت نه ڪر، جنهن جماعت بد بخت نور سنت نبوي صلي الله عليه وسلم جي کي بدعتن جي دونهين سان ڍڪي ڇڏيو آهي، سيائي قيامت جي ڏينهن حضرت رسالت پناهه صلي الله عليه وسلم

جي دربار ۾ ڪهڙو مُنهن ڏيندا، انهي مخالفت جي جواب ۾ ڪهڙي زبان سان سرور ڪائنات
صلي الله عليه وسلم جي اڳيان گفتگو ڪندا، اهڙي سمجهه جا انهن کي ڪٿي آهي، سڀ انهن جو نصيب
آهي جو حسن جمال شريعت جو انهن جي اکين اڳيان جلوه گر نه ٿيو آهي، ڇمڙ ۽ سچ کي ڏسي اوندهه
ٿي لڙڪندا رهيا ٿو.

حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره النوراني جن فرمايو آهي ته جا نعمت
دين ۾ ۽ جا دولت اسلام ۾ آهي بحڪم ڪريمه اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِيْ وَرَضِيْتُ
لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِيْنًا، "يعني اڄ ڏينهن ڪامل ڪيم اوهان جي لاءِ دين اوهان جي کي ۽ تمام ڪيم مون اوهان
تي نعمت پنهنجي کي ۽ پسند ڪيم اوهان جي لاءِ اسلام کي ان روءِ دين جي" سرور عالميان صلي الله عليه وسلم
تي پوري ٿي ۽ وڌ دين جي ڪماليت جو بخشيو. ديني ڪمن ۾ سنت جماعت جي برخلاف عمل ڪرڻ
وڏو گمراهي ۽ خسارو آهي، پوءِ جو سنت جي تابعداري ۽ دين جي ادبن جي رعايت نٿو ڪري،
خبردار خدا جي طلبي ۾ ان جي صحبت ڏانهن لاڙو نه ڪر، توڙي ته تصرف ۽ خوارق عادات
ڪرامتون ان جون ڏسين ۽ هو برخلاف حديث ۽ قرآن جي هجي ته پوءِ هرگز ان تي مست
نه ٿيءُ ڇو ته اهي ڪرامتون وليّن جي ڪرامتن مان ناهن بلڪ اهو استدراج "شيطاني ٺڳو" آهي
اهي ڪرامتون سببان رياضت گهڻي ۽ خلاف نفس جي هندن ۽ جوڳين کي پڻ حاصل ٿيون ٿين
پوءِ جنهن کي موافق آيتن قرآن ۽ حديث ۽ اقوال مشائخن ۽ مجتهدن اهل سنت جماعت جي تي عمل
ناهي ۽ امور شرعي ۽ متابعت سرور ڪائنات صلي الله عليه وسلم جي تي نه هجي، حالات ۽ ارادات
۽ واقعات ۽ ڪشف ۽ ڪرامت ان جي تي ڪو اعتبار ڪونهي، ڇو ته ڪرامت وليّن جي ۽ ولايت انهي
تابع نبي جي نبوّت جي آهي، جيڪو متابعت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جي جڏهن ويندو ولايت ۽ درجو
قرب انهي جو پڻ بحال نه رهندو. اگرچه ولي جي ولايت ڪيترن شرطن سان لاڳو آهي ۽ سيڪو شرط
پنهنجي جاءِ تي اهيندڙ، پر شرط ذرو متاهون ۽ ذرو ڪامل ۽ ذرو موچارو ۽ ذرو پلو جنهن سان
بنياد سير ۽ سلوڪ باطني جو ۽ قيام ولايت جو ان سان لاڳو آهي متابعت آنحضرت صلي الله عليه وسلم
جي آهي جميع امورن جزوي. ڪُلي ۾ جنهن وڻ پاڙ ڪانسواءِ ساول نٿو ڪري ۽ جيت ٿنڀ ڪانسواءِ
قرار نٿي وٺي اهڙي طرح شريعت پاڙ ۽ بنياد طريقت ۽ حقيقت جو آهي، جو سالڪ استقامت شريعت
جي ڪانسواءِ تور هي باوجود انهي خيال تو ڪري ته مونکي درجو قرب ۽ ولايت جو مليل وڏو اهو سندس خيال
ٺڳو بي وقوفي ۽ ديوانگي جو آهي، پوءِ جنهن کي دل اهڙا دوستي ته درجو ولايت جو حاصل ٿئي ۽ طريقت

حقيقت جي وات ڪلي، گهر جيئن ته خدا ۽ تعاليٰ جي قرآن مجيد ۽ حديث حضرت محمد مصطفيٰ صلي الله عليه وسلم جي کي آئينو وقت جو ڪري ۽ اڳيان اکين پنهنجن جي رکي ۽ هميشه انهن ٻنهي سندو رهي جنهن ان کان برخلاف ڪو ڪم نه ڪري.

جڏهن اڪثر نون فقيرن جي بزرگي ناليءَ رسم جي، سواءِ پيءُ ڪ شريعت ۽ حاصل ڪري مرتبن طريقت ۽ حقيقت جي، باوجود نفساني سڌن جي دعويٰ قرب ۽ معرفت جي ٿا ڪن، اهڙي بگو خامي ۽ خود ڪامي ۽ خود بيني آهي. جڏهن هن زماني ۾ اهڙا ايڏا ڏگها آهن، تنهن غفلت جي وات کان انهن جي صحبت جو پابند ٿين ۽ نور شريعت جي کان بي بهره ۽ بي نصيب ٿين، جيئن ته بعضي درويش ڪٽڪ ڏيکاريندا جو و ڪٽيندا، ظاهر فقيري جي لباس سان پهريل ۽ باطن مرض ۽ هوا سان خراب ڪيل. شڪارين وانگر ڪوڙ کي اڏيون ڏيندا آهن. من انڌا باطن جا پکي شڪار ۾ اچن، دڪان پيري مشائخي جو گرم ڪن، مڪر ۽ ياڻن ۽ مڪرن سان سئون منڍ ۽ ڏن بيرن سان عامن کي پنهنجو معتقد ٿا بنائن، پنهنجا دنيوي غرض انهن انڌن کان پورا ٿا ڪرائن، پناه ڏي الله جل جلاله، ساري مخلوقات ۾ بيشمار درا هي آهن جو خدا جي وات کي دنيا ڪميني جو وسيلو ڪيو اٿن ۽ الله جل جلاله کان پري ۽ محروم ٿا رهن، خاص ڪري انهن جو سينگار، ڪرفني جي ديرني مالڪي مثل آهي، پر ۽ جو ظاهري صفت پنهنجي موچاري ڏيکاري ۽ موچاري جي صفت ان ۾ نه جي نظر عنايت حق تعاليٰ جل جلاله جي ان تي هرگز نه ٿيندي أَعَاذَنَا اللّٰهُ سُبْحَانَهُ مِنَ السُّمْعَةِ وَالرِّيَا

جڏهن بعضي فقير، سلوڪ پورو نه ڪيل، فنا بقا جو شربت نه چکيل، پيري ۽ بزرگي جي خيالن ۾ ٿا رهن در حقيقت نفس کان فريب کاڌو اٿن ۽ سعادت واري وات جي سير کان بلڪل محروم رکيو اٿن جيئن الله جل جلاله فرمايو آهي. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ ط (يعني اي اها جماعت جنهن ايمان آندو آهي ڇالاءِ چئو ٿا اُن چيز کي جا اوهين نٿا ڪريو وڏي خطا آهي الله جل جلاله وٽ انهي شخص جي جو جوي ترباڻ تو پور سواءِ مجاهدي ۽ يادگيري خدا ۽ جل جلاله جي بزرگي ۽ پيري جي گادي تي ويهي ۽ سواءِ ذوق حقيقت جي ميدان بهادران طريقت جي ۾ ڪمر دعويٰ جي ٻڌي نهايت بيجاءِ آهي ۽ بعضي جاهل بدبخت ته اهڙي مجنون ڪوڙا اپي مثل بانيڻ جي ڌاڳا سڳا ڳرن ۾ وجهي رجهن کي عام ماڻهون چونا آهن ته فلاڻي فقيري ڌاڳا پاتا آهن، نور شريعت جي کان محروم رهي انهي

سٽن سيني ۾ پورا، جهڙوڪ ڏاڙهي ونان وغيره، ڀنگ ۽ ڪوڪنار جي پيئڻ ۾ چالاڪ، شيطاني قيد ۾ گرفتار ٿيا آهن ۽ بعضي، بي نمازين جي وات کي خدا پرستي جي وات ٿا ڄاڻن. نه عقل رکن نه علم جنهنجي وسيلي سان تهذيب ۽ اخلاق حاصل ڪن ۽ مرض قلبي کي وڃائن نه شوق رکن نه ذوق جوان مستي ۽ هوا پرستي کان ڇوٽڪارو ڪجهه ٿئين. خود پرستي ۽ باطن ڄاڻن ٿا آهن جو وات دين ۽ اسلام جي گم ڪري گمراهي جي کوهه ۾ پيا آهن ۽ بدبختي جي بار انهن کي اهڙو متأثر ڪري ڇڏيو آهي جو پنهنجن عيبن ڏانهن ڏسي ئي نٿا سگهن. حاصل ڪلام قسم قسم تو ليون پاڻ کي خداء وارو ٿيون ڪونائن ۽ ساري عمر پنهنجي خداء جي واصل ٿيڻ لاءِ ٿا گذارن پر جڏهن ته نفس ۽ شيطان، جو اڪثر باطل جي وات کي انهن جي وات ۾ گڏائي ڇڏيو آهي حق ۽ باطل تنهجي اکيان يڪسان ٿي پيو آهي تهن ڪري سڀ غلطي ۾ پئجي ويا آهن ۽ وات حق جي کي ترڪ شريعت جي طلبيوائن، سو هزار آفرين انهيءَ مرد تي هُجي جنهنجي مُنهن ٿي حضرت سيّد عالم صلى الله عليه وسلم محبت ڪري ۽ اصحابن سڳورن ۽ تابعين ۽ تبع تابعين ۽ سلف صالحين ۽ علماء مجتهدين ۽ مشائخ دين متين رضوان الله تعالى عليهم اجمعين جي وات تي خداء جي وات جو سلو ڪ ترڪ ڪري ۽ حُسن قبح هن وات جو ۽ فريب نفس بد خواه جو تو سڄائي ۽ وصفن وا ڪا ڦيلن ۽ عادتن هو چارن سان ظاهر باطن پنهنجي کي سينگار يل تو ري کي ۽ مٽي جي وار جو قدر به شريعت کان مخالف ئو ڪري، ڇاڪاڻ ته شريعت معرفت الاهي لاءِ وسيلو آهي يو ءِ جنهن وسيلي کي ڇڏيو ۽ دين جي ڪمن تي بيهڪ نه ڪيائين ۽ دين حضرت سرور ڪائنات صلى الله عليه وسلم جي کان مُنهن موڙيائين انهيءَ ڄڻبو ته اسلام جي دائره کان پير ڪيڍي ڇڏيو.

بعضي فقير جاهل، اهل بدعت جا ٿا چون ته اسين شريعت کان لنگهي طريقت ۽ حقيقت جي درجه کي پهتا آهيون، پناه ڏي الله جلّ جلاله انهن جي اعتقادن کان چوته جو شريعت کان لنگهيو ڪافر ٿي پيو پوءِ ڪافر حقيقت کي ڪين پهچي سگهندو. حضرت سيّد الطائفه قدس سره فرمايو آهي ته مڙئي واٽون خلق تي بند ٿيون آهن مگر جو حضرت نبي صلى الله عليه وسلم جي وات تو وڃي خداء کي تو پهچي، ابوالحسن ها سوري قدس سره فرمايو آهي ته صفائي قلب جي ۽ ڪشادگي سيني جي ان وقت حاصل ٿيندي جو مومن پيروي سنت نبوي صلى الله عليه وسلم جي ڪري ۽ بدعتن کان پرهيز ڪري. شيخ ابوسعيد قدس سره فرمايو آهي ته جو دعوى حال جي تو ڪري ۽ اهو حال ڪيس شريعت جي حد کان باهر ڪڍي ته پوءِ انجي صحبت کان پرهيز ڪر. "تم ڪلامه ملخصًا"

قدوة اصحابِ صدق و صفا، زبدة اصحاب ورع و تقويٰ شمس هدايت و ارشاد محي سنن نبويه قيم طريقه احمديه حضرت مولوي نعيم الله علوي حنفي مجددي بهرائچي خليفه خاص حضرت ميرزا مظهر جانجانان شهيد قدس سره كتاب معمولات مظهريه ۾ تواتي تحضر غوث العٰلمين شهنشاه دنيا و دين قيوم ثاني صاحب سر المكتوم خواجه محمد معصوم قدس سره پنهنجي رسالي ۾ آندو آهي ته " اي ياءِ ناجنس ۽ مخالف جي صحبت کان احتراز ڪر ۽ بدعتن کان ۽ انهي مجلس کان بچ ۽ جو ياڻي کي پيرگادي جو صاحب تو کو نائي ۽ انهاکم حضرت رسول کريم صلي الله عليه وسلم جي سنت کان باهر ۽ شريعت سڳوري جي نور کان روشن ناهن، خبردار! هزار بار خبردار! انکان پري رهه بلڪ انهي شهر ۾ به نه گذار مٿان ڪن ڏينهن کان پوءِ توکي ان ڏانهن لاڙ ۽ پيدا ٿئي ۽ خلل اعظم کار خانه تنهنجي ۾ پوي پوءِ جو مريدن کي ڪرڻ جو لائق نه آهي اهو ڪجهه چوڻ آهي ۽ شيطاني دام تنهنجي لاءِ نهاني ۽ مخفي آهي، اگرچه انکان ڪيترن قسمن جون ڪرامتون ڏسين ۽ ظاهر دنيا سان اهو لاڳاپو ڪنهن قسم جو نه رکندو هجي فرِّ مِنْ صُحْبَتِهٖ اَكْثَرَ مَا تَفِرُّ مِنَ الْاَسَدِ يعني بچ انجي صحبت کان، زياده ان کان جو بچين تو شينهن کان

نصيحت

سلطان وقت شيخ ابو سعيد ابو الخير قدس سره کي چيائون ته فلاڻو شخص پاڻي جي مٿان تو گهمي، شاه صاحب فرمايو ته اهو آسان ڪم آهي ڪڪ پڻ اهڙي طرح آهي ۽ چيائون ته فلاڻو شخص هواءِ تي تو اڏامي فرمايائون ته ڪي ۽ چيٻرا پڻ هواءِ تي اڏامندا آهن، چيائون ته فلاڻو هڪ گهڙي ۾ هڪ شهر کان ٻئي شهر ۾ تو وڃي فرمايائون ته شيطان پڻ هڪ پساه ۾ مشرق کان مغرب تائين تو وڃي اهڙن چيزن جي ڪا الله جل جلاله جي درگاه ۾ قيمت ناهي مرد اهو آهي جو خلق ۾ رهي ۽ ڏيتي ليتي ڪري ۽ نڪاح ڪري ۽ ماڻهن سان گڏيل هجي ۽ هڪ گهڙي الله جل جلاله کان غافل نه هجي.

سرود جي مذمت

قدوة اهل الله ابو علي رودباري قدس سره کان پڇيائون ته هڪ شخص سرود تو ٻڌي ۽ چوي تو ته هي مونکي حلال آهي ڇالاءِ ته آئون اهڙي درجه کي پهتو آهيان جو پنهنجي حالات جي خلاف ڪا ڳالهه مون تي اثر نه ٿي ڪري، جواب ۾ فرمايائون ته هائو تحقيق پهتو آهي پر جهنم ۾ پهتو آهي. تم كلامه ملخصا

بهرحال جيڪي ولي ڪامل ٿي گذريا آهن سي سنت محمدي صلي الله عليه وسلم تي تمام سرگرم هوا.

ل معمولات مظهريه فارسي مطبوعه گلزار محمدي واقع لاهور ص ٨

محي الدين جو لقب

امام الصدق يقين حجة العارفين روح المعرفة خليفة الله في ارضه وارث كتابه ونائب رسوله حضرت سيدنا شيخ عبدالقادر جيلاني قدس سره کي جو لقب محي الدين جو مليو سو به اهو ئي وجه آهي جو دين نبوي صلي الله عليه وسلم کي، جو هيٺون ٿي ويو پاڻ تازو ڪيائون. سفينة الاولياء[1] ۾ آهي ته حضرت جن پاڻ فرمايو ته جمعو ڏينهن سير ڪري بغداد ۾ ٿي آيس ته هڪ بيمار بدن جو ڏبرو رنگ جو ڦريل وات ڏٺم ان مونکي چيو اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا عَبْدَ الْقَادِرِ ان کي سلام جو جواب ڏنم چيائين اٿاري ويهار. ان کي اٿاري ويهاريم، چيائين مونکي وهار. ان کي ڏاڍي بت انجو تازو ٿيو ۽ صورت انجي سُهڻي ٿي ۽ رنگ انجو صاف ٿيو، آئون ان کان ڊنس چيائين مونکي سڃاڻين ٿو؟ چيم نه، چيائين ته تنهنجي ڏاڏي (حضرت رسول ڪريم صلي الله عليه وسلم) جو دين آهيان هيٺ ٿي ويو هوس جيئن توهان ڏٺو الله جَلَّ جَلَالُهُ اوهان جي صدقه مونکي جيئرو ڪيو "اَنْتَ مُحْيِ الدِّيْنِ" يعني تون جيارڻ وارو دين جو آهين ان کي ڇڏي مسجد جامع ۾ آيس، هڪ شخص منهنجي اڳيان آيو ۽ منهنجي پيرن تي هٿ رکي چيائين يَا مُحْيِ الدِّيْنِ! جڏهن نماز ادا ڪيم ڪيتري خلق هر طرف کان مون وٽ هجوم ڪيو ۽ هٿ پير منهنجا چميائون ۽ سڀڪهن ٿي چيو ته يا محي الدين رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُ، تَمَّ كَلَامُهُ مُلَخَّصًا. صاحب ذرائع المعارف جي لکيو آهي ته مجدد محي الدين جي معنيٰ ٻي ڪري آهي

وصيت فتوح الغيب جي مقالي ۲ ۾ حضرت محبوب سبحاني سيدنا شيخ عبدالقادر جيلاني رضي الله تعاليٰ عنه جن پنهنجي فرزند ارجمند کي هن طرح وصيت فرمائي آهي اِيَّاكَ وَفُضُوْلَ تَصَرُّفَاتِ الْجَوَارِحِ وَعَلَيْكَ بِطَاعَةِ اللهِ وَرَسُوْلِهٖ ـــ " پاڻ کي عضون جي بي فائدي ڪمن کان پري رک يعني پنهنجا سڀ عضوا خدا ۽ جي بندگيءَ ۾ ڪم آڻ، بيفائدي ڪم انهن سان نه ڪر، ۽ تو تي لازم آهي ته خدا ۽ انجي رسول جي فرمان برداري ڪر.

سُبحان الله! رسول ڪريم صلي الله عليه وسلم جي تابعداري جو شان ۽ قدر ان جي پوري عاشقن سڃاتو اِنَّمَا يَعْرِفُ ذَا الْفَضْلِ مِنَ النَّاسِ ذَوُوْهُ ـ جڏهن انهن کي الله جل جلاله نور شريعت جو ڏيکاريو تنهن ڪري حضرت سيد الڪونين صلي الله عليه وسلم جي سنت ۾ پنهنجو جسم مبارڪ جلايائون جن، اکين جي انڌائي سبب نور سنت نبوي صلي الله عليه وسلم جو نه ڏٺو پاڻ کي منهن ڪارو بنايائون.

---

[1] هي ڪتاب فارسي مشهور معروف، اولياءِ ڪبارن جي حالات ۾ شهزاده دارا شڪوه جو تصنيف ڪيل آهي بيان ص ۳۴ ۾ آهي ـ ۲ ڏسو ـ ۳ اصل عبارت فارسي هن طرح آهي: ـ شخصي نعلين پيش پاي من نهاد و گفت يا شيخ محي الدين، چون نماز بگذاردم خلق از هر طرف بر من هجوم کردند الخ

جناب حضرت قاضي ثناء الله ياني پتي نقشبندي مجددي، حضرت ميرزا مظهر جان جانان قدس سره جو خاص خليفو، جڏهن ميرزا صاحب قدس سره جي حضور ۾ ايندو هو، تڏهن حضرت ميرزا صاحب قدس سره اُٿي بيهندا هوا. سبب اِهو ٻڌائيندا هوا ته "جڏهن قاضي صاحب تو اچي تڏهن ملائڪ سڳورا اچي اڳيان اچي ٿا بيهن". ڪلمات طيبات ۾ هڪ مڪتوب[1] ۾ هن قسم سان موچارو بيان ڏنو اٿن.

اي ڀاءُ! بادشاهه ۽ فقير ۽ عطار ۽ ڪناس ڏيهاڙيدار، مڙئي بني آدم هڪ جنس جا آهن. جي بادشاهه عظيم، ڪثير العطايا والاحسان ڪنهن فقير کي پاڻ ڏانهن ٿو سڏي ۽ ڪيئي نعمتون، احسان، قرب منزلت ۽ وڏي شان جو اميدوار ٿو فرمائي پر اهو فقير انهيءَ بادشاهه کان منهن ٿو ڦيري ۽ ڪاڪوس جي ميڙڻ جو ڪم قبول ٿو ڪري ان حالت ۾ انهيءَ فقير بيوقوف کي ڇا چوڻ گهرجي؟ خصوصاً انهيءَ صورت ۾ جو بادشاهه جي حضور ۾ آهي ۽ ان ڏانهن پٺي ڏيئي بيهاريندڙ سان ٿو ڳنڍجي. جڏهن ته سلطاني قهر ۽ غضب کي پاڻ تي ظلم ڪرڻ جي دعوت ٿو ڏئي. انهيءَ قياس تي هيءَ ڳالهه ڪرڻ گهرجي ته رب العٰلمين باوجود صفات جلال ۽ جمال، ڪبريا ۽ عظمت جي بانهي کي پاڻ ڏانهن ٿو ڪوٺي ۽ فرمائي ٿو "مَنْ يَقْرُبُ اِلَيَّ شِبْرًا اَقْرُبُ اِلَيْهِ ذِرَاعًا" يعني جو مون ڏانهن هڪ گراٺ ويجهو ٿو ٿئي، آءٌ ان کي هڪ گز ويجهو ٿو ٿيان. ۽ پنهنجي محبوب کي رسالت سان موڪلي پاڻ ڏانهن ٿو ڪوٺي ۽ بهشت جي نعمتن ۽ پنهنجي ديدار لاءِ ڪيئي اميدوار ٿو ڪري دوزخ ۽ ٻوڙهه جي پيڻ جي عذاب جي ڀيڪار ٿو فرمائي ۽ پر هي ڪمينو جنهن کي الله جَلَّ جَلَالُهٗ پاڻ ڏانهن ٿو ڪوٺي" قرب ۽ منزلت اُن کان منهن ڦيري دنيا ڪميني ۽ اُن جي سڌن ڏانهن متوجه ٿو ٿئي، حالانڪ ڄاڻي ٿو ته الله جَلَّ جَلَالُهٗ حاضر ناظر آهي، ان کان ڪا شيءِ مخفي نه آهي، ڪمال بي حيائي ۽ بي مروتي آهي.

نقل آهي ته هڪ ڇوڪري پرده نشين قاضي وٽ آئي فرياد ڏنائين ته منهنجو مڙس ٻي زال ٿو پرڻجي ان کي روڪيو. قاضي چيو ته ان کي منع ڪري نه سگهبي، حق تعاليٰ ٿو فرمائي "فَانْكِحُوْا مَا طَابَ لَكُمْ مِّنَ النِّسَآءِ مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبٰعَ" ان زال چيو ته اي قاضي! اچي مونکي پرده عصمت ۽ حيا روڪ نه ڪن ها ته جيڪر پنهنجو حسن ۽ جمال توکي ڏيکاري انصاف جي گهر ڪيان ها

---

[1] مڪتوب ٩٤ از مڪاتيب قاضي صاحب، ڪلمات طيبات ص ١٤٣ ـ [2] اصل عبارت هن طرح آهي
اي برادر بادشاه و فقير و عطار و ڪناس همه بني آدم از يڪ جنس هستند الخ

ته جنهن شخص کي مون جهڙو دلربا دوست حاصل هجي ان کان منهن ڦيري ٻئي ڏاهن مشغول ٿئي، ان کي ڪٿين درست ڇڏبو. اتفاقًا ان مجلس ۾ هڪ ولي سڳورو ويٺو هو آهه ڪري بيهوش ٿي ڪري پيو، جڏهن هوش ۾ آيو، ان کان احوال پڇيائون، چيائين ته عورت جي ان گفتگو وقت هاتف آواز ڏنو ته هي عورت پنهنجي حسن لاءِ پرڏائين ٿي چوي، مونکي به جيڪڏهن پاڪائي ۽ ڪبريائي جو پردو نه روڪي ها ته پنهنجو جمال ظاهر ڪري اهو انصاف ڏيکاريان ها ته جنهن شخص کي مون جهڙو دوست هجي ان کي جڏهن نالائق ماڻهن ۾ ڪنهن ۾ مشغول ٿي وڃي ته ان کي ڇا چوڻ گهرجي.

وَمَنْ مِثْلِيْ وَاَيْنَ يَكُوْنُ مِثْلِيْ وَلَيْسَ يَكُوْنُ فَاطْلُبْنِيْ تَجِدْنِيْ

يعني الله جل جلاله ٿو فرمائي ته منهنجي مثال ڪير آهي ۽ ڪٿي هوندو. حقيقت ۾ ڪو به منهنجي مثل نه آهي، پوءِ منهنجي طلب ڪر ته مونکي حاصل ڪندين. تم ڪلامه ملخصًا

شهباز لامڪاني اويس رحماني، خورشيد چرخ عرفاني واقف اسرار متشابهات قرآني محبوب لاثاني امام رباني مجدد الف ثاني رضي الله تعالیٰ عنه سنت محمدي صلی الله عليه وسلم جي وصف ۾ جيڪي ارقام فرمايو اٿن. ڪنهن ٻئي کان ايترو نه ٿيو آهي جيئن ته سندن سارا مبارڪ ۽ مڪتوبات عشق محمدي صلی الله عليه وسلم تي شاهد آهن، سندن ڪي جملا محبت جي موتين سان مڙهيل "حالات مشائخ مجدديه"[1] تان اتاري هديه ناظرين ٿو ڪريان

حق سبحانه وتعالیٰ اسان مفلسن کي سيد الاولين والآخرين جي تابعداري جي[2] دولت سان، سندن دوستي جي وسيلي پنهنجي ڪمالات اسمائي ۽ صفاتي کي ظهور جي ميدان ۾ آندو ۽ ڪين سموري مخلوقات ۾ بهترين ڪري پيدا ڪيائين عليه من الصلوٰة افضلها ومن التسليمات اڪملها شامل مشرف ڪري ۽ ان تي استقامت بخشي. جو ته هن پسنديل متابعت جو درو، سڀني دنياوي لذتن ۽ اخروي نعمتن کان ڪيئي مرتبا زياده آهي فضيلت، اها متابعت سنت سان لاڳو آهي ۽ مزيت شريعت جي احڪام پوري ڪرڻ سان شامل عليه وعلیٰ آله الصلوٰة والسلام والتحية. مثلاً منجهند واري ننڊ، جا متابعت موجب واقع ٿئي اها غير متابعت وارين ڪيترين ڪروڙن راتن جي جاڳڻ کان زياده ۽ بهتر

---

[1] حالات مشائخ نقشبنديه مجدديه، اردو تصنيف حضرت مولانا مولوي محمد حسن صاحب نقشبندي مجددي مظهري ص ۳۶ [2] مڪتوب ۱۳۲ جلد اول حصه ٻيو مڪتوبات شريف مطبع امرت سر ص ۱۱۸

موچاري آهي ۽ اهڙيءَ طرح خطرن جي ڏينهن کان ٿڏ شريعت مصطفوي صلى الله عليه وسلم جي ان لاءِ فرمايو آهي هميشه رُون ن رکڻ کان جو شريعت مان ماخوذ ناهن نه ورڀلو آهي ڏيڍ هڪ جيتلُ (٧٩ حصه نلوس) امر شارع صلى الله عليه وسلم جي سان جبل سوني جي خرچڻ کان جو پاڻ وت هجي فاضل نه ور آهي. اميرالمومنين عمر رضي الله تعالىٰ عنه هڪ ڏينهن صبح جي نماز جماعت سان اداڪري اصحابن ڏانهن نظر ڪئي، هڪ شخص حاضر نه هو، پڇڻ فرمايائين. اصحابن عرض ڪيو ته اهو شخص سڄي رات توجاڳي شايد هن وقت ان کي ننڊ وٺي وئي هوندي، اميرالمومنين عمر رضي الله تعالىٰ عنه جن فرمايو ته جي اهو سڄي رات ننڊ ڪري ها، صبح جي نماز جماعت سان اداڪري ها (جا سنت آهي) بهتر هجي ها. اهل گمراهي جي رياضتون ۽ مجاهدا اگهڻا ڪيا آهن پر جڏهن موافق شريعت حقه جي ناهن بي اعتبار ۽ خوار آهن، جيڪڏهن انهن ڏکين عملن جو اجر ڪين ملي ته اهو بعضي دنيوي نفعن سان بند آهي. سڄي دنيا جا آهي تا بعضي نفعن انهن جي ڪي ڪو اعتبار ۾ رکي، مثال انهن جو بهار پيدا جي آهي دعرف ۾ ان کي پنگي ڪري جونڌ آهن جو گهٽيون ۽ پاٽخانه ميٽ بند وآهي انجي رياضت ٻين کان زياده آهي ۽ انجو اجر ٻين کان گهٽ، شريعت جي تابعدار جو مثال اهي جماعت سان آهي جو، جواهر نفيس ۾ هيرن لطيفن سان ڪم تا ڪن، عمل انهن جو نهايت ٿورو آهي ۽ اجر، دانهن جو نهايت مٿاهون. ٻي تو سگهي ته عمل هڪ ساعت جو سنت سان لاڳو آهي، اجر ڪي لک جي برابر آهي. حڪمت هي آهي جو عمل شريعت موافق واقع ٿيو ٿئي اهو حق جو پسند ڪيل آهي (سبحانه) ۽ خلاف ان جو ڪيس پسند نه آهي (تعالىٰ) پوءِ جو ڪم اَللهُ جَلَّ جَلَالُهٗ کي پسند نه آهي، ان مان ثواب ته نه هيو ڪ اميد وارهڻ اب جو آهي هن معنيٰ کي عالم مجاز ۾، جيتوشاهد آهي ٿوري التفات سان ظهور ۾ ايندو

هرچه گيرد علتے علت شود　　　　ڪفر گيرد ڪاملے ملت شود

پوءِ مٿي سعادتن جو سرمايو متابعت سنت جي آهي ۽ هيولا (مادو) مٿين فسادن جي خلاف شريعت تَبَّتَنَا اللهُ سُبْحَانَهٗ وَاِيَّاكُمْ عَلٰى مُتَابَعَةِ سَيِّدِ الْمُرْسَلِيْنَ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ وَعَلٰى اٰلِهٖ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيْمَاتُ وَالسَّلَامُ

ايضاً. ترهات (سڪر ۾ باطل ڪلمان) صوفين جي مان جا ٿوري ۽ انهن جي لحاظ

ل مڪتوب ٣٠٤ جلد اول حصه ٽيون مڪتوبات شريف طبع امرت سر ص ٩٩ ٢ ترهات جمع ترهة جو آهي ترهة

مان چالُو ٿو ڏي. اُتي وجد ۽ حال کي جيستائين شريعت جي ترازيءَ ۾ نه تورين، تيستائين اڌ ٽڪري به نه وٺندا ۽ ڪشفن ۽ الهامن کي جيستائين قرآن ۽ حديث جي ڪسوٽيءَ تي نه هڻندا، اڌ جَوَ تي پسند نه ڪندا، سلوڪ طريقه صوفيه جي ڪان، مقصود زيادتي يقين جي حاصل ڪرڻ آهي شريعت جي اعتقادي مسئلن سان ”جو حقيقت ايمان جي آهي“ ۽ ٻيو حاصل ڪرڻ آساني جو آهي فقه جي احڪامن جي ادا ڪرڻ ۾، سوا انهن ڪان سواءِ ڪو غرض ناهي ان ڪان سواءِ جهڙو رُويت يعني ديدار باري تعاليٰ جَلَّ جَلَالُهٗ جو آخرت ۾ وعدو ڪيل آهي دنيا ۾ البت واقع ناهي. مشاهدا ۽ تجليون جو صوفي انهن سان خوش آهن اهي شبه ۽ مثال جي تسلي سان آرام ظلال ۾ آهن، اهو الله جل جلاله وراء الوراء آهي. عجائب ڪاروبار، جيڪڏهن حقيقت مشاهدات ۽ تجليات انهن جي کي اصلي شڪل ۾ بيان ڪجي پر خوف آهي ته مبتدين کي طلب ۾ نقصان پيدا ٿئي ۽ انهن جي شوق ۾ قصور واقع ٿئي ۽ انهيءَ ڪان به خوف ٿو ٿئي جو باوجود علم جي نه ڄڃجي جو ترڇ ۽ باطل گڏ جي وينداء[1] مڪتوب ٻئي مڪتوب ۲۶۵ جلد اول ۾ نالي شيخ فريد جي[2] قام تا فرمائن، مصرع[3] إِنَّ الْمُحِبَّ لِمَنْ هَوَاهُ مُطِيعٌ: يعني عاشق معشوق جو تابعدار آهي. حضرت نبي ڪريم صلى الله عليه وسلم سان پوري محبت اها آهي جو سندن مخالفن سان پوري دشمني رکي ۽ انهن سان عداوت اظهار ڪرڻ گهرجي، جي آنحضرت عليه الصلواة والسلام جي شريعت جا مخالف آهن ۽ محبت حضرت جن صلى الله عليه وسلم جي ۾ سُستي نه ڪري، عاشق معشوق جو ديوانو ٿيندو آهي ۽ انجي مخالفت جي طاقت نه رکي سگهندو آهي ۽ محبوب جي مخالفن سان ڪهين طرح به صلح ظاهر نه ڪندو ۽ به محبتون جي هڪ ٻئي ۾ ضد ۽ مخالف آهن گڏ ٿيون ناهن، ضدن جو گڏ جڻ محال آهي (محبت رسول ڪريم صلى الله عليه وسلم، يا انجي شريعت جي ۽ محبت ڪرڻ مخالف رسول ڪريم صلى الله عليه وسلم ۽ شريعت جي مخالفن جي هاڻي اهي ٻئي محبتون مان مشڪل آهن) هڪ جي محبت ٻئي جي عداوت ۽ دشمني لازم

(تندل صفحه ٣٨ تان) جي معنىٰ باطل آهي، هت مراد اُهي ڪلمان صوفين جا آهن جو مستي ۽ سڪر جي حالت ۾ ظاهر شريعت جي مخالف معلوم ٿين ٿا. [1] حصه ٽيون مڪتوبات شريف مطبوعه امرتسر ص ٢٦ [2] لکن تا فرمائن. [3] مُني هن طرح آهي - تَعْصِي الْإِلٰهَ وَانْتَ تُظْهِرُ حُبَّهٗ: هٰذَا الْعُمْرِيْ فِي الْقِيَاسِ بَدِيْعٌ لَوْ كَانَ حُبُّكَ صَادِقًا لَأَطَعْتَهٗ: إِنَّ الْمُحِبَّ لِمَنْ يُحِبُّ مُطِيعٌ:

ڪندو آهي هن طرح هن ڳالهه ۾ فڪر فرمائڻ گهرجي جو اجا ڪم هٿ کان نه ويو آهي، گذريل عمر جو تدارڪ ڪري ٿو سگهي، سڀاڻي جو ڪم هٿ کان ويندو ۽ سواءِ پشيمانيءَ جي حاصل ٿيندو

بوقت صبح شود همچو روز معلومت — که باکه باختهٔ عشق در شب دیجور

يعني صبح جي وقت توکي ڏينهن وانگر معلوم ٿيندو ته اونداهي رات ۾ ڪنهن سان عشق بازي ڪئي رهين جاءِ تي علامه محمد مراد ڏس ڀر مڪنونات ۾ هيٺيون بيت لکي پوءِ هي شعر لکيو اٿن.) فَسَوْفَ تَرَىٰ إِذَا انْجَلَى الْغُبَارُ — أَفَرَسٌ تَحْتَ رِجْلِكَ أَمْ حِمَارٌ

يعني جڏهن لٿل هوندي سو جهڙو ٿيندو تڏهن توکي جلد ڏسڻ ۾ ايندو ته تنهنجي هيٺان گهوڙو هو يا گڏهه.

دنيا جو سامان مغروري ۽ مغروري آهي، معاملو اُخروي ان جي بدل آهي حياتي جي ڇڏي ڏينهن کي جيڪڏهن سيد الاولين والآخرين عليه وعلىٰ آله الصلوٰة و التسليمات جي تابعداري سان پورو ڪبو اميد ته ڊو ڏکارو هميشگي جو آهي ۽ جي پيروي محمدي صلى الله عليه وسلم کان محروم آهي ته پوءِ حياتي سڄي کي ڪين آهي جيئن بزرگن جهڙو به ڪم چڱو ڪري:

مُحَمَّدٌ سَيِّدُ الْكَوْنَيْنِ مِنْ عَرَبٍ وَّمِنْ عَجَمٍ — خَابَ الَّذِي لَمْ يَكُنْ فِي بَابِهِ التُّرْبَا

محمد عربی کآبروی هر دو سراست — کسیکه خاک درش نیست خاک بر سر اوست

تَمَّ كَلَامُهُ مُلَخَّصًا.

حضرت محبوب سبحاني سيدنا شيخ عبدالقادر جيلاني قدس سره ڪتاب الاسرار جي اول ۾ آندو آهي ته الله جل جلاله جو فرمودو آهي وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ يعني مون جنن ۽ ماڻهن کي هن لاءِ خلقيو آهي ته مون کي سڃاڻن پوءِ الله جل جلاله جي سڃاڻپ ضروري آهي. لِيَعْبُدُونِ جو ترجمو لِيَعْرِفُونِ آندو اٿن پوءِ معرفت يعني الله جل جلاله جي سڃاڻپ جو بيان آڻي فرمايو اٿن ته معرفت ٻه قسم آهي معرفت صفات، معرفت ذات، ٻيءَ ڪجهه بيان آڻڻ کان پوءِ ارشاد فرمايو اٿن ته اهي ٻئي علمن کان سواءِ حاصل ٿيڻيون ناهن علم ظاهر، علم باطن، جن جي ثبوت ۾ حضرت نبي ڪريم صلى الله عليه وسلم جن فرمايو آهي اَلْعِلْمُ عِلْمَانِ عِلْمٌ بِاللِّسَانِ وَعِلْمٌ بِالْجَنَانِ. عِلْمٌ بِاللِّسَانِ يعني علم ظاهري حجت آهي الله جل جلاله جي ٻانهن تي ۽ عِلْمٌ بِالْجَنَانِ يعني علم

باطن، مقصود حاصل ڪرڻ لاءِ نفعو ڏيندڙ آهي ۽ انسان اول علم شريعت ڏانهن محتاج ٿو ٿئي جنهن ظاهر لاءِ ڪسب معرفت الله جل جلاله جو حاصل ڪري. عالم معرفت صفات جي ۾ اُهي درجا آهن پوءِ انسان علم باطن ڏانهن محتاج ٿو ٿئي تانته حاصل ڪري روح لاءِ ڪسب عالم معرفت انجي ۾ ۽ اهو علم باطن حاصل ٿيٿو ناهي جيستائين سڀ رسمون جي شريعت ۽ طريقت جي ابتڙ آهن نه ڇڏجي ۽ اهو علم باطن تيستائين حاصل نه ٿيندو جيستائين نفساني ۽ روحاني تڪليفون الله جل جلاله جي رضامندي لاءِ، ريا ۽ بڌائڻ کان سواءِ برداشت نه ڪندو ۽ عبارت مختصر بجنسه هي آهي.

وَهَاتَانِ الْمَعْرِفَتَانِ لَا تَحْصُلَانِ اِلَّا بِعِلْمَيْنِ عِلْمِ الظَّاهِرِ وَعِلْمِ الْبَاطِنِ الْمَذْكُوْرَيْنِ كَمَا قَالَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ اَلْعِلْمُ عِلْمَانِ عِلْمٌ بِاللِّسَانِ وَذَالِكَ حُجَّةُ اللّٰهِ عَلٰى عِبَادِهٖ وَعِلْمٌ بِالْجَنَانِ فَذَالِكَ الْعِلْمُ النَّافِعُ لِحُصُوْلِ الْمَقْصُوْدِ وَالْاِنْسَانُ يَحْتَاجُ اَوَّلًا اِلٰى عِلْمِ الشَّرِيْعَةِ وَذَالِكَ لَا يَحْصُلُ اِلَّا بِتَرْكِ الرُّسُوْمَاتِ الَّتِيْ هِيَ مُخَالِفَةُ الشَّرِيْعَةِ وَالطَّرِيْقَةِ وَحُصُوْلُهٗ بِقَبُوْلِ الْمَشَقَّاتِ النَّفْسَانِيَّةِ وَالرُّوْحَانِيَّةِ لِرِضَاءِ اللّٰهِ تَعَالٰى بِلَا رِيَاءٍ وَلَا سُمْعَةٍ كَمَا قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى فَمَنْ كَانَ يَرْجُوْا لِقَاءَ رَبِّهٖ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَّلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهٖ اَحَدًا -

معلوم ٿيو ته سواءِ شريعت محمدي صلي الله عليه وسلم جي هرگز ڪو به شخص باطن وارو ٿيٿو ناهي، باقي جو صوفي خام چون ٿا ته حرام شيون جهڙوڪ ڀنگ، چرس وغيرهما انسان تي حلال آهن ۽ عبادت مولا جل جلاله جي انسان تي ڪا نهي، اها انهن جي ڪمال جرئت ۽ گستاخي آهي. ڪتاب غنية الطالبين مطبوعه مڪه شريف جي خطبي ۾ آهي ته شيخ الوقت والطريقه، محين السلوك والحقيقة قطب رباني سيدي شيخ عبد القادر جيلاني رضي الله عنه جن ٿي فرمايو، هڪ ڏينهن هڪ وڏي نور مونکي ڏيکاري ڏني جو آسمان جي ڪنارن کي پري جيڪو پوهوائين پوءِ صورت بڻجي سڏ ڪري چيائين: اي عبد القادر آئون تنهنجو رب آهيان ۽ حرام شيون جي شريعت ۾ آهن توتي حلال ڪيم، مون جواب ۾ چيس، اي ملعون توتي لعنت هجي الله جي، اوچتو اهو نور اونداهو ٿي ويو ۽ انجي صورت دونهون ٿي پئي، پوءِ مونکي خطاب ڪري چيائين ته اي! عبد القادر تون مونکان بچي منهنجي شرڪان ڇٽي وئين، ڇوته توکي رب جي حڪم سان منهنجي احوال جي واقفيت ٿي ۽ توکي پورو علم آهي منزلن جي حالاتن

حالانڪ تحقيق انهيءَ واقعي وانگر ستر صاحب طريقي جا مونن گمراهه ڪري ڇڏيا، جڏهن اهو گفتگو شيطان لعين ڪيو تڏهن حضرت جن فرمايو ته مون چيو ته "الله جو فضل آهي جو آءٌ انهيءَ لعين جي شر کان بچيس". ڪنهن پڇيو ته حضرت توهان ڪيئن ڄاتو ته اهو شيطان آهي حضرت جن فرمايو ته سندس چوڻ مان جو چيائين حرام شيون توتي حلال ڪيم، انهيءَ مان معلوم ڪيم ته اهو شيطان آهي، عبارت بجنسه هي آهي.

وَكَانَ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالَىٰ عَنْهُ يَقُولُ تَرَاءَىٰ لِي نُورٌ عَظِيمٌ مَلَأَ الْأُفُقَ ثُمَّ تَدَلَّىٰ فِيهِ صُورَةٌ تُنَادِينِي يَا عَبْدَ الْقَادِرِ أَنَا رَبُّكَ وَقَدْ حَلَّلْتُ لَكَ الْمُحَرَّمَاتِ فَقُلْتُ اخْسَأْ يَا لَعِينُ فَإِذَا ذٰلِكَ النُّورُ ظَلَامٌ وَتِلْكَ الصُّورَةُ دُخَانٌ ثُمَّ خَاطَبَنِي يَا عَبْدَ الْقَادِرِ نَجَوْتَ مِنِّي بِأَمْرِ رَبِّكَ وَفِقْهِكَ فِي أَحْوَالِ مَنَازِلِكَ وَلَقَدْ أَضْلَلْتُ بِمِثْلِ هٰذِهِ الْوَاقِعَةِ سَبْعِينَ مِنْ أَهْلِ الطَّرِيقِ فَقُلْتُ لِلّٰهِ الْفَضْلُ فَقِيلَ لَهُ كَيْفَ عَلِمْتَ أَنَّهُ شَيْطَانٌ قَالَ بِقَوْلِهِ قَدْ حَلَّلْتُ لَكَ الْمُحَرَّمَاتِ تَمَّ كَلَامُهُ الشَّرِيفُ.

سچ کان وڌيڪ روشن ٿيو ته جيڪي شريعت جي مخالفت ۾ ٿا رهن يقين سان اُهي شيطان جي صلاح ۾ بدل آهن ۽ متئين گذريل تقريرن مان اَئين به معلوم ٿيو ته شريعت الله جَلَّ جَلَالُهُ جي اوڏي ٿيڻ جو وڏو وسيلو آهي پوءِ جو شريعت محمدي صلي الله عليه وسلم جي گهڻي رعايت رکندا انجو درجو وڌيڪ بلند ۽ رعايت سُنّت نبوي صلي الله عليه وسلم جي ٿيندي رهندو ۽ ظاهر آهي ته شريعت جي تابعداري پوري طرح ڪماحقه اصحابن سڳورن رضوان الله تعالى عنهم اجمعين کان جهڙي ٿي آهي ان ٿي پوري رهڻ وڏي نعمت هٿ ڪري آهي، اهيا سڳي روش الله جل جلاله وڏن ولين ڪاملن کي عنايت ڪئي عمومًا ۽ حضرات خواجگان قدس الله تعالى اسرارهم کي خصوصًا جو ته رعايت سنت نبوي صلي الله عليه وسلم جي حضرات خواجگان نقشبنديه کان گهڻي ٿي رهي آهي اهوئي سبب آهي جو انهي طريقي سڳوري کي سڀني طريقن کان افضل ۽ اعلى ٿو ڄڻجي، ڇو ته چوٽي کهڙي جو هن طريقي جي نسبت افضل البشر بعد الانبياء ابوبڪر الصديق رضي الله تعالى عنه سان آهي جو بالاتفاق نبين سڳورن کان پوءِ پهلو آهي جناب حضرت شيخ محمد مراد مڪي رحمة الله عليه پنهنجي رسالي جي خطبي ۾ ٿو آڻي ته طريقو حضرات خواجگان نقشبندي قدس الله اسرارهم جو ساڳو طريقو اصحابن سڳورن

جو آهي رضوان الله تعاليٰ عليهم اجمعين. نه اصحابن سڳورن جي ذات کان ڪا زيادتي ڪئي اٿن جا بدعت آهي، نه ڪا گھٽتائي ڪئي اٿن الیٰ آخره عبارت بجنسه هي آهي

اِعْلَمْ اَنَّ الطَّرِيْقَةَ الْعَلِيَّةَ النَّقْشْبَنْدِيَّةَ قَدَّسَ اللهُ اَسْرَارَ اَهَالِيْهَا هِيَ طَرِيْقَةُ الصَّحَابَةِ الْكِرَامِ رَضِيَ اللهُ تَعَالىٰ عَنْهُمْ عَلىٰ اَصْلِهَا لَمْ يَزِيْدُوْا فِيْهَا وَلَمْ يَنْقُصُوْا فِيْهَا اِلىٰ آخِرِهٖ

اها ساڳي عبارت ڪتاب حديقة الوردية في حقائق اجلاء النقشبندية جي خطبي ۾ علامه عبدالمجيد ابن محمد بن محمد بن عبدالله خاني قدس سره آندي آهي پڻ اها عبارت ڪتاب حديقة الندية ۾ محمد بن سليمان حنفي مجددي علامه محمد مراد قدس سره جي ڪتاب کان نقل ڪئي آهي.

ڪتاب حديقة الورديه واري ملفوظات حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره النوراني جي ۾ " جو اهاملفوظات عين مڪتوبات شريف جي عبارت آهي " آندو آهي ته حضرت جن ارشاد فرمايو آهي ته راس هن طريقه جو ۽ رئيس هن سلسله جو حضرت صديق اڪبر رضي الله تعاليٰ عنه آهي جو نبين کان پوءِ پهريون آهي، انهي سبب اڪابرن هن طريقي جي فرمايو آهي ته اساڃي نسبت ٻين نسبتن کان اعليٰ شان تي رکي، ڇو ته نسبت انهن جي عبارت آهي حضور خاص کان ۽ حضور انهن جو ۽ نسبت انهن جي صديقي آهي، حضور حضرت صديق اڪبر رضي الله تعاليٰ عنه جو مٿن جي حضور ۽ نسبت کان مٿاهون آهي ۽ هن طريقي جي خاصيتن مان اندراج النهاية في البداية آهي يعني بين جي نهايت هنن جي شروعات آهي.

سوال:- جي هنن جي شروعات ٻين جي نهايت ٿي ته پوءِ هنن جي نهايت ڪٿي ٿيندي پڻ ٻين جي نهايت حق کي ملڻ آهي ته پوءِ حضرات جو سير حق کان اڳتي ڪيئن ٿو ٿئي ليس وراء العبادان قرية.

جواب:- نهايت هن طريقه عاليه جي وصل عريان آهي، انجي حاصل ٿيڻ جي علامت مطلوب جي حصول کان ياس يعني نااميدي آهي پوءِ انهي تقرير کي سمجھي وٺ جو ته اسانجو ڪلام اشارو آهي جنهن کي تمام ٿورا پرورش ڏي سگھن ا خواص بلڪ اخص الخواص الیٰ آخره. عبارت بجنسه مختصر هي آهي.

قَالَ قُدِّسَ سِرُّهُ اَيُّهَا الْاَخُ رَاسُ هٰذِهِ الطَّرِيْقَةِ الْعَلِيَّةِ وَرَئِيْسُ هٰذِهِ السِّلْسِلَةِ السَّنِيَّةِ الصِّدِّيْقُ الْاَكْبَرُ الَّذِيْ هُوَ بَعْدَ النَّبِيِّيْنَ اَفْضَلُ الْبَشَرِ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ وَبِهٰذَا الْاِعْتِبَارِ قَالَ اَكَابِرُ هٰذِهِ الطَّرِيْقَةِ اَنَّ نِسْبَتَنَا فَوْقَ جَمِيْعِ النِّسَبِ اِلٰى اَنْ قَالَ فَاِنْ قِيْلَ اِذَا كَانَتْ نِهَايَتُ غَيْرِهِمْ مُنْدَرِجَةً فِيْ بِدَايَتِهِمْ فَمَاذَا تَكُوْنُ نِهَايَتُهُمْ وَاَيْضًا اِذَا كَانَتْ نِهَايَةُ غَيْرِهِمُ الْوُصُوْلَ اِلَى الْحَقِّ فَاِلٰى اَيْنَ يَكُوْنُ سَيْرُهُمْ عَنِ الْحَقِّ لَيْسَ مِنْ وَرَاءِ عَبَّادَانِ قَرْيَةٌ فَالْجَوَابُ اَنَّ نِهَايَةَ هٰذِهِ الطَّائِفَةِ الْعَلِيَّةِ اَنْ تَيَسَّرَ هِيَ الْوَصْلُ الْعُرْيَانُ الَّذِيْ عَلَامَةُ حُصُوْلِهٖ الْيَاسُ عَنْ حُصُوْلِ الْمَطْلُوْبِ فَافْهَمْ فَاِنَّ كَلَامَنَا اِشَارَةٌ لَا يُدْرِكُهَا اِلَّا الْاَقَلُّ مِنَ الْخَوَاصِ بَلْ اَخَصُّ الْخَوَاصِ الخ

مڪتوب ع۴۳ جلد ٻيءَ ۾ انهي سوال جو جواب ڏاڍي چڱي طرح سان ڏنل آهي مطلب ته ظاهر آهي ته سڀني نبين جي نهايت حق کي ملڻ آهي پر حضرت خاتم المرسلين صلى الله عليه وسلم جي نهايت ته ٻيءَ آهي. ائين نه جيئن ته حضرتن جي نهايت حق کان ٿي ڪهڙي طرف آهي.

ڪتاب بهجة السنية في آداب الطريقة العلية النقشبندية الخالدية حضرت شيخ محمد بن عبدالله خاني نقشبندي خالدي حضرت امام رباني مجدد الف ثاني رضي الله تعالى عنه کان نقل ڪيو آهي ته طريقو حضرات خواجگان جو طريقو اصحابن سڳورن جو آهي رضوان الله عليهم اجمعين، پڻ ارشاد فرمايائون ته طريقو حضرات خواجگان جو اندراج النهاية في البداية تي مبني آهي.

حضرت شاه نقشبند غوث الاعظم سيد بهاء الدين محمد نقشبند قدس سره جن فرمايو آهي. اسين داخل ٿا ڪيون نهايت کي بدايت ۾ هي طريقو بجنسه طريقو اصحابن سڳورن جو آهي جو ته اصحابن سڳورن کي جيڪي اول صحبت حضرت صلى الله عليه وسلم جي ۾ حاصل ٿيو ٻين کي نهايت ۾ اوتر و حاصل ئي نٿو سگهي، انهي سبب هڪ ڀيرو وحشي جن قاتل حضرت حمزه رضي الله تعالى عنه جو حضرتن جي صحبت کان مشرف ٿيو حضرت اويس قرني رضي الله تعالى عنه کان "جو خير التابعين آهي" ڀلو ٿيو، پوءِ حضرت وحشي کي جيڪي اول صحبت ۾ حاصل ٿيو سو حضرت اويس قرني کي نهايت ۾ حاصل ٿيو عبارت مختصر هي آهي... اِعْلَمْ اَنَّ طَرِيْقَةَ الْخَوَاجِكَانِ قَدَّسَ اللّٰهُ اَسْرَارَهُمْ مَبْنِيَّةٌ

المواهب السرمدية في مناقب النقشبنديه مطبوعه مصر ص١٩٦ ۞ البهجة السنية في آداب الطريقة العلية مطبوعه مصر ص٤٢

عَلَى انْدِرَاجِ النِّهَايَةِ فِي الْبِدَايَةِ قَالَ الشَّاهُ النَّقْشْبَنْدُ قُدِّسَ سِرُّهُ نَحْنُ نَنْدَرِجُ النِّهَايَةَ
فِي الْبِدَايَةِ وَهٰذِهِ الطَّرِيْقَةُ بِعَيْنِهَا طَرِيْقَةُ الصَّحَابَةِ الْكِرَامِ رِضْوَانُ اللهِ تَعَالٰى عَلَيْهِمْ
اَجْمَعِيْنَ اِلٰى اَنْ قَالَ فَلِهٰذَا اِنَّمَا تَشَرَّفَ وَحْشِيٌّ قَاتِلُ حَمْزَةَ رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُمَا فِي بِدَايَةِ
اِسْلَامِهٖ مَرَّةً بِصُحْبَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ اَفْضَلَ مِنْ اُوَيْسِ الْقَرْنِيِّ
الَّذِيْ هُوَ خَيْرُ التَّابِعِيْنَ وَالَّذِيْ تَيَسَّرَ لِوَحْشِيٍّ فِيْ بِدَايَةِ تِلْكَ الصُّحْبَةِ مَا تَيَسَّرَ
لِاُوَيْسٍ فِيْ نِهَايَتِهٖ اِلَخ.

پڻ حضرت امام رباني قدس سره کان بيءِ جاءِ تي آيل آهي ته حضرت شاهه نقشبند رضي الله تعالیٰ عنه فرمايو آهي ته اسان جو طريقو ٻين طريقن کان ننڍو ۽ ويجهو طريقو آهي ۽ پڻ فرمايائون ته مون الله جل جلاله کان طريقو موصل الی الله (يعني پهچائيندڙ مولا جل جلاله کي) گهريو، اها دعا منهنجي قبول ٿي جنهن ته اهو نقل رشحات ۾ حضرت خواجه عبيد الله احرار قدس سره کان ثابت آهي، پوءِ چوندا هي طريقو موصل ۽ اقرب ڇو ڇاڪاڻ ته گهڻي جو ٻين جي انتها داخل آهي انهن جي ابتدا ۾، پوءِ اهو ناامين آهي جو هن طريقي ۾ داخل ٿي ۽ استقامت نه ڪري ۽ پڻ نصيب ٿي وڃي، سچ جو ڪهڙو وڏو آهي جنهن کي ڏسڻ کان نهيس، ها ٿو جيڪڏهن طالب پيرنا قص رجنهن جو سلوک پورو نه ڪيل) جي هٿ ۾ اچي ويو، پوءِ طريقي جو ڪهڙو وڏو ۽ طالب جو ڪهڙو قصور، جو ته مطلوب کي پهچائيندڙ حقيقت ۾ انهي طريقي ۾ مرشد ڪامل آهي نه ته پاڻ طريقو ۽ هن طريقي جي خاصيتن مان هي به آهي جو شروعات ۾ ميناج، لذت ۽ وجدان ۽ پچاڙي ۾ بي لذتي ۽ گمنامي جو اها نشاني ناميدي کي لازم ڪندڙ آهي برخلاف ٻين طريقن جي جو ته انهن جي شروعات ۾ بي لذتائي ۽ فقدان يعني گمنامي ۽ انهن جي پچاڙي ۾ ميناج ۽ وجدان ۽ اهڙي طرح هن طريقي جي شروعات ۾ قرب ۽ شهود ۽ انتها ۾ دوري ۽ حرمان يعني ناميدي آهي مان طريقن جو تفاوت معلوم ڪرڻ گهرجي ۽ علو شان هن طريقي جو جو ته قرب يعني ويجهڙائي ۽ شهود يعني حاضر هجڻ ۽ حلاوة يعني ميناج ۽ وجدان يعني لهڻ خبر ڏيندڙ فراق ۽ دوري ۽ حرمان جي ۽ بي لذتو هوڻ ۽ گم هجڻ خبر ڏيندڙ نهايت اوڏڙائي جي (ويجهڙائي)، فهم من فهم. هن ڳجهي رمز جي بيان ۾ هي ڳالهه ڪافي آهي ته انسان کي سندس نفس کان وڌيڪ ٻي تمام ويجهي ڪا شيءِ ڪانهي پوءِ قرب ۽ شهود

۽ حلاوة ۽ وجدان جي نسبت مفقود يعني گم ٿيل آهي ۽ ٻئي جي نسبت موجود آهي، عارف کي اشارو ڪافي آهي (انسان انسان کي پري ڏسي تو سگهي، جي اک سان ملائي بيٺاته نه ڏسي سگهندا اهو به قرب جو مثال آهي) ۽ هنن اڪابرن، احوال ۽ مواجيد کي شرع جي احڪامن جو تابع ڪيو آهي ۽ ذوق ۽ معرفتن کي علم ديني جو خادم ٺاهيائون پاڻ وانگر شريعت جي نفيس موتين کي اڪرٽ ۽ ڪاک سان نٿا مٽائن جي ڪلمان باطل، پي هرشي م صوفين جا چيل، انهن تي نگهي نٿا وجهن نه انهن تي مفتون ٿا ٿين ۽ جي احوال شريعت جي مخالف ۽ سنت نبوي صلى الله عليه وسلم جي ابتڙ ٿيڻ م حاصل ٿين انهن جو اردو نٿا فرمائن ۽ انهن کي ڪنهن طرح قبول نٿا ڪن انهي سبب سماع ۽ نچڻ جائز نٿا رکن ۽ ذکر ڏاڍيان ڪرڻ کي قبول نٿا فرمائن. حال انهن جو هميشه هک حالت تي آهي ۽ وقت انهن جو هميشه تجلي ذاتي کان مشرف آهي، جا ٻين لاءِ وڄ وانگر ڪڏهن آهي ڪڏهن ناهي پر هنن لاءِ هميشه آهي، جنهن حضور کان پوءِ غيبة (يعني غائب ٿيڻ) اچي اهو حضور هنن سڳورن وٽ اعتبار کان ٻاهر آهي بلک ڪارخانو انهن جو انهي حضور کان نرو مٿاهون آهي. جئين حضرت خواجه عبيد الله احرار قدس سره ارشاد فرمايو آهي ته حضراتن خواجگان نقشبندن جي نسبت سڀني مکر ڪندڙ ۽ نچندڙ سان نه ٿي لڳي بلک ڪارخانو انهن جو اعلىٰ آهي، عبارت بجنسه مختصر هي آهي[1]. قَالَ الشَّاهُ نَقْشَبَنْدُ قُدِّسَ سِرُّهُ طَرِيْقُنَا اَقْرَبُ الطُّرُقِ وَقَالَ اَيْضًا طَلَبْتُ مِنَ اللّٰهِ تَعَالٰى طَرِيْقًا تَكُوْنُ مُوْصِلَةً اِلَى اللّٰهِ وَقَدْ اُجِيْبَتْ دَعْوَتُهُ كَمَا فِي الرَّشَحَاتِ عَنْ عُبَيْدِ اللّٰهِ الْاَحْرَارِ قُدِّسَ سِرُّهُ وَكَيْفَ لَا تَكُوْنُ اَقْرَبَ وَمُوْصِلَةً وَاِنْتِهَاؤُهَا مُنْدَرِجَةٌ فِيْ اِبْتِدَائِهَا فَالْمَحْرُوْمُ مَنْ يَدْخُلُ هٰذَا الطَّرِيْقَ وَلَا يَسْتَقِيْمُ وَيَرُوْحُ لَا نَصِيْبَ لَهُ وَمَا ذَنْبُ الشَّمْسِ اِذَا لَمْ تَكُنْ هُنَاكَ عَيْنٌ تُبْصِرُ نَعَمْ اِذَا وَقَعَ طَالِبٌ فِيْ يَدِ نَاقِصٍ فَاَيُّ ذَنْبٍ لِلطَّرِيْقِ اِلٰى اَنْ قَالَ. وَمِنْ هُنَا لَا يُجَوِّزُوْنَ السَّمَاعَ وَالرَّقْصَ وَلَا يَعْمَلُوْنَ عَلَى الذِّكْرِ الْجَهْرِيِّ حَالُهُمْ عَلَى الدَّوَامِ وَوَقْتُهُمْ عَلَى الْاِسْتِمْرَارِ اَلتَّجَلِّي الذَّاتِيُّ الَّذِيْ لِغَيْرِهِمْ كَالْبَرْقِ لَهُمْ دَائِمٌ وَالْحُضُوْرُ الَّذِيْ يَعْقُبُهُ غَيْبَةٌ سَاقِطٌ عَنْ حَيِّزِ الْاِعْتِبَارِ عِنْدَ هٰؤُلَاءِ السَّادَاتِ الْاَخْيَارِ بَلْ كَارْخَانَتُهُمْ اَعْلٰى عَنِ الْحُضُوْرِ كَمَا اَشَارَ اِلَيْهِ عُبَيْدُ اللّٰهِ الْاَحْرَارُ وَقَالَ اِنَّ سَادَاةَ هٰذِهِ السِّلْسِلَةِ الْعَلِيَّةِ مَالَهُمْ نِسْبَةٌ اِلٰى كُلِّ زَرَّاقٍ

---

[1] بهجة السنية في آداب الطريقة العلية مطبوعه مصر

وَرَقَّاصٍ كَارِخَانَتُهُمْ اعليٰ اهـ

ٻِي جاءِ تي حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره النوراني جي مڪتوب شريف کان نقل ٿو ڪريون ته:- ڄاڻ ته هن طريقي عاليه نقشبنديه جا اڪابر، متابعت سنت محمدي صلي الله عليه وسلم جي کي لازم ڪري ٿا وٺن ۽ عمل عزيمت جو اختيار ٿا فرمائن پوءِ جي شريعت سگهوري کي لازم ڪري وٺن ۽ عمل عزيمت اختيار ڪرڻ مان انهن کي احوال ۽ مواجيد حاصل ٿا ٿين. الله جل جلاله جي وڏي نعمت ٿا ڄاڻن ۽ جي انهي شريعت نبوي صلي الله عليه وسلم جي التزام ۽ عمل عزيمت جي اختيار ۾ ڪا سستي ٿا ڏسن ته پوءِ احوال مواجيد انهن وٽ پسند ناهن ۽ انهي شريعت نبوي جي فتور ۾ سواءِ خرابي ۽ قصور جي نٿا ڄاڻن چو ته برهمڻ ۽ جوڳي فلسفي يونان جا انهن کي به اهڙي قسم جون ظاهري تجليون ۽ ڪشف مثالي ۽ علم توحيدي حاصل ٿا ٿين مگر نتيجو انهن مان خواري ۽ فساد کان سواءِ ٻيو ڪجهه حاصل ٿيڻو ڪونهين ۽ انهن کي رحمان جل جلاله کان دوري ۽ حرمان کان سواءِ ڪجهه نصيب ڪونهي. اي ڀاءُ! جنهن الله جَلّ جَلاله جي فضل سان هن طريقي ۾ داخل ٿئين پوءِ انهن جي متابعت ڪرڻ توکي ضرور آهي ۽ انهن جي مخالفت کان پرهيز ڪج جيئن انهن جي ڪمالات کان سعادت مند ٿئين ۽ انهن جي حالات کان مشرف ٿئين. پوءِ جي توتي ٽي ڳالهيون واجب آهن سڀ کان هيٺيون آهن. اول اعتقاد اهل سنت جماعت جي موافق رکڻ، ٻيو شرعي احڪام ڄاڻڻ، جهڙوڪ فرض، واجب، سنت، مستحب، حلال، حرام، مڪروه ۽ مشڪوڪ جيڪي علم فقه ۾ ثابت آهي. ٽيون هي احڪام شرعي ڄاڻڻ ۽ انهن تي عمل ڪرڻ. چوٿون سلوڪ ڪرڻ وات باطني جو، جيستائين هي ٻه پَرَ يعني ظاهر ۽ باطن جا صحيح نه ٿيا تيستائين عالم قدس تائين اڏامڻ مشڪل آهي ۽ احوال ۽ مواجيد به سواءِ انهن ٻن پرن جي حاصل نٿا ٿين پوءِ جي انهن ٻن پرن کان سواءِ پاڻ ۾ حالتون باطن وارن جهڙيون ۽ وُجدان باطن وارن جهڙو ڏسين ته پوءِ پاڻ کي خرابي ۽ هلاڪي ۾ ڄاڻ ۽ انهن احوال ۽ مواجيد کان پناهه گهر. عبارت مختصر بعينه بهجة السنية جي هي آهي. قَالَ الْغَوْثُ الصَّمَدَانِيُّ وَالْإِمَامُ الرَّبَّانِيُّ السَّيِّدُ الشَّيْخُ
اَحْمَدُ الْفَارُوقِيُّ قُدِّسَ سِرُّهُ فِي التَّرْغِيبِ عَلٰى مُتَابَعَةِ السُّنَّةِ السَّنِيَّةِ عَلٰى

---

۱ نقصان ۲ پراهين ۳ نااميدي ۴ بهجة السنية في آداب الطريقة العلية مطبوعه مصر ص ۹

صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِيَّةُ اِعْلَمْ اَنَّ اَكَابِرَ هٰذِهِ الطَّرِيْقَةِ الْعَلِيَّةِ النَّقْشَبَنْدِيَّةِ اِلْتَزَمُوْا مُتَابَعَةَ السُّنَّةِ السَّنِيَّةِ وَاخْتَارُوْا الْعَمَلَ بِالْعَزِيْمَةِ فَاِنْ تَيَسَّرَ لَهُمْ مَعَ هٰذَا الْاِلْتِزَامِ وَالْاِخْتِيَارِ بِالْاَحْوَالِ وَالْمَوَاجِيْدِ فَيَعْرِفُوْنَ اَنَّ ذَالِكَ هُوَ النِّعْمَةُ الْعُظْمٰى وَاِنْ وَجَدُوْا فِيْ هٰذَا الْاِلْتِزَامِ وَالْاِخْتِيَارِ فُتُوْرًا فَلَيْسَتْ تِلْكَ الْاَحْوَالُ وَالْمَوَاجِيْدُ مُمْدُوْحَةً عِنْدَهُمْ وَلَا يَعْرِفُوْنَ فِيْ ذَالِكَ الْفُتُوْرِ سِوَى الْخَرَابِ وَالْقُصُوْرِ اِذْ بَرَاهِمَةُ الْهِنْدِ وَالْجَوْكِيَّةُ وَفَلَاسِفَةُ الْيُوْنَانِ لَهُمْ كَثِيْرٌ مِّنْ قِسْمِ التَّجَلِّيَاتِ الصُّوْرِيَّةِ وَالْمُكَاشَفَاتِ الْمِثَالِيَّةِ وَالْعُلُوْمِ التَّوْحِيْدِيَّةِ وَلَيْسَ لَهُمْ مِنْ نَتَائِجِهَا سِوَى الْفَسَادِ وَالْفَضِيْحَةِ، وَلَا نَصِيْبَ لَهُمْ مِّنَ الرَّحْمٰنِ سِوَى الْبُعْدِ وَالْحِرْمَانِ. اَيُّهَا الْاَخُ لَمَّا دَخَلْتَ بِالْفَضْلِ الرَّبَّانِيِّ فِيْ سِلْكِ اِرَادَةِ هٰذِهِ الْاَكَابِرِ فَلَا بُدَّ لَكَ مِنْ مُتَابَعَتِهِمْ وَاحْذَرْ عَنْ مُخَالَفَتِهِمْ تَمَّ كَلَامُهُ الشَّرِيْفُ مُلَخَّصًا

صاحب حديقة النديه جي لکيو آهي ته علامه سيّد محمود بن اشرف حسيني نقشبندي تحفة السالکين ۾ آندو آهي ته حضرت شاه نقشبند قدس سره فرمايو آهي ته اسان جي شروعات طريقن بين جي نهايت آهي، پڻ ارشاد فرمايائون ته الله جلّ جلاله جي معرفت بهاء الدين تي حرام آهي، جي ان جي شروعات بايزيد بسطامي جي نهايت تي نه هجي، حضرت خواجه عبيد الله احرار قدس سره فرمايو آهي ته اهو کلام مبارک شريعت جي برخلاف نه آهي جو حديث "اُمَّتِيْ كَمَثَلِ الْمَطَرِ لَا يُدْرٰى اَوَّلُهٗ خَيْرٌ اَمْ آخِرُهٗ" دلالت ڪندڙ آهي. تَمَّ كَلَامُهُ الشَّرِيْفُ مُلَخَّصًا

علامه متبحر شيخ ابن حجر هيتمي مکي خاتمه فتاوىٰ طريقي نقشبنديه ۾ آندو آهي اَلطَّرِيْقَةُ الْعَلِيَّةُ السَّالِمَةُ مِنْ كُدُوْرَاتِ الصُّوْفِيَّةِ وَهِيَ الطَّرِيْقَةُ النَّقْشَبَنْدِيَّةُ، يعني جاهل صوفين جي خرابين کان سلامتي وارو طريقو عالي، نقشبندي طريقو آهي.

حضرت جامع الکمال الصوري والمعنوي شيخ عبد الله المعروف به شاه غلام علي قدس سره پنهنجي رساله ۾ آندو آهي ته شيخ عبد الحق محدث دهلوي، جو قادري طريقي کان مشرف ٿيل هو پوءِ خواجه باقي بالله قدس سره جي بيعت کان مشرف ٿيو ۽ حضور نقشبندي نسبت جو حاصل ٿيڻ، پنهنجي موصل المريد الى المراد ۾ ٿو لکي، لَيْسَ عِنْدَ الْمُصَنِّفِ لِكَسْبِ حَالَاتِ الْفَنَاءِ وَالْبَقَاءِ طَرِيْقَةٌ اَحْسَنُ مِنْ طَرِيْقَةِ النَّقْشَبَنْدِيَّةِ يعني فنا ۽ بقا جي حالتن جي

ل رساله "سبع سياره" جو ڇهون رسالو مطبوعه رامپور ص۲۱

حاصل ڪرڻ لاءِ مصنف وٽ طريقي نقشبندي کان موچارو ٻيو طريقو ڪونه هو.

علامه شيخ علي قاري حنفي حصين حصين ۾ آيل حديث "مَنْ دَخَلَ السُّوقَ فَقَالَ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ كَتَبَ اللّٰهُ لَهُ أَلْفَ أَلْفِ حَسَنَةٍ وَمَحَا عَنْهُ أَلْفَ أَلْفِ سَيِّئَةٍ وَرَفَعَ لَهُ أَلْفَ أَلْفِ دَرَجَةٍ". يعني جو بازار ۾ تو گهڙي ۽ چوي تو لا إله إلا الله ... عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ تائين ان لاءِ لک نيڪيون جو تو لکجي ۽ لک بڇڙايون ان جون مٽائي ٿو ڇڏي ۽ لک درجا ان جا مٿاهون ٿو ڪري" جي شرح ۾ ٿو لکي ته بازار ۾ انهي دعا پڙهڻ جي اهڙي قدر فضيلت ٿي انجو هي وجه آهي جو بازار جاءِ غفلت جي آهي بازار ۾ ذڪر ڪندڙ ائين آهي جيئن ڪو غازي جلڻ ٿي جهاد في سبيل الله ڪري، هي حديث دليل انهي جو آهي جو حضرات نقشبندين جي اڪابر صوفين قبول ڪيو آهي ۽ فرمايو اٿن اَلْخَلْوَةُ فِي الْجَلْوَةِ وَالْعُزْلَةُ فِي الْخُلْطَةِ فَالصُّوفِيُّ كَائِنٌ بَائِنٌ وَغَرِيبٌ وَقَرِيبٌ وَعَرْشِيٌّ وَفَرْشِيٌّ، ۽ اهڙي طرح بيون سندن عبارتون. الله جل جلاله شال انهن جي برڪتن کان اسان کي نفعو ڏئي ۽ جو شخص حديثن رسول اڪرم صلى الله عليه وسلم جو پورو تابعدار آهي ۽ حضرت سرور ڪائنات صلى الله عليه وسلم جي خبرن ۽ احوالن جو پورو واقف آهي ۽ انجي قولن فعلن کي ڄاڻندڙ آهي ان کي ظاهر ٿيندو ته هي طريقو اهو آهي جنهن کي مبعوث ٿيڻ کان پوءِ حضرت رسول انور صلى الله عليه وسلم جن قبول فرمايو ۽ انهي حالت تي امت پنهنجي کي برانگيخته ڪيائون ۽ اڳواڻ اصحابي سڳورا رضوان الله تعالىٰ عليهم اجمعين تابع ٿيا الى آخره عبارت بجنسه تبرڪًا مختصر هيٺ رقم آهي.

وَقَالَ الْعَلَّامَةُ الشَّيْخُ عَلِيٌّ الْقَارِيُّ الْحَنَفِيُّ فِي شَرْحِ حَدِيثِ مَنْ دَخَلَ السُّوقَ فَقَالَ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ الخ وَلَعَلَّ وَجْهَ هٰذِهِ الْفَضِيلَةِ بِخُصُوصِ السُّوقِ لِأَنَّهَا مَحَلُّ الْغَفْلَةِ فَالذَّاكِرُ فِيهِمْ كَالْمُجَاهِدِ فِي الْغَازِي وَهٰذَا دَلِيلٌ لِمَا اخْتَارَهُ السَّادَةُ النَّقْشَبَنْدِيَّةُ مِنْ أَكَابِرِ الصُّوفِيَّةِ حَيْثُ قَالُوا الْخَلْوَةُ فِي الْجَلْوَةِ الخ وَنَحْوُ ذٰلِكَ مِنْ عِبَارَاتِهِمْ نَفَعَنَا اللّٰهُ بِبَرَكَاتِهِمْ وَمَنْ تَتَبَّعَ أَحَادِيثَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَرَفَ أَخْبَارَهُ وَأَحْوَالَهُ وَعَلِمَ أَقْوَالَهُ وَأَفْعَالَهُ تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّ هٰذِهِ الطَّرِيقَةَ هِيَ الَّتِي اخْتَارَهَا صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَ الْبِعْثَةِ وَحَثَّ أُمَّتَهُ عَلَىٰ هٰذِهِ الْحَالَةِ وَتَبِعَهُ أَكَابِرُ الصَّحَابَةِ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالَىٰ عَنْهُمْ دُونَ مَا ابْتُدِعَ عَنْهُمْ ابْتُنِيَ عَلَيْهِ وَلَوْ كَانَ

بَعْضُهَا مُسْتَحْسَنًا فِي الْجُمْلَةِ اِنْتَهٰى.

هٰذَا كُلُّهٗ نَقَلْتُ مِنَ الْحَدِيْقَةِ النَّدِيَّةِ مَطْبُوْعَهِ مِصْر ص ١٣

نقشبندي طريقي جي خصوصيتن جو بيان

حضراتن سڳورن جي طريقي ۾ جي خصوصيتون آهن پوري تفصيل سان بين ڪتابن ۾ عموماً ڪيليون آهن ۽ مڪتوبات شريف ۾ خصوصاً هت قلب ۽ قلبي ذڪر جي خاصيت ۾ بهجة السنية تان ڪجهه مختصر تو لکان

قلب ۽ قلبي ذڪر جي خاصيت

حضرت امام نووي رحمة الله عليه ڪتاب الاذڪار ۾ آندو آهي ته ذڪر قلبي ۽ ذڪر زباني ٿيندو آهي، چڱو آهي ته قلب ۽ زبان ٻنهي سان ذڪر ڪرڻ گهرجي، جيڪڏهن هڪ ذڪر ڪري ته ذڪر قلبي زور ڀلو آهي ـ اهـ

ذڪر خفي قلبي، جو حضرتن نقشبندن قدس اسرارهم جن اختيار فرمايو آهي تنهن جو ثبوت حديث ۽ قرآن شريف مان آهي الله جَلَّ جلاله فرمايو آهي وَاذْكُرْ رَّبَّكَ فِيْ نَفْسِكَ يعني پنهنجي نفس ۾ ذڪر رب جو ڪر. ٻيو خداء جَلَّ جَلَالُهٗ جو ارشاد آهي "اُدْعُوْا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَّخُفْيَةً" يعني رب کي نيازي ۽ ڳجهائي سان سڏيو ۽ اهڙيطرح ٻيون آيتون ڏڪن ڪتابن ۾ جاچڻ گهرجن. حضرت رسول ڪريم صلى الله عليه وسلم جن فرمايو آهي. مَاوَرَدَ فِي الصِّحَاحِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَنَّهٗ قَالَ قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى اَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِيْ بِيْ وَاَنَا مَعَهٗ اِذَا ذَكَرَنِيْ فَاِنْ ذَكَرَنِيْ فِيْ نَفْسِهٖ ذَكَرْتُهٗ فِيْ نَفْسِيْ وَاِنْ ذَكَرَنِيْ فِيْ مَلَاٍ ذَكَرْتُهٗ فِيْ مَلَاٍ خَيْرٍ مِّنْهُ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَغَيْرُهٗ ـ ظاهر آهي ته ذڪر قلبي مجلس ۾ به اهڙو آهي جهڙو گوشي ۾ "سبحان الله" ڇا ته مولا جَلَّ جَلَالُهٗ جي عجيب نعمت آهي.

ام المومنين حضرت عائشه رضي الله تعالىٰ عنها رضي الله عنها کان روايت آهي ته ذڪر ڳجهو ذڪر ڏاڍيان کان ستر درجا زياده فضيلت تو رکي، جڏهن ڏينهن قيامت جو ٿيندو ۽ خلق خدا جي حساب ڏانهن رجوع ڪندي، جيڪي نگهبان ملائڪ سڳورا آهن (ڪراماً ڪاتبين) جيڪي عمل ڀانهي جا لکيا هوندن اُنن ۽ ياد ڪيا هوندن اُنن اچي حاضر ڪندا، الله جَلَّ جَلَالُهٗ فرمائيندو ته ڏسو، منهنجي ٻانهي لاءِ ٻيو ڪجهه باقي رهيو آهي يا نه. يعني جيڪي اوهان عمل ٻانهي جا پيش ڪيا انهي کان سواءِ ٻيو به ڪجهه آهي يا نه، ملائڪ چوندا ته اسان کو عمل ڪونه ڇڏيو آهي جيڪو ٻانهي جو عمل هو اسان لکيو آهي پوءِ الله جَلَّ جلاله

ـه بهجة السنية مطبوعه مصر صفحه ٣٥

ٻانهي کي فرمائيندو ته مون وٽ ٻانهن تنهنجي چڱائي آهي (ذڪر قلبي) يعني مونکي معلوم آهي انجي بدلي ڪان توکي آئون مشرف ڪندس حديث هي آهي[١]

يَفْضُلُ الذِّكْرُ الْخَفِيُّ الَّذِي لَا تَسْمَعُهُ الْحَفَظَةُ عَلَى الَّذِي تَسْمَعُهُ سَبْعِينَ ضِعْفًا إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ جَمَعَ اللّٰهُ الْخَلَائِقَ إِلَى حِسَابِهِ وَجَاءَتِ الْحَفَظَةُ بِمَا حَفِظُوا وَكَتَبُوا قَالَ اللّٰهُ تَعَالَى انْظُرُوا هَلْ بَقِيَ لِعَبْدِي مِنْ شَيْءٍ فَيَقُولُونَ مَا تَرَكْنَا شَيْئًا مِمَّا عَلِمْنَاهُ وَحَفِظْنَاهُ إِلَّا وَقَدْ أَحْصَيْنَاهُ وَكَتَبْنَاهُ فَيَقُولُ اللّٰهُ تَعَالَى إِنَّ لَكَ عِنْدِي حَسَنَةً وَأَنَا أَجْزِيكَ بِهِ وَهُوَ الذِّكْرُ الْخَفِيُّ تم الحديث[٢]

معلوم ڪرڻ گهرجي، پهرين ذڪر مان مراد ذڪر خفي يعني ڳجهو آهي جو ڪراماً ڪاتبين نٿا ٻڌي سگهن، ٻئين ذڪر مان مراد ذڪر جهري يعني ٻاڏايان آهي ۽ الله جَلَّ جلاله فرمائيندو ته مون وٽ ٻانهي جي چڱائي آهي انڪي انجو بدلو آئون پاڻ ڏيندس، اهو چڱو ڪم ذڪر قلبي آهي جو الله جَلَّ جَلالُهُ ڪنهن هڪ عاشق ڇا نه چڱو فرمايو آهي

ميانِ عاشق و معشوق رمزيست ڪراماً ڪاتبين را هم خبر نيست

اهڙي طرح جامع الصغير ۾ حديث آهي ته حضرت رسول ڪريم صلى الله عليه وسلم جن فرمايو "خَيْرُ الذِّكْرِ الْخَفِيُّ وَخَيْرُ الرِّزْقِ مَا يَكْفِي" يعني ذڪر ڳجهو ڏاڍو موچارو آهي ۽ رزق جيڪو ڪفايت ڪري سو ڏاڍو موچارو آهي.

قاضي عياض رحمة الله عليه فرمايو آهي ته ذڪر الله جَلَّ جلاله جو ٻه قسم آهي: ذڪر زباني، ذڪر قلبي ٻه قسم آهي، انهن مان هڪ، جو اچو ۽ عالي شان تورڪي، فڪر ڪرڻ الله جَلَّ جلاله جي عظمت ۽ جلال ۽ جبروت ۽ آيات ۽ ملڪوت اندر ۾، جو انجي زمين ۽ آسمان ۾ آهي. ـــــ شيخ الشيوخ امام الانام الحبر الهمام عبد الحي الصالحي الشهير بابن العماد الحنبلي رحمة الله عليه ڪتاب بغية اولى النهى شرح غاية المنتهى ۾ هيٺين قول ماتن جي ته "صَلٰوةُ التَّطَوُّعِ افضلُ تَطَوُّعٍ بِبَدَنٍ لَا قَلْبٍ" جي آند وانس وَقوله (لا قلب) إِشَارَةٌ إِلَى أَنَّ عَمَلَ الْقَلْبِ أَفْضَلُ. يعني متن واري جو لا قلب جو لفظ آندو آهي سو اشارو ان ڳالهه ڏانهن آهي ته قلب جو عمل ڏاڍو ڀلو آهي.

---

١ للبيهقي في شعب الايمان وابن ابي الدنيا هب وضعفه عن عائشة كنز العمال ج ١ ص ١١٣،
٢ بهجة السنية مطبوعه مصر ص ٣٠

۽ شيخ تقي الدين رحمة الله عليه فرمايو آهي "اَلذِّكْرُ بِالْقَلْبِ اَفْضَلُ مِنَ الْقِرَاْءَةِ بِلَا قَلْبٍ" يعني ذڪر قلبي ٻڌڻ پلو آهي انهي قرآن کان جا قلبي اخلاص کان سواءِ آهي.

حضرت شيخ شبلي رحمة الله عليه جن مجلس ۾ هي بيت پڙهندا هوا

ذَكَرْتُكَ لَا اِنِّي نَسِيْتُكَ لَمْحَةً ⁘ وَاَيْسَرُ مَا فِي الذِّكْرِ ذِكْرُ لِسَانِيْ
فَلَمَّا اَرَانِي الْوَجْدُ اَنَّكَ حَاضِرِيْ ⁘ شَهِدْتُكَ مَوْجُوْدًا بِكُلِّ مَكَانِ
فَخَاطَبْتُ مَوْجُوْدًا بِغَيْرِ تَكَلُّمٍ ⁘ وَلَاحَظْتُ مَعْلُوْمًا بِغَيْرِ عَيَانٍ [1]

۽ استاذ ابو علي دقاق رحمة الله عليه جن فرمائيندا هوا "بهرحال ذڪر قلبي ريحانة القلوب آهي جنهن سان اُنس بالمحبوب حاصل ٿو ٿئي. الله تعالىٰ جَلَّ جلاله فرمايو آهي اَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوْبُ ۽ تَطْمَئِنُّ قُلُوْبُهُمْ بِذِكْرِ اللّٰهِ ۽ انهي ذڪر قلبي سان قلب جي غفلت علّام الغيوب کان رُڪجي ٿي، جنهن ڪري اهو خاصيتون الله جَلَّ جلاله قلب ۾ وڌيون ۽ ان ۾ نعمتون خدائي پيدا ٿيون ٿيون، تنهن انهي شان لائق ٿيو ته دارين کان خالي ڪجيس ۽ ذڪر جي گهڻائي جو صيقل درجات هڻجيس، جو ته اهاجاءِ الله جَلَّ جلاله جي نظر جي آهي جئين ته اِنَّ اللّٰهَ يَنْظُرُ اِلٰى قُلُوْبِكُمْ جي حجة انهي ڳالهه تي دلالت ڪري ٿي ۽ اهو قلب جاءِ ايمان جي ۽ معدن الاسرار ۽ منبع الانوار آهي. جنهن لاءِ حضرت نبي مختار صلى الله عليه وسلم جوار شاد فيض بنياد آهي ته جيڪڏهن اهو قلب صلاحيت ۾ آيو ته ساري جسد ۾ صلاحيت اچي ويئي، جو ته حضرت سرور ڪائنات جو بيان صادق اچي جو انهي قلب تي عبادات اعتقادي ۽ عملي جي حجت جو مدار آهي، بانهون مؤمن ته ٿي سگهندو جيستائين پنهنجي قلب کي انهن ڳالهين تي محڪم نه ڪري جنهن تي ايمان لاڳو ٿيندو آهي ۽ عبادت مقصود بر صحيح ٿيڻي ناهي جيستائين ان ۾ نيت قلبي نه ڪري، برابر عبادت بدني هجي، جهڙو روزو ۽ نماز، يا مالي، جهڙو زڪواة، يا ٻنهي مان مرڪب ٿيل جهڙو حج. جڏهن نيت ڪندو تڏهن ته عبادت عادت کان جدا ٿيندي پوءِ قلب منتي عبادن کي گهرو ڪندڙ آهي. ——— تخصيص قلب جي ايمان سان ۽ خوف ۽ انابة ۽ ذڪر ۽ پرهيزگاري ۽ سلامتي سان ڪيترن آيتن ۾ آهي پاره ۲۸ سورة مجادله رڪوع ۲ وَكَتَبَ فِيْ قُلُوْبِهِمُ الْاِيْمَانَ. پاره ۲۶ سورة حجرات رڪوع ۱ حَبَّبَ اِلَيْكُمُ الْاِيْمَانَ وَزَيَّنَهٗ فِيْ قُلُوْبِكُمْ

---

[1] بهجة السنية مطبوعہ مصر ص ۳۶

پاره ٢٦ سوره قَ رکوع ٣ مَنْ خَشِيَ الرَّحْمٰنَ بِالْغَيْبِ وَجَآءَ بِقَلْبٍ مُّنِيْبٍ ۝ پاره ٢٦ سوره قَ رکوع ٣ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَذِكْرٰى لِمَنْ كَانَ لَهٗ قَلْبٌ. پاره ٢٦ سوره حجرات رکوع ١ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ امْتَحَنَ اللّٰهُ قُلُوْبَهُمْ لِلتَّقْوٰى ط. پاره ١٩ سوره شعرآء رکوع ٥ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَّلَا بَنُوْنَ ۝ اِلَّا مَنْ اَتَى اللّٰهَ بِقَلْبٍ سَلِيْمٍ ۝

حضرت حارث رحمة الله عليه فرمايو آهي ته: - الله جي ذڪر کان قلب جو غافل ٿيڻ وڏي بلاء آفت آهي، ڇو ته انهي وقت قلب ۾ غفلت پيدا ٿئي ٿي. الله جل جلاله فرمايو آهي وَلَا تُطِعْ مَنْ اَغْفَلْنَا قَلْبَهٗ عَنْ ذِكْرِنَا ________ حضرت خالد بن معدان رحمة الله جن فرمايو آهي ته سيڪنهن ٻانهي کي مُنهن ۾ ٻه اکيون آهن جن سان اهو دنيا جو ڏسي ٿو ٻه اکيون انهي قلب ۾ آهن جن سان اهو آخرة جا ڏسي ٿو ڇو جي الله جَلَّ جَلالَهُ ڪنهن ٻانهي جي ڀلائي جو ارادو ڪري ٿو فرمائي ته انهيءَ جون قلب واريون اکيون کولي ٿو جنهن سان الله جَلَّ جَلالَهُ جا وعدا جي غيب ۾ آهن ڏسي ٿو ۽ جنهن لاءِ ارادو خير جو نٿو فرمائي ان کي پنهنجي حال تي ڇڏي ٿو ڏئي، اهو ڳالهه فرمائي پوءِ هي آيت پڙهيائون اَمْ عَلٰى قُلُوْبٍ اَقْفَالُهَا.

حضرت حمد بن حضرمي رحمة الله عليه جن فرمايو آهي ته قلب ٿانو آهي جيڪڏهن حق سان ڀريا، ته نور جي زيادتي عضون تي ظاهر ٿيندي، جيڪڏهن باطل سان ڀريا ته زيادتي اندر جي عضون تي ظاهر ٿيندي.

حضرت ابوتراب رحمة الله عليه فرمايو آهي ته عبادتن ۾ قلب جي خطرن جي اصلاح ڪرڻ کان وڌيڪ نفعو ڏيندڙ ڪا به شيءِ نه آهي.

حضرت سهل بن عبد الله رحمة الله عليه فرمايو آهي، اُن قلب ۾ نور داخل ٿيڻ حرام آهي جنهن ۾ اهڙي شيءِ هُجي جا الله جَلَّ جَلالُهٗ کي پسند نه هُجي.

حضرت ذوالنون مصري قدس سره فرمايو آهي ته قلب کي هڪ ساعت صلاحيت ۾ آڻڻ، جنن ۽ ماڻهن جي عبادة کان زيادة ڀلو آهي، جڏهن مَلَآئِڪ ان گهر ۾ داخل نه ٿيندا جنهن ۾ صورت ۽ شڪل رکيل هُجي پوءِ ڪيئن انهي قلب ۾ شواهد حقاني داخل ٿيندا جنهن ۾ الله جي وصفن کان سواءِ ٻيون خراب وصفون موجود آهن تم ڪلامه ملخصا

طريقي نقشبندي جي تنا خواني ۾ ڪيترائي ڪتاب پڙهيل آهن، هن ڪتابن جي حصه پهرين ۾ گهڻن ڪتابن جو انتخاب، طريقي نقشبندي جي تعريف ۾ پورو بيان آندل آهي

حضرت مولانا جامي عليه الرحمة جو قصيدو ”عين الحياة“ معرب شعرن ۾ تمام فصاحت بلاغت سان موجود آهي، شيخ المشائخ خواجه محمد سعيد، صاحب ان شاد لواري شريف جي پنهنجي ڪتاب ”مصقلة الضمائر“ ۾ ٻه هڪ ڇڳو قصيدو آندو آهي، هت مولانا جامي قدس سره ڏانهن منسوب ٽيل فارسيء[1] بيتن جو عربي منظوم مترجم تبرڪًا لکان ٿو، جو صاحب الحديقة الندية في حقائق اجلاء النقشبندية پيش ڪيو آهي.

لِلنَّقْشَبَنْدِيَّةِ الْعِلْمُ الْعَجِيبُ بِمَا　∴　يَحُلُّ رَكْبُ الْهُدٰي بِالسِّرِّ فِي الْحَرَمِ
نقشبندين کي علم آهي عجيب　　قافلي کي ڳجهو پهچائن حرم
تَمْحُوْ بِصُحْبَتِهَا عَنْ قَلْبِ سَالِكِهَا　∴　هَمَّ الرِّيَاضَاتِ وَالْخَلْوَاتِ بِالْهِمَمِ
صحبت پا پنهنجي ۾ سالڪ کان　　تا ڪين خلوتن جا فڪر، وهمن ذهن
لَهَا سَلَاسِلُ مِنَ الْأُسُوْدِ فَهَلْ　∴　يَحْتَالُ ثَعْلَبَةٌ فِيْ حَلِّ نَظْمِهِمِ
تن جي سلسلي ۾ شينهن بدل　　لومڙي کان ٽڪرن جو ٽٽي ڪم
إِنْ يَنْسُبِ الْقَاصِرُ الْفَهْمِ الْقُصُوْرَ لَهَا　∴　نُحَاشِ لِلّٰهِ أَنْ يَجْرِيْ بِذَاكَ فَمِيْ
جي ڪري قاصر ڪو طعنو هن ٽولي جو　　آڻيان هوند گلا تن جي ۾ انهن فم

علم باطني حاصل ڪرڻ فرض عين آهي

صاحب حديقة الندية، انهي باري ۾ گهڻو لکيو آهي جنهن جو مختصر مطلب هت لکجي ٿو. علم باطني حاصل ڪرڻ فرض عين آهي جنهن وسيلي سان مرضن قلب جهڙوڪ حسد ۽ ريا نڪري ٿا وڃن، اهي مرض باطن جا علم ظاهري جي حاصل ڪرڻ ۾ دفع نٿا ٿي سگهن، اها ڳالهه علمائن اڪابرن متقدمين ۽ متأخرين کان ثابت ٿي چڪي آهي. حنفين سڳورن مان ابن الهمام ۽ ابن الشبلي ۽ شر نبلالي ۽ خيرالدين الرملي ۽ حموي محشي اشباه ۽ ٻيا. شافعين سڳورن مان سلطان العلماء العزبن عبد السلام ۽ حضرت امام غزالي ۽ تاج الدين سبڪي ۽ علامه سيوطي ۽ شيخ الاسلام قاضي زڪريا انصاري ۽ علامه شهاب ابن حجر هيتمي مڪي ۽ ٻيا. مالڪين سڳورن مان عارف شيخ ابي حسن شاذلي ۽ سندن خليفو شيخ ابي العباس ۽

---

[1] اصل فارسي نظم.
نقشبنديه عجب قافله سالار اند　　كه برند از ره پنهان بحرم قافله را
از دل سالک ره جاذبه صحبت شان　　مي برد وسوسه خلوت وفكر چله را
قاصرے گر كند اين طائفه را طعن قصور　　حاش لله كه برآرم بزبان اين گله را
همه شيران جهان بسته اين سلسله اند　　روبه از حيله چسان بگسلد اين سلسله را
لے وات

ڏنو، جيئن شيخ ابن عطاءالله اسڪندري ۽ عارف ابن ابي جمرة ۽ ناصرالدين اللقاني ۽ شيخ علامه محقق احمد زروق برنسي ۽ ٻيا حنبلين سڳورن مان قطب العارفين العالم الصمد ابي صاحب الاسرار والمعاني ابي محمد الشيخ عبدالقادر الجيلاني ۽ شيخ الاسلام شيخ عبدالله انصاري ھروي ۽ شيخ ابي نجار، فتوحي ۽ ٻيا. ھي سڀئي سڳورا باوجود علم ظاھري جي علم باطني حاصل ڪرڻ لاءِ صحبت، خدمت ۽ سلوڪ مان حصي وٺڻ لاءِ ڪوشان رھيا آھن علم باطني جي حاصل ڪرڻ لاءِ فرض عين ھوڻ ڳالھ کي معتبرن ڪتابن لکيو آھي جھڙي طرح تحفة المحتاج ۾ شيخ محقق متبحر شھاب ابن حجر ھيتمي مڪي ڪتاب السير ۾ ٿو لکي. جنھن کي الله جَلّ وعلا قلب سليم عطا نه ڪيو آھي ان تي واجب آھي ته قلب جي مرض جو دوائون سکي جھڙوڪ وڏائي ۽ عُجُب ۽ ريا ۽ ٻيا جي مرض انسان جي قلب ۾ ڏيندا آھن، جيئن عالم طب جو سکڻ واجب آھي پر ڪفايه اھ، انھي عبارت ھيٺان صاحب حديقة الندية جو ٿو لکي وَالْفُقَهَاءُ مِنْهُمْ فَمِنَ النَّصِّ أَنْ تَعَلُّمَ أَدْوِيَةِ أَمْرَاضِ الْقَلْبِ مِنَ الْفُرُوضِ الْعَيْنِيَّةِ. يعني انھي عبارت جو مطلب ھي آھي ته قلب جي مرضن جون دوائون سکڻ فرض عين آھن.

معلوم ھُجي ته واجب مان مٿئين علامه فرض جو ارادو ڪيو آھي جيئن ته ظاھر آھي خطيب شربيني شافعي، شرح غاية ۾ ٿو لکي ته پاڪائي حاصل ڪرڻ ٽن قسمن آھي واجب ۽ سنت، واجب يعني فرض ٻن قسمن آھي، واجب بدني، واجب قلبي، جيئن حسد، عُجُب، ريا ۽ ھٺ کان نفس قلب کي پاڪ ڪرڻ واجب قلبي جي قسم مان آھي.

حضرت امام غزالي قدس سره قلب جي ذڪر ۾ ٿو لکي ته مَعْرِفَةُ حُدُوْدِهَا وَأَسْبَابِهَا وَطِبِّهَا وَعِلَاجِهَا فَرْضٌ. شارح محرر خاتم المتأخرين شيخ ابوبڪر رحمه الله انھي عبارت جي ھيٺيان ٿو لکي. علم باطن جو ھي آھي ته قلب جي بيمارين جو ڄاڻڻ، جھڙوڪ حسد، حرص، عُجُب، ريا، حقد، بخل ۽ جيڪي انھن مان پيدا ٿين ۽ انھن جون حدون ڄاڻڻ، علاج ۽ انھي ضدن جو علم حاصل ڪرڻ جھڙوڪ قضا تي راضي رھڻ، قناعت، نفس کي ھيٺ ڪري سمجھڻ، اخلاص، تواضع، صفائي ۽ سخا. انھي علم باطني لاءِ جھن جي تعريف ڪئي ري، امام غزالي، متولي، بغوي، سندس شيخ قاضي حسين ۽ ٻين جي اسانجا وڏا بزرگ ٿي گذريا آھن تن فرمايو آھي ته اھو فرض عين آھي اھ

شيخ علاؤالدين حصفڪي حنفي درمختار ۾ آندو آھي. ڄاڻ ته:- علم جو سکڻ

ٽي قسم آهي، فرض عين، فرض ڪفايه ۽ مندوب يعني مستحب. علم فقه ۽ علم قلب جي ۾ ڪوشش ۽ خوض ڪرڻ فرض عين آهي عبارت ته ڪا لکجي ٿي

اِعْلَمْ اَنَّ تَعَلُّمَ الْعِلْمِ يَكُوْنُ فَرْضَ عَيْنٍ وَفَرْضَ كِفَايَةٍ وَمَنْدُوْبًا وَهُوَ التَّبَحُّرُ فِيْ عِلْمِ الْفِقْهِ وَعِلْمِ الْقَلْبِ اه

انهي عبارت جي هيٺان صاحب حديقة الندية جو ٿو لکي.

قُلْتُ اَيِ التَّبَحُّرُ فِيْ عِلْمِ الْقَلْبِ كَمَا يُسْتَفَادُ مِنَ الْعَطْفِ وَاَمَّا اَصْلُ عِلْمِ الْقَلْبِ فَهُوَ فَرْضُ عَيْنٍ اه (حديقة الندية مطبوعه مصر ص ١٩)

شيخ الاسلام انصاري حنفي جواهر الفقه ۾ ٿو آڻي علم قلب جو علم ذوقي ۽ وجدي آهي جن کي قلم لکي نٿو سگهي ته ڪهڙي جنس جو آهي، دفتر ۽ وهم انهي ذڪر کي احاطو ڪري نٿا سگهن. اهو علم باطني علم ظاهري جي مقابلي ۾ ائين آهي جئين ٿڌو وڻ لاءِ، علم ظاهر وڻ ۽ علم باطن ٿڌ. اگرچه شرف وڻ کي آهي پر ٿڌ کان سواءِ وڻ ۾ فائدو ڪو نهي. ٿڌ کان سواءِ وڻ جهڙو نه ٿيو تهڙو نه ٿيو اه[1].

علامه محمد افندي رومي برڪلي حنفي، طريقة المحمدي ۾ اهڙي قسم جون گهڻيون عبارتون آنديون آهن جن مان هڪ هيءَ آهي ته ٻيڙن ۾ بيڙو عُجُب پڻ ني خطا جي راءِ تي عُجُب ڪري پوءِ ان تي خوش ٿئي انهي ڳالهه تي اهڙو ندور ڏئي جو ڪنهن نصيحت ڪندڙ جي نصيحت نه مڃي بلڪ پاڻ کان سواءِ ٻين کي جاهل ڄاڻي الله جَلَّ وَعَلَا فرمايو آهي. اَفَمَنْ زُيِّنَ لَهٗ سُوْٓءُ عَمَلِهٖ فَرَاٰهُ حَسَنًا وَهُمْ يَحْسَبُوْنَ اَنَّهُمْ يُحْسِنُوْنَ صُنْعًا[2] ــــــ مرتي أهل بدعت ۽ گمراهي جا جوانهي بحر ۾ ڪم تي محڪم ٿي بيهي رهيا. اهو به پڻ ني راءِ ۽ خيال تي عُجُب آهي انهيءَ جو علاج تمام ڏکيو آهي جو ته صاحب عُجُب جو پاڻ کي عالم وارو ڪري ٿو ڄاڻي. جهل وارو ۽ پاڻ کي نعمت وارو ٿو ڄاڻي نه لعنت وارو ۽ پاڻ کي صحت وارو ٿو ڄاڻي نه بيمار، انهيءَ سبب علاج طبيبن کان نٿو ڪرائي، اهي طبيب اهل سنت وجماعت جا علماء آهن. اه[3]

صاحب حديقة الندية جي آندل آهي، جت هن ته اهو ذڪر ڪتاب جي علاجن ۾ آيو آهي تهن ڪري مرد علماء اهل سنت جماعت مان علماء آخرة جا ونٿا جن جي ٿي سڌ

---

[1] حديقة الندية في آداب الطريقة ص ١ [2] حديقة الندية ص ١٩ [3] حديقة الندية ص ٢

۾ان الله جلّ وعلا ياد اچي ٿو ۽ ”اُذڪرُ الله“ جن جا همجلسي بدبختي کان آجا آهن
لا يشقي جليسهم[له]، جامع علم ظاهر ۽ باطن، حقيقت ۽ شريعت جا آهن اگرچه علم ظاهر
وارا اهل سنت جماعت جا هجن پر پنهنجي قلب جي علاج لاءِ قدرت نٿا رکن پوءِ ٻين جو علاج
ڪيئن ڪندا، حڪيم پاڻ بيمار، ٻين جو علاج ڪيئن ڪندو، طَبِيبٌ يُدَاوِي النَّاسَ وَهُوَ عَلِيلٌ[٢]

ڪتاب مشارق الانوار القدسية في العهود المحمديه ۾ امام العالم عارف
ڪامل مڪمل شيخ عبدالوهاب شعراني قدس سره النوراني آندو آهي ته ”اهل طريقت
وارن جو اجماع آهي ته انسان کي مرشد وٺڻ گهرجي جو ان طالب کي انهن صفتن کان ڇڏائي جيڪي
قلب ۾ خودي (انا) سبب حضور الله جلّ وعلا جي داخل ٿيڻ کان روڪينديون، انهن
صفتن جي وڃڻ بعد انجي نماز صحيح ٿي ٿئي جنهن چيز کان سواءِ واجب پورو نه ٿو ٿئي اها چيز
به واجب آهي. هن ڳالهه ۾ ته شڪ ڪونهي ته علاج مرض باطني، يعني حُبّ دنيا، ڪبر،
عُجب، رياء، حقد، حسد، غلّ ۽ نفاق، ڪُلّ جو واجب آهي. جهڙي طرح حديثون
سڳوريون انهن ڪمن جي حرام هوڻ لاءِ شاهدي ٿيون ڏين ۽ انهيءَ صفتن ۾ رهڻ
وارن لاءِ پڪاريون آهن، معلوم ٿيو ته مرشد طالب کي انهن صفتن کان ڪڍي ٿو
جيڪو مرشد ڪامل نٿو وٺي اهو شخص الله جلّ جلاله، انجي رسول الله صلي الله عليه وسلم
جو نافرمان آهي جو ته ان لاءِ علاج مرشد ڪامل کان سواءِ ٿيڻو ناهي جيتوڻيڪ.
هزار ڪتاب علم ظاهري جا ياد ڪيا هوندا اُئين جو ته انجو مثال اهو آهي جيئن ڪو ڪتاب
طبّ جا يادڪري ٿو پر استعمال ۾ بيمار ٿئي جي سنڀالي ۽ دوا ڏيڻ جو نٿو ڄاڻي پوءِ جنهن
ٻڌو هوندو ته فلاڻو طب جا ڪتاب پڙهائي ٿو اُهو انکي وڏو طبيب چوندو ۽ جو بيمار
انکي وٽ انکي ڏسندو ۽ مرض جو ڇيو ان مرض جي هنن اُن جي ڪيفيت پڇندو اُهو انکي
ڄاڻندو ته جاهل آهي. پوءِ اي ڀاءُ منهنجا ڪو مرشد ڪامل ڳول ۽ انهيءَ نصيحت قبول
ڪر ۽ هن چوڻ کان پاڻ کي بچاءِ ته ڪو وليءَ سڳورن جو طريقو قرآن ۽ حديث مان ثابت ناهي

له حديقة الندية ۾ اصل عبارت هيءَ آهي. ”لا يشقي جليسهم وهم الاولياء الجامعون للعلم الظاهر والباطن والشريعة والحقيقة اکابر الشيوخ من اهل المعرفة والرسوخ والا فالعالم بالعلم الظاهر فقط وهو من اهل السنة والجماعة لا يقدر في الاغلب علي علاج قلبه فكيف لغيره وقد قيل (طبيب يداوي الناس وهو عليل)
٢ هي حضرت امام شافعي رحمة الله عليه جي ڪلام جو ٽڪرو آهي. منجهس ڪلام جو هي آهي
وغير تقي يأمر الناس بالتقي ؛ طبيب يداوي الناس وهو عليل

چوڻ ته اُٺين جو ڪفر آهي، تحقيق ولين وٽ ڪُل خلق محمدي آهي. ٻوئين عبارت ته هن لکجي ٿي

فَاتَّخِذْ لَكَ يَا أَخِي شَيْخًا وَاقْبَلْ نَصِيحَتِي وَإِيَّاكَ أَنْ تَقُولَ طَرِيقُ الصُّوفِيَّةِ لَمْ يَأْتِ بِهَا كِتَابٌ وَلَا سُنَّةٌ فَإِنَّهُ كُفْرٌ فَإِنَّهَا كُلَّهَا أَخْلَاقٌ مُحَمَّدِيَّةٌ سَدَاهَا وَلُحْمَتُهَا مِنْهَا اهـ[1]

ڪتاب جواهر ۽ الدرر الصغرا ۾ سائگو مٿيون حضرت وڏي عبارت تو آڻي جنهن جو مطلب هي آهي ته موکان ڪنهن پڇيو ته اهڙي ڪا دوا آهي جنهن جي استعمال ڪرڻ سان، ريا ۽ عُجب نراٺل ٿي وڃن مون چيو ته اسم ذات الله جل وعلا جو ايترو قدر ذڪر ڪرڻ جو سنڌ قلب ۾ توحيد حقيقي روشن ٿئي ۽ پنهنجا سڀ عمل الله جل وعلا جا خلقيل ڄاڻي جنهن ۾ ٻانهي جو نسبت ڪان سواءِ ڪو واسطو نه هجي پوءِ جڏهن اهڙي ء حالت ڪي سالڪ تي ٿي تڏهن ان کي ريا، عُجب ۽ تڪبر نه ٿو ٿئي جو ته ٻئي جي ڪم تي ٻانهون رياڪاري ڪري سگهي نه ٻئي جي ڪم تي هٿ ڪري سگهن ۽ نه اهو دعوي به ڪري سگهندو. وري ان پڇيو ته ٻيو به ڪو علاج آهي مون چيو ته توحيد ڪان سواءِ ٻي تاثيروار ڪي دوا انهي مرض لاءِ ڪانهي، اها دوا اهڙي آهي جا متري اهل طريقت وارن پنهنجن مريدن لاءِ تيار ڪئي آهي جنهن جي وسيلي سان وات باطني حاصل ڪن ٿا. تحقيق اُن جماعت خطا ڪئي آهي جنهن پنهنجن نفسن کي قرآن شريف جي تلاوت، نماز ۽ روزي ۾ مشغول ڪيو ۽ رياء جي حالت ۾ مري ويا، پنهنجن عملن ۾ اخلاص ڪجهه به نه ڪيائون ان ڳالهه تي ان عابد واري حديث ثابت آهي جنهن ته الله جل وعلا عابد کي چوندو ته جنهن مهل شڪ نه ڪري تو ۽ ان سبب عملن مان ريا نه وليس ۽ اخلاص حاصل نه ڪيائين) منهنجي رحمت سان بهشت ۾ داخل ٿيءُ، عابد چوندو ته اي رب مان ته پنهنجن عملن جي سبب بهشت ۾ داخل ٿو ٿيان اهو جواب عابد جو هن سبب ٿيندو جو قرآن شريف جي سمجهه کان ناواقف هوندو چو ته سمجهه قلب جي روشني تي موقوف آهي، پر ء ذڪر قلب کي اڃان روشن تو ڪري حُكْمُ الذِّكْرِ كَالْخُصْيِ لِلنُّحَاسِ الْمُصَدِّي وَحُكْمُ غَيْرِهِ كَالصَّابُوْنِ فَافْهَمْ اهـ[2] ___ الاجوبة المرضية عن الفقهاء والصوفية جي آخر ڪتاب ۾ سائگو حضرت تو لکي ته شيخ عز الدين بن عبد السلام اڳيا شيخ ابي الحسن شاذلي جو مريد نه ٿيو هو، چوندو هو ته، علم ظاهري فقه جا سان پر هيز آهي اهڙي وات

[1] حديقة الندية ص ٢٢ [2] حديقة الندية ص ٢٣

الله جَلَّ وعلا کي پھچائيندڙ ڪاري هوندي، يعني ڪانهي، جڏهن حضرت شيخ ابي الحسن شاذلي جي صحبت کان مشرف ٿيو تڏهن ولين سڳورن جي طريقي سلوڪ جي حقيقت کي چڱو ءِ ظاهر باطن جوواقف ٿيو. مٿئين ڪتاب ۾ آهي ته امام احمد بن حنبل رضي الله تعالى عنه پنهنجي فرزند عبدالله کي چوندو هو ته اي فرزند تون حديث شريف کي محڪم ڪري وٺ جيڪي پاڻ کي پيرن ڪونائن انهن جي صحبت کان پاڻ کي بچاءِ جو گھڻو ڪري اهي دين جي احڪامن کان ناواقف آهن، پوءِ جڏهن اباحمزه بغدادي جي صحبت کان مشرف ٿيا ۽ ولين جي حالات جا واقف ٿيا تڏهن پنهنجي فرزند کي چوندو هو ا

يَا وَلَدِيْ عَلَيْكَ بِمُجَالَسَةِ هٰؤُلَاءِ الْقَوْمِ فَإِنَّهُمْ زَادُوْا عَلَيْنَا بِكَثْرَةِ الْعِلْمِ وَالْمُرَاقَبَةِ وَالْخَشْيَةِ وَالزُّهْدِ وَعُلُوِّ الْهِمَّةِ اه [1]

يعني اي پٽ منهنجا تون پاڻ تي انهيءَ قوم (ولين) جي مجلس ۾ ويهڻ لازم ڪري وٺ جو ته اهي اسان کان وڌي ويا علم، مراقبي، خوف، زهد ۽ عالي همت هئڻ جي ڪري۔"

ساڳي مٿئين ڪتاب ۾ تنوير عبارت کان پوءِ لکي ٿو ته اسان کي پڪي طرح خبر پهتي آهي ته حضرت امام شافعي رضي الله تعالىٰ عنه ولين جي مجلس ۾ گهڻو ڪري ايندي ويهندو هو ۽ فرمائيندو هو. يَحْتَاجُ الْفَقِيْهُ اِلٰى مَعْرِفَةِ اِصْطِلَاحِ الصُّوْفِيَّةِ لِيُفِيْدُوْهُ مِنَ الْعِلْمِ مَالَمْ يَكُنْ عِنْدَهٗ انتهىٰ. [2]

ساڳيءَ مٿئين حضرت لکيو آهي ته ائين نه چئبو ته جيڪڏهن علاج مرض باطن جو واجب هجي ها ته هوند امام، اصحاب، تابعين ۽ مجتهدين انهيءَ نسبت ۾ گهڻا ڪتاب جوڙن ها. حالانڪ اهڙو ڪتاب اسان ڪونه ڏٺو آهي، اهو سوال باطل آهي، ڇو ته جيڪي مرض اسان جي وقت ۾ پيدا ٿيا آهن اُن زماني ۾ ڪونه هوندا هوا. جي هجن ها ته مجتهد سڳورا انهيءَ جو علاج ۽ استنباط ڪري ڪتاب لکن ها. ۽ ماڻهن کي ريا ۽ نفاق کان جيئن ائين ها جيئن مسئلا فقه جا گهڻا ڪيائون ڪو به عاقل نه چوندو ته ڪو امامن مان ڪنهن کي به هٺ، ريا ۽ حسد هو. امام قشيري قدس سره فرمايو آهي ته هي مرض باطني، هجرت جي

[1] حديقة الندية ص ۱۳ پوري عبارت هن طرح آهي "وكان الامام احمد بن حنبل رضي الله عنه يقول لولده عبد الله يا ولدي عليك بالحديث واياك ومجالسة هؤلاء الذين سموا انفسهم صوفية فانهم ربما كان احدهم جاهلا باحكام دينه فلما صحب اباحمزة البغدادي وعرف احوال القوم كان يقول لولده يا ولدي الخ [2] يعني فقيه صوفين جي اصطلاح سڃاڻڻ جو محتاج آهي ته ان کان علم جو فائدو وٺي جيڪو فقيه وٽ نه آهي

تئين سڀني جي اخير ۾ پڻ اُٿيو آهي جيئن ته حضرت رسول اڪرم صلي الله عليه وسلم جو فرمودو آهي "خَيْرُ الْقُرُوْنِ قَرْنِيْ ثُمَّ الَّذِيْنَ يَلُوْنَهُمْ ثُمَّ الَّذِيْنَ يَلُوْنَهُمْ" جن جي چڱي هئڻ لاءِ حضرت رسول انور صلي الله عليه وسلم شاهدي ڏني. تحقيق اُهي ڪماليت جي درجي کي پهتل هوا. انتهى ملخصًا.

اجوبة المرضية ۾ آهي ته حضرت امام شافعي ۽ امام احمد بن حنبل رضي الله تعالىٰ عنهما جن ولين سڳورن جي مجلس ۽ ذڪر جي حلقي ۾ حاضر رهندا هوا. ڪن ڇيو ته اوهين اهل علم جا آهيو اوهان اڳيان اهي جاهل آهن انهن وٽ ڇو ٿا وڃو. امامن سڳورن فرمايو ته هنن وٽ سڀ ڪم جو مني آهي الله جلّ وعلا کان ڊڄڻ، پرهيزگاري ۾ گذارڻ ۽ ان کان مغفرت حاصل ڪرڻ. ذڪره ابن امين في رسالته انتهىٰ.

طالب کي مرشد کان بيعت حاصل ڪرڻ ڪيترن ڪتابن ۾ ثابت آهي. حضرت شاهه ولي الله محدث دهلوي قدس سره ۽ شاهه عبد الرحيم قدس سره انهي نسبت ۾ ڪيترا ڪتاب جوڙيا آهن. ڪتاب بهجة السنية في آداب الطريقة العلية النقشبندية الخالدية ۾ پڻ چڱو ثبوت آهي. حديقة الندية ته انهي تحقيق ۾ ڀرپور آهي. اثبات الالهام والبيعة باثبات الكتاب والسنة خلاصو ڪتاب ڏسڻ جي لائق آهي.

معلوم هجي ته اسم ذات الله جو قلب ۾ جاءِ سوا الله جو ذڪر آهي. ڪتاب حدائق الوردية جي آخير ۾ چڱو بيان ڏنل آهي پڻ در مڪنونات جي حاشيه تي موجود رسالو مڪمل آهي هت اختصار جي سبب اهو بحث نٿو لکان.

نه حسنش غايتي دارد نه سعدي را سخن پايان ∴ بميرد تشنه مستسقي و دريا همچنان باقي

سبب تاليف ڪتاب

هن فقير پُر تقصير نظر محمد پٽ قاضي حاجي حافظ عبد الرحمن صاحب مرحوم قوم سومره ديهاتي کي گهڻن ڏينهن کان خيال هوندو هو ته ڪو ڪتاب مختصر زبان سنڌي ۾ تاليف ڪريان جنهن ۾ حالات حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره النوراني جي نيڪي انهي اجرن کان بهره ور ٿيان مَنَ اهي بزرگ جن خوشبختي فيض حضرت مجدد الف ثاني قدس سره کان حصو ور ٿو آهي عمومًا ۽ خصوصًا جو سندن اولاد امجاد آهي مونکي دعا کان مشرف فرمائين پر بمصداق "كُلُّ اَمْرٍ مَرْهُوْنٌ بِاَوْقَاتِهَا" پوري توفيق لکڻ جي نٿي ٿي سگهي، آخر هيڪ ڪتاب روضة القيوميه جو ترجمو ن

سرهند شريف جي خانقاه مبارڪ ۾ هٿ آيم جنهن جو نالو حديقة المحمودية هو نهايت پسند آيو، خصوصاً اُن ڪتاب جا حوالا وڏن بزرگن جي ڪتابن ۾ ڏٺم، جهڙوڪ ايضاح الطريقة للشيخ حضرت شاهه غلام علي محدث دهلوي مطبوعه رامپور ۾ نفائس السانحات في تذييل الباقيات الصالحات للشيخ علامه محمد مراد المزنوي ثم مكي مطبوعه مصر ۾ درر مكنونات معرب مكتوبات جي حاشيي ۾ هديه احمديه للشيخ ابوالخير مكي مطبوعه مجتبائي وغيرها من الكتب المعتبرة. انهي ترجمي ڪرڻ لاءِ گهڻو شوق ٿيو اُهو وقت قبوليت جو برابر سهڻو هو ته جيئن ڪرڻ جي اجازت پنهنجي مرشد اڪمل خواجه مشڪل ڪشا سيد الاوليا سند الاتقيا زبدة الفقهاء رأس العلماء رئيس الفضلاء شيخ المحدثين قبلة السالكين برهان العارفة شمس الحقيقة فريد العصر وحيد الزمان حاجي الحرمين الشريفين حافظ القرآن مظهر فيض الرحمان پير دستگير مجدد وقت قيوم زمان خواجه خواجگان حضرت مرشد محمد حسن جان ادام الله فيوضه علينا جن کان ورتم. پاڻ موڪل ڏنائون پوءِ ترجمه شروع ڪيم. پوءِ ڏکري حضور ۾ آندم. ارشاد ڪيائون ته اصل ڪتاب روضة القيوميه فارسي في جلد اسان وٽ موجود آهي، جيڪو پهريون جلد تو ترجمو ڪيو آهي اهو پڙهي اصل سان ڀيٽ جيئن ڪا ترجمي ۾ ڪمي بيشي نه ٿئي امر الهي، ڪين تي پڙهي ڏيڻي اول کان وٺي آخر تائين نظر ثاني ڪيم، جناب مولوي ميان فيض محمد صاحب ٿٽائي[1] پڻ انهي ڪار خير ۾ مونکي گهڻي مدد ڏني، مان اختصار جي ڏڍي هوس تنهن ڪري ديباچه اصل روضة القيوميه جو جيڪي ڏنم ڇاڙي جو ضخامت کي زياده ڪيو ۽ اول ۾ ٻڪي فائدا ڪتابن سڳورن تان چونڊي هديو ناظرين جو ڪيم. بعضي وچ ڪتاب ۾ گهڻن ڪتابن جي حوالي سان ڪن تورن جاين تي ذڪر ڪهن غرض سان ڏنو ويو آهي جنهن نڪڙ مان پڻ گهڻا ذائق الفاظ ۾ آڻي اويا آهن. بعضي تقديم تاخير جي ڦيرڦار به ٿي وئي آهي جنهن انهي ۾ حرڪت نه ڄاڻم تنهن ڪري انکي اصل تي ڇڏيم.

جن ڪتابن جا صاحب روضة القيوميه جي (حضرت خواجه محمد احسان قدس سره) مولاڻا آهن. اُهي سڀئي نالا مبارڪ موڻ به نه ڪي ثواب حاصل ڪيو آهي. اُهي ڪتاب جن تان

---

[1] جناب مرحوم مولوي صاحب ميان فيض محمد اصل قاضي پٽن جا ڏيئل هئا، قاضي پٽن جو شهر ديهات جي تعلقي کان اتر طرف تن ميلن جي مفاصلي تي گمبٽ تعلقي ۾ مشهور آهي. سندن فرزند فضيلت مآب مولوي غلام محمد صاحب هن وقت ڳوٺ ٽنڊي ۾ تعلقه تعبر ۾ رهي ٿو

روضة القيوميه درتل آهي ۽ جي ديباچي ۾ مٿيان ڪتاب سڀ ڏنل آهن، [۱] حضرات القدس تاليف مولانا بدرالدين خليفه خاص حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره پنج حصا [۲] زبدة المقامات (برڪات الاحديه) للشيخ خواجه محمد هاشم ڪشمي خليفه دوم حضرت مجدد الف ثاني قدس سره. [۳] ڪواڪب دريه تصنيف حضرت شيخ محمد هادي ڏاڏو بزرگوار خواجه محمد احسان (صاحب روضة القيوميه) پنج جلد. [۴] حجة الاحديه خواجه محمد احسان جي ڏاڏي بزرگوار جي تاليف جنهن ۾ مجمل حالات آهن. [۵] تاريخ محمد شاهي تاليف نبيره يعني پوٽو حضرت قيوم ثاني عروة الوثقىٰ قدس سره. [۶] تاريخ سيد مير سيف احمد تاليف ڏهٽي حضرت خواجه عروة الوثقىٰ قدس سره. [۷] نجديه خواجه محمد احسان قدس سره جي ڏاڏي بزرگوار جي تاليف جنهن ۾ خاص حضرت مجدد الف ثاني جي تجديد الف جي شان جو ثبوت آهي. [۸] نجم الهدىٰ پڻ خواجه صاحب محمد احسان جي ڏاڏي بزرگوار جي تاليف آهي. [۹] مقامات معصوميه. [۱۰] طبقات معصوميه. [۱۱] معصومي ياقوت احمر للشيخ حضرت مروج الشريعة. [۱۲] [۱۳] لطائف مدنيه تاليف حضرت شيخ عبد الاحد قدس سره. [۱۴] مقامات نقشبندي. [۱۵] مناقب آنحضرت يعني حضرت مجدد الف ثاني، تاليف حضرت محمد امين خليفه شيخ آدم بنوري.

[۱] هي خاص ڪتاب جن ۾ حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره جو مختصر احوال ڏنل آهي سي هي آهن. مرآة العالم، تاليف محمد رضا. [۲] مرآة جهان نما [۳] ڪرامات الاولياء. [۴] سفينة الاولياء. [۵] سڪينة الاولياء.

راقم الحروف وٽ جيڪي ڪتاب ترجمي ڪرڻ وقت موجود هوا جن ۾ حضرت خواجه امام رباني قدس سره ۽ انهي اولاد امجاد، طريقي ۽ خليفن جو بيان ڏنل آهي تن جا نالا ته ڪالڪان تو جا ڳالهه فائدي کان خالي ناهي. [۱] حدائق الوردية في حقائق اجلاء النقشبنديه عربي مطبوعه مصر، تاليف حضرت خواجه عبد الرحيد بن محمد خاني خالدي نقشبندي. [۲] حديقة الندية في آداب الطريقة النقشبنديه، تاليف علامه محمد بن سليمان حنفي بغدادي، عربي مطبوعه مصر. [۳] بهجة الخالديه تاليف ايضاً عربي مطبوعه مصر [۴] بهجة السنية في آداب الطريقة العلية الخالدية النقشبنديه، تاليف مظهر الاظهر الرحماني شيخ محمد بن عبد الله خاني. [۵] نفائس السانحات في تذييل الباقيات الصالحات،

حاشیہ رشحات معرب عین الحیاۃ مطبوعہ مصر عربی۔ [٧] در مکنونات عربی مکتوبات
ہر جلد مترجم حضرت علامہ محمد مراد قزلوی ثم مکی مطبوعہ مکہ مکرمہ جنہیں
حاشیہ تیں کیترا مفید رسالا چڑھیل آھن۔ [٨] اصفی الموارد فی سلسال احوال الامام
الخالد عربی مطبوعہ مصر، تالیف شیخ عثمان بن سند الوائلی نجدی۔ [٥] انوار احمدیہ از
شاہ وکیل احمد سکندرپوری۔ [٩] ہدیہ مجددیہ از شاہ وکیل احمد صاحب سکندرپوری
[١٠] مقامات مظہریہ، فارسی از محمد بیگ ابن مرزا رحیم بیگ نقشبندی مجددی
[١١] محمولات مظہریہ، فارسی از مولوی نعیم اللہ بہرائچی مجددی۔ [١٢] شمس الحقیقۃ
فارسی ایضا اردو۔ [١٣] ذکر مجدد اردو از محمد عظیم صاحب لاہوری، [١٤] رفیق السالکین
فارسی ایضا اردو۔ [١٥] انیس الطالبین، فارسی ایضا اردو۔ [١٦] ہدایۃ الطالبین، محمولات
حضرت امام ربانی، فارسی ایضا اردو۔ [١٧] ہدایۃ الطالبین، فارسی در طریقہ حضرت
مجدد الف ثانی قدس سرہ۔ [١٨] اربع انہار فارسی۔ [١٩] ہدیہ احمدیہ، فارسی، [٢٠] اسمائے
اولاد حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی قدس سرہ۔ ارشاد الطالبین، فارسی، از
قاضی ثناء اللہ پانی پتی، ثبوت مقامات امام ربانی مجدد الف ثانی قدس سرہ۔ [٢١] در المعارف
ملفوظات شاہ غلام علی محدث دہلوی، سارو کتاب عشق مجددی میں پورو آھی
[٢٢] مقاصد السالکین۔ [٢٣] فوائد عثمانیہ از سید علی اکبر شاہ مجددی نقشبندی۔ [٢٤] معارف
لدنیہ۔ [٢٥] مبداء معاد، تالیف حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی۔ [٢٦] کلمات طیبات، فارسی
[٢٧] محبوب العارفین، فارسی۔ [٢٨] سبع سیارہ، فارسی۔ [٢٩] ایضاح الطریقۃ، فارسی۔ [٣٠] حالات
مشائخ نقشبندیہ مجددیہ اردو، از محمد حسن مجددی۔ [٣١] زبدۃ المقامات فارسی ایضا
اردو۔ [٣٢] عمدۃ المقامات، فارسی از حضرت مرشدنا شاہ فضل اللہ قدس سرہ، هزارا
بخاب گنج تربہی هک کتاب جامع لاثانی آھی۔ [٣٣] هشت شرائط حضرات خواجگان
نقشبندی، از مولانا حسین صاحب خبازی، اردو۔ [٣٤] سراج العارفین از مولوی اللہ دین
صاحب، مجددی، اردو۔ [٣٥] مفتاح اللطائف، ترجمہ اردو، از خواجہ محمد اسلم بن خواجہ
جلال الدین۔ [٣٦] الطاف رحمانی، ٣٠ پارہ هک جلد موجود۔ [٣٧] ترجمہ اردو مکتوبات امام ربانی
مجدد الف ثانی۔ [٣٨] حضرات القدس جلد ثانی، فارسی۔ [٣٩] ارشاد رحیمیہ در طریقہ
نقشبندیہ۔ [٤٠] سلسلۃ الذہبیہ۔ [٤١] سوانح عمری امام ربانی مجدد الف ثانی، [٤٢] آئی جمال الحقی

٤٣

وصال مجدّدي، فارسي، ايضا اردو. نعت احمدي اردو - ١ رمضان حبيبي، بيا
ننڍا رسالا پڻ آهن تن جا نالا لکڻ ۾ نه آيا. ان آنسواءِ فهرستن ۾ ڏنل رسالا
پاڻ وٽ موجود نه هوا تن جا نالا مبارڪ پڻ ڪين لکيم. انهن مٿين ڪتابن لکڻ
مان گهڻو ڪري خاتمه هن ڪتاب جي ۾ حوالا آندا ويا آهن. اگرچه ضروري جاتم ته
اوّل حضرات خواجگان قدس الله تعالىٰ اسرارهم جي حالات حضرت صديق اڪبر
رضي الله تعالىٰ عنه کان حضرت خواجه بيرنگ باقي بالله قدس سرهٗ تائين لکي پوءِ
روضة القيوميه جو ترجمه شروع ڪريان جو اهڙا ساڳي طرز حضرات القدس واري
صاحب پڻ آندي آهي پر اختصار سبب احوال حضراتن سڳورن کان يلن قدس الله
تعالىٰ اسرارهم جو نه آندم، بلڪ انهي احوال ۾ جدا ڪتاب نالي گلزار مجدّدي تاليف
ڪيو. جنهن ۾ رسول انور صلى الله عليه وسلم کان وٺي پنهنجي مرشد اڪمل تائين سلسله
وار حالات لکيم جنهن ۾ گهڻو ڪري عمدة المقامات جو ترجمه آهي. الله جلّ وعلاشانه
معرفت حضرات خواجگان قدس الله تعالىٰ اسرارهم ۽ سيني ولين سڳورن جي رضي الله
عنهم، هن ڪتاب کي مقبول درگاهه مجدّدي جو ڪري جئين ايمان سان لاڏاڻو نصيب
ٿئي ۽ "اللّٰهُمَّ سَلِّمْ دِيْنَنَا وَاِيْمَانَنَا" جي دعا قبول پوي بحرمة رسول النبي الامجد
وحضرت المجدّد وآلهما الاسعد. اميد اٿم ته جيڪڏهن ڪا ترجمي ۾ غلطي ڏٺي وڃي ته هو
ته بزرگ شان وارا اصلاح ڪندا.

ڪي مسئلا جي ڪتاب شروع ڪرڻ کان اڳ پڙهڻ ضروري آهن

مسئله:- ثبوت ولايت جو، جا وليتن کي الله جلّ جلاله عطا ڪئي آهي قرآن حديث
۾ ثابت آهي. جئين انسان ۾ ظاهري ڪمالات آهن، اعتقاد صحيح موافق قرآن ۽ حديث
۽ اجماع اهل سنّت وجماعت ۽ عمل صالح ڪرڻ ۽ فرض واجب سنّتون مستحب ادا ڪرڻ
۽ حرام ۽ مڪروه ۽ شبهي واري شيءِ ۽ بدعت کي ڇڏي ڏيڻ، تئين انسان ۾ باطني
ڪمالات آهن. صحيح بخاري ۽ مسلم ۾ حضرت عمر ابن الخطاب رضي الله تعالىٰ عنه کان
روايت آهي ته اسان کي هڪ اڻ ڏٺل شخص حضرت رسول ڪريم صلى الله عليه وسلم جن
وٽ آيو پڇيائين ته اسلام ڇا آهي؟ حضور اقدسﷺ فرمايو ڪلمون شهادة، نماز، زڪاة

روزا ماهِ رمضان جا ۽ حج بشرط قدرت جي. ان شخص چيو ته توهان سچ فرمايو. پوءِ اسانکي عجب لڳو ته سوال به پاڻ ٿو ڪري ۽ تصديق به پاڻ ٿو ڪري. ورري ايمان جو پڇيائين. حضور اقدس ﷺ فرمايو ته ايمان آڻڻ خدا ۽ جلّ وعلا تي ۽ ملڪن ۽ ڪتابن ۽ رسولن ۽ ڏينهن قيامت جي تي ۽ جو خير شر آهي مڙئي الله جلّ وعلا جي تقدير سان آهي. چيائين ته توهان سچ فرمايو. ورري پڇيائين احسان ڇا آهي؟ حضور اقدس ﷺ فرمايو الله جلّ وعلا جي عبادت اهڙيطرح ڪر گويا ان کي ڏسين ٿو جي تون انکي نٿو ڏسين، ڇاڪاڻ ته اهو توکي ڏسي ٿو، چيائين ته توهان سچ فرمايو. پوءِ قيامت جو پڇيائين، حضور اقدس فرمايو ته توکان زياده نٿو ڄاڻان پوءِ قيامت جي نيشانيون جو پڇيائين. حضور اقدس ﷺ جن کي نشانيون بيان فرمايون. پوءِ فرمايائون ته هي جبرئيل هو جو اوهانکي دين سيکارڻ لاءِ آيو هو. هن حديث مان معلوم ٿيو ته سواءِ عقيدن ۽ عملن جي ٻي ڪماليت احسان جي ناني سان "جنهن کي صوفي ولايت ٿا ڪوٺين" آهي. صوفي کي جڏهن محبت الاهي غلبو ٿي ڪري جنهنکي فناءِ قلب ٿو چئجي ۽ دل اُن جي محبوب حقيقي جي مشاهدي ۾ غرق ٿي رهي ان کان سواءِ ڪنهن ڏانهن لاڙو نٿي ڪري انهي حالت ۾ خدا ۽ جلّ وعلا کي نٿو ڏسي جو ته دنيا ۾ الله تعالىٰ کي اکين سان ڏسڻ ناممڪن آهي پر صوفيءَ کي انهيءَ وقت ۾ اهڙي حالت عطا ٿي ٿئي گويا خدا کي ڏسي ٿو انهي حالت کان اڳ صوفي پاڻ کي تڪليف سان انهي حالت تي ٿو رکي، جنهن حالت جي حضرت رسول ڪريم صلى الله عليه وسلم خبر ڏني ته ڄاڻ ته خدا ۽ توکي ڏسي ٿو.[1]

(دليل ٻيو ۲)

رسول ڪريم صلى الله عليه وسلم فرمايو ته انسان جي بدن ۾ هڪ گوشت جو ٽڪرو آهي، جي اهو صلاحيت وارو ٿو ٿئي سارو بدن صلاحيت وارو ٿو ٿئي جي اهو فاسد آهي سارو بدن فاسد آهي اهو دل يعني قلب آهي اهو. شڪ نه آهي ته صلاحيت دل جي اجلا بدن جي صلاحيت جو سبب آهي ان کي صوفي يعني ولي ڪامل تنا قلب ٿا چون. جڏهن محبت الاهي ۾ فاني ٿو ٿئي نفس انجي پاڙي ۾ هون ڪري اثر وارو ٿو ٿئي جو نهجي امارگي کان بري ٿو رهي ۽ حب لله ۽ بغض في الله حاصل ٿو ڪري انهي حالت ۾ ان جو بدن ضرور شريعت نبوي صلى الله عليه وسلم جو تابعدار ٿو ٿئي.[2]

---

[1] ارشاد الطالبين، تصنيف حضرت قاضي ثناءالله پاڻي پتي نقشبندي مطبوعه مجتبائي ص ۳

[2] ارشاد الطالبين ص ۴

دليل ٽيون :۳

اتفاق آهي ته اصحابي سڳورا رضوان الله تعاليٰ عليهم اجمعين نبين کان پوءِ سڀ ولين کان وڌيڪ آهن. علم ۽ عمل ۾ ٻيا جي اصحابي نه آهن اصحابن سڳورن سان شريڪ آهن. باوجود انهيءَ جي حضرت رسول ڪريم صلي الله عليه وسلم فرمايو ته جيڪڏهن ڪو ٻيو ماڻهو احد جبل جيترو سون خدا جي واٽ ۾ خرچ ڪري، ته اهو اصحابي جي اڌ ڄون جي اڌ تولي برابر نه ٿيندو. ظاهر آهي ته مٿين اها ڪماليت باطني هئي. پيغمبر صلي الله عليه وسلم جي صحبت سبب انهن جو باطن پيغمبر صلي الله عليه وسلم جي باطن کان روشن ٿيو. جيڪڏهن هو ٻين ولين کي باطني ڪماليت عطا ڪري ته اها پيرن جي صحبت مان حاصل ٿي جن جي وسيلي پيغمبر ڪريم صلي الله عليه وسلم جي باطن کان روشنائي ورتائون تفاوت هن صحبت ۾ هن صحبت ۾ ظاهر آهي. معلوم ٿيو ته ڪماليت ظاهري کان سواءِ ڪماليت باطني به آهي، جا ڪيترا ڀيرا ظاهري کان زياده آهي. جهڙي طرح حديث قدسي ان تي دلالت ٿي ڪري ته ”حق تعاليٰ ٿو فرمائي ته جو مونکي هڪ گز اوڏو ٿو ٿئي آئون انکي هڪ گز اوڏو ٿو ٿيان، جو مونکي گز اوڏو ٿو ٿئي آئون ان ڏي هڪ ٻاءُ يعني سڄي ٻانهن جيترو ٿو ٿيان ۽ فرمائي ٿو ته ٻانهون هميشه نفلي عبادت سان منهنجي ويجهو اچي ٿو جيسين ته آئون انکي دوست ٿو رکان، جنهن بعد ڏسڻ، ٻڌڻ ۽ قدرت انجي آئون ٿو ٿيان“

دليل چوٿون :۴

بي شمار جماعت پرهيزگارن جو اتفاق آهي جن جي ڪوڙ وڪري جانڻ مشڪل آهي. فرمائن ٿا ته سائين مشائخن جي صحبت سبب، جن جي صحبت جو سلسلو حضرت رسول ڪريم صلي الله عليه وسلم سان ٿو لڳي، ڪماليت باطني جي هي حالت ٿي آهي، جو شريعت جي تابعداري پوري طرح حاصل ٿي وئي آهي.

دليل پنجون :۵

ڪرامت آهي، هي دليل ضعيف آهي مگر شرط پرهيزگاري جو جيئن ته هن سحر کان جدا ٿي ويندو. پوءِ رهيو به ڪماليت باطني جو وڏو دليل آهي. (ارشاد الطالبين ملخصا از قاضي ثناءالله پاني پتي ص ۵)

مسئله :- جو ولي خداءِ تعاليٰ جي قرب کي وڌيڪ اوڏو آهي انجي عبادت جو ثواب ٻين ولين جي عبادت کان زياده آهي جي مرتبي گهٽ آهن، انهي ڪري انجي نسبت ۾ حضرت

عائشة رضي الله تعالى عنها کان روايت آهي ته هڪ رات تارا اُجرا ۽ گهڻا ڏسڻ ۾ پئي آيا.
حضرت رسول ڪريم صلي الله عليه وسلم جن منهنجي گهر ۾ رونق افروز هوا. عرض ڪيم يا رسول الله
ڪنهن جيون نيڪيون هنن تارن جيتريون هونديون؟ فرمايائون هائو. اهو عمر رض
آهي. وري عرض ڪيم ابوبڪر رض جون نيڪيون ڪيتريون هونديون؟ فرمايائون، سڀ
نيڪيون عمر رض جون ابي بڪر رض جي نيڪين مان هڪ نيڪي آهي. اهـ

آءِ پاڻ اُن وقت ٻئي خليفا متر ني تعلقات ۾ شريڪ هوا باوجود ان جي مٿاهين
درجي سبب هيتر و تفاوت ٿيو. پوءِ جو شخص مرتبي صفات جي کي پهتو هجي ۽ پيو دائري
ظلال ۾ هجي انهن جي وچ ڪيتري قدر تفاوت سمجهڻ گهرجي. ارشاد الطالبين ص

مسئله: - ظاهر آهي ته اصحاب سڳورا رضي الله تعالى عنهم قرب جي درجن جي نهايت
کي پهتا آهن ۽ اُهي درجا اصول تجليات آهن ۽ ڪو ولي اصحابي جي درجي کي نٿو پهچي پوءِ
سير اصحاب ڪرام جو اصول مقامات جي ۾ آهي ۽ سير وليّن سڳورن جو انهي ظلال ۾ ۽ سير
تجليات ظلال اسماء صفات جي کي پهچي اصطلاح ۾ ولايت صغريٰ مقرر ڪري ۽ سير احوال
تجليات جي کي ولايت ڪبريٰ جو نالو ڪونه شرع ۽ عقل ۾ منع نه آهي پوءِ جي حضرت مجدد
الف ثاني وليّن کي ظلال تجليات الهيه ۾ فرمايو جائز ني چڪر. در سالو جهون سبع
سيّاره للشيخ حضرت شاه غلام علي قدس سره محدث دهلوي ص ٢٧

مسئله: - اهل معرفت ۽ بصيرت وارن تي مخفي نه هجي ته ڪمالات الهيه جي نمو جب
آيت سڳوري "وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا" جي نهايت ڪانهي نبين جي ڀلائي هڪ ٻئي تي برتري
نص قرآني مان ثابت آهي "تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ". فضل عميم ۽ حڪمت
بالغه الهيه، پوئين کي اهڙيون ڪماليتون عطا ڪيون جو اڳوڻن مان اهڙيون ڪماليتون
ڪنهن نقل نه ڪيون. جيئن نبي آخر زمان صلي الله عليه وسلم کي ٻين نبين تي ۽ سندن
اصحابن سڳورن کي ٻين نبين جي اصحابن تي ڀلائي آهي، هن اُمت ۾ پڻ هڪ ٻئي تي ڀلائي
مڃڻ جوڳي آهي. "مَثَلُ أُمَّتِي كَمَثَلِ الْمَطَرِ لَا يُدْرَى أَوَّلُهُ خَيْرٌ أَمْ آخِرُهُ" ثبوت لاءِ حديث
ڪافي آهي بلڪ عبد الله بن عبد البر مالڪي ۽ ڪي ٻيا پوين اصحابن جي ڀلائي جا قائل آهن
مسلم آهي ته حضرت غوث الاعظم ۽ حضرت خواجه شاه نقشبند ۽ علاؤ الدين سمناني
قدس الله اسرارهم جن اڳوڻن مشائخن ۾ گهڻين ترقين کي پهتل آهن، شيخ محمد اڪرم

هڪ ڪتاب حضراتن چشتين سڳورن جي حالاتن ۾ لکيو آهي ان ۾ حضرت سلطان المشائخ نظام الدين اوليا دهلوي قدس سره جي نسبت ۾ ٿو لکي ته حضرت آدم علىٰ نبينا وعليه الصلوٰة والسلام کان وٺي هن وقت تائين حضرت سلطان المشائخ قدس سره جهڙو صاحب ولايت جو ڪوبه ڪونه ظاهر ٿيو آهي پر جن هن پوين جي زيادتي اڳين کان زياده جائز ٿي رکي، جي فضل الاهي ڪنهن وٽان ڪي اعليٰ مقامن تي پهچائي ته منع شرعي ناهي الخ (رسالو ستون سبع سيارہ لشيخ غلام علي محقق دهلوي قادري نقشبندي ص ٥٥)

مسئله:- ڪرامات ولايت جي شرط ناهي بعضي اولياء الله اهڙا گذريا جن کان ڪرامت ڪانه ٿي آهي. جيئن گهڻو ڪري اصحابن سڳورن کان خوارق عادات روايت ڪيل ڪانهي حالانڪ ادنيٰ اصحابي سڀني ولين کان زور رکيو آهي پوءِ معلوم ٿيو ته ڀلائي ڪن ولين سڳورن جي ڪن ٿي (قدس الله تعالى اسرارهم) ڪرامت جي گهٽائي سبب ناهي جو ته ڀلائي ثواب جي گهٽائي سان لاڳو آهي ۽ ڪرامت لذت آهي جنهن جو ثواب سان ڪو لاڳاپو ڪونهي مگر عبادت ۽ قرب الاهي ڀلائي جو نشان آهي انهيءَ واسطي محققن ڪرامات صحابه جي مناقبن ۾ ذڪر نه ڪيو آهي بلڪ معجزات کانپوءِ ڪرامتن جو جن اباب آهن واٽن ۽ ڪرامتون جوڳن کان پٽ ٿي سگهن ٿيون الخ (قاضي صاحب قدس سره ارشاد الطالبين ص ١١/١٢)

مسئله:- مريد جيڪڏهن پنهنجي پير کي افضل ۽ اڪمل ڪري نه ڄاڻي ته اهو ڪيس محبت جو فائدو ڪونه ڏيندي ۽ انهي اعتقاد مان مناسبت جو نتيجو نه نڪري جو سبب افاده ۽ استفاده آهي، پر گهرجي ته پنهنجي مرشد کي انهن کان ڀلو ڪري نه ڄاڻي جن جي ڀلائي شرع ۾ ثابت آهي. جو ته اهو محبت ۾ افراط جنهن جو ذڪر ٿي آهي. شيعا جي خراب ٿيا سو به اهو سبب محبت اهل بيت جي ۾ افراط يعني زيادتي ڪيائون ۽ نصاريٰ محبت جي افراط کان حضرت عيسيٰ علىٰ نبينا وعليه الصلوٰة والسلام کي الله جو پٽ چوڻ لڳا جنهن ڪري هميشگي جي نقصان ۾ پئجي ويا پر جي ٻين کان پنهنجي مرشد کي ڀلو ڪري ڄاڻي جائز آهي بلڪ طريقت ۾ واجب آهي ٻين تي پنهنجي مرشد کي هي ڀلائي ڏيڻ مريد جي اختيار ۾ ناهي بلڪ جي امر يد المتحرد وارد آهي، بي اختيار ان ۾ اهو اعتقاد ظاهر ٿو ٿئي ۽ انهي وسيلي سان پير جي ڪمالات باطني حاصل ٿو ڪري، جي اها ڀلائي ڏيڻ مريد جي اختيار ۾ هجي ۽ تڪلف سان ٻين الو ڪري ته جائز نه آهي ۽ اها فائدو نه بخشيندي (مبدأ معاد للشيخ حضرت المجدد رضي ص ٤٢)

مسئلہ :- فقيرن ۽ وليّن جو مثال ان خزاني جي طرح آهي جيڪو ميت جي هٿ ۾ ڏنو وڃي، انهن ۾ اڪل آهي الله جلّ وعلا پوشيده رکيو هجي ۽ آخر ۾ ماڻهن کان کنهن سبب سان ڪنهن عنايت ڪري پيو. ۽ تحقيق الله جل وعلا حضرت نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم کي اهڙي ڪا ڳالهه ڏني جو بيا ڪيترا نبي اڳ ۾ ٿي گذريا، ڪنهن کي نه ملي پيو. عجب آهي عالمن جو جي فقيهن کان ضعيف روايت جو اسناد ملين ته به ونن ٿا جيڪي وليءَ سڳورا ٿا فرمائن انکي نٿا ڏين. قسم آهي الله جلّ جلاله جو اهو سندن نشان ناميدي جو آهي، عبارت بجنسه مختصرا ۾ ڪيل آهي (عطية الوهاب الفاصلة بين الخطا والصواب من طبقات البر المواهب شيخ شاذلي و شيخ شعراني)

مسئلہ :- تحقيق واسطي الله جلّ جلاله جي، بانهان آهن جئين انڌا ر ۾ قدرت جي سخت ٿي ٿئي، يعني ڪن وقت جو غلبو ۽ دين جا احڪام منجهي وڃن ٿا ڏسين، انهن جي قلبن جو نور زياده ٿو ٿئي. پوءِ اُهي مثل تارن جي آهن، جئين انڌا ر يا رات جي، زياده ٿي ۽ نور ڏئي، تئين تارن جي روشني زياده ٿئي ٿي. رسالہ شيخ حسن ابن مراد تونسي جو حضرت مجدّد الف ثاني جي مدح ۾ لکيو اٿس، عبارت بجنسه خاتمه ۾ آهي.

مسئلہ :- وليّن سڳورن کي جائز آهي ته جي نعمتون مٿن الله جلّ وعلا عطا ڪيون آهن اظهار ڪن حضرت غوث الثقلين جا قصيدا ۽ حضرت مجدد الف ثاني جا مڪتوب ۽ ڪتاب شيخ اڪبر جا قدس الله تعالیٰ اسرارهم. نعمتن جي اظهار ۾ ڀريا آهن جو ته حق تعالیٰ تو فرمائي وَاَمَّا بِنِعۡمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثۡ يعني پنهنجي پرور دگار جي ڏنل نعمت جي ڳالهه ڪر. حضرت رسول ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جو ارشاد آهي اِنَّ التَّحۡدِيۡثَ بِالنِّعۡمَةِ شُكۡرٌ نعمت جي ڳالهه ڪرڻ نعمت جو شڪر آهي. بيهقي ۾ هي عبارت زياده ڪئي آهي وَتَرۡكُهٗ كُفۡرٌ يعني جي شڪر نعمت جو جيئن ته نعمت جو انڪار ڪرڻ آهي.

ابن جرير تفسير ۾ ابي نضرة غفاري کان روايت ڪئي آهي ته مسلمانن بجزا صحابن جي پاڻ ۾ ٿو ته شڪر نعمت جو اهو آهي جو انکي اظهار ڪجي جو ته حق تعالیٰ تو فرمائي لَئِنۡ شَكَرۡتُمۡ لَاَزِيۡدَنَّكُمۡ وَلَئِنۡ كَفَرۡتُمۡ اِنَّ عَذَابِيۡ لَشَدِيۡدٌ يعني جي شڪر ڪندؤ نعمت زياده ڪندس ۽ جي نعمت جو انڪار ڪندؤ ته منهنجو عذاب سخت آهي. حق تعالیٰ نعمت جي ڪفران تي عذاب سخت فرمايو ____ ديلمي ۽ فردوسي ۾ ابو نعيم ڪيو آهي

روايت ڪئي ته حضرت عمر ابن الخطاب رضي الله تعاليٰ عنه منبر تي چڙهي فرمايو. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ صَيَّرَنِيْ لَيْسَ فَوْقِيْ اَحَدٌ يعني حمد آهي ان خدا جو، جنهن مونکي اهڙو ڪيو جو ڪو به مون کان مٿاهون ڪونهي. پوءِ منبر تان لٿو ماڻهن انهي جملي چوڻ جو سبب پڇيو فرمايائين ته فقط شڪر نعمت لاءِ چيم. ——— ابن ابي حاتم مقيم کان روايت ڪئي آهي ته امام حسن بن علي ڪرم الله وجهه سان ملاقات ڪيم مصافحه کان مشرف ٿي تفسير اَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ جو پڇيم. فرمايائين ته جيڪڏهن مرد مسلمان عمل صالح ڪري ته پنهنجي گهر جي ماڻهن کي خبر ڏئي. انهي باب ۾ حديثون ۽ فرمودا اصحابن سڳورن ۽ سلف صالحن جا گهڻا آهن.

سوال:- حق تعاليٰ پنهنجي نفس کي پاڪائي سان ياد ڪرڻ ۽ فخر ڪرڻ کان منع فرمائي آهي. "وَلَا تُزَكُّوْا اَنْفُسَكُمْ" يعني پنهنجي نفسن کي پاڪائي سان ياد نه ڪريو.

جواب:- تزڪيه نفس يعني نفس کي پاڪائي سان ياد ڪرڻ ۽ اظهار نعمت جو، ظاهري طرح هڪ ٻئي ۾ مليل آهن. پر حقيقت ۾ جدا آهن. جي ڪمالات کي پنهنجي نفس ڏانهن منسوب ڪري ۽ انجي نسبت خالق ڏانهن وساري ڇڏي ته اهو تزڪيو نفس جو آهي ۽ تڪبر آهي، جو ڇڏڻو آهي ۽ جي انجي نسبت خداوند تعاليٰ ڏانهن ڪري ۽ پاڻ کي ڇڏي وڃائي ۽ جيڪي عطا ٿيس الله جل جلاله جي نعمت سمجهي شڪر الاهي بجاءِ آڻي انهي کي اظهار نعمت جو چئبو هي معني اگرچه عوام جي نظر ۾ مليل آهي پر خدا تعاليٰ وٽ جدائي ٿي رکي وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ يعني حق تعاليٰ تو جاڻي مفسد کي جدا مصلح کان ولي الله تعاليٰ جي نفس جي خرابين کان پاڪ آهن انهن کان اظهار نعمت جي نيت کان سواءِ ٻيو ارادو ٿيڻو ئي ناهي. پوءِ هي ڪم يعني اظهار نعمت جو جي ڪنهن پرهيزگار کان ظاهر ٿئي ان تي اعتراض ڪرڻ نه گهرجي جو ته مو چاري گمان ڪرڻ لاءِ خدا جل وعلا جو حڪم آهي پر مريد کي گهرجي ته نفس جي مڪر کان بي خوف نه رهي ۽ پنهنجي ڪمالات کي ڪنهن به خيال ۾ نه آڻي ۽ نفس پنهنجي تي هميشه تهمت رکي ۽ جڏهن مرتبي ڪماليت جي کي پهچي ۽ گويگ الهام ۽ بزرگن جون شاهديون ملنس ان وقت اظهار ڪري ته انهون اجوم تبو معلوم ڪريا اتم

له د ريه مجدديه مطبوعه ... ۲۵ پهرين ري روايت هن طرح آهي " ان عمر بن الخطاب رضي الله عنه صعد المنبر يومًا فقال الحمد لله الذي صيرني ليس فوقي احد ثم نزل فقيل له في ذالك فقال انما قالت ذالك اظهارًا ... الخ

فائدو وٺن ۾ انهيءَ ڪمالات جا مشتاق ٿين. (ارشاد ص ٢٢-٢٣)

مسئله:- عمل ڪرڻ موافق ڪشف ۽ الهام جي جائز آهي، جيستائين مخالف قرآن ۽ حديث ۽ اجماع ۽ قياس صحيح جي نه هجي. حديث ناقوس جي ڪشف لاءِ ثبوت ٿي ڪري ۽ الهام لاءِ اها حديث ثابتي ٿي ڏئي جو اصحاب سڳورا بعد وفات حضرت رسول الله صلي الله عليه وسلم جي اختلاف ۾ پيا ته حضرت اقدس جي وجود مبارڪ تان ڪپڙا لاهي غسل ڏيون يا ڪپڙن ۾ ئي پر ڪين تنهن آئي آواز ته اڱون ته "ڪپڙن ۾ ڏيو" جنهن تي عمل ڪيائون.

ولين سڳورن جي ڪشف ۾ گهڻو ڪري خطا واقع ٿي ٿئي. جي ٻن ڪشفن ۾ اختلاف پوي ته پوءِ جنهن کي شريعت تائيد ڪري ان کي قبول ڪبو. جي شريعت ۾ ثبوت ڪونهي ته پوءِ جي صاحب ٻن ڪشفن جو هڪ آهي ته پوءِ پوين ڪشف مقبول آهي. جي صاحب ڪشف جدا آهن ته پوءِ جو هوش ۾ ٿو لڳائي انجو ڪشف زياده آهي ته هوشي وارن جي ڪان الي ان قال.

حضرت مجدد الف ثاني جي ڪشفن جو عالي مرتبو معلوم ڪرڻ گهرجي جو هوش جي حالت ۾ ظاهر ٿيا آهن. ڪنهن به شريعت کان مخالف نه آهن بلڪ گهڻن جي ته شريعت تائيد ٿي ڪري. بعضي سندن اهڙا ڪشف آهن جن کان شريعت ساڪت آهي. مرتبو حضرت مجدد الف ثاني جو ولين ۾ ائين آهي جئين مرتبو مٿاهون اولوالعزم جو نبين ۾. ڇو ته جو مقام ڪمالات نبوت جو مليو آهي ۽ شان تجديد الف ثاني جو، سو بيشڪ حضرت نبي ڪريم جي رهيل مٽي مبارڪ مان سندن وجود هئڻ سبب آهي. اهي سڀ شرع ۾ ثابت آهن پر ڪشف سان معلوم ٿي چڪا آهي ڪشف جو تابعدار رهڻ مخالف شرع کي ناهي (ارشاد الطالبين ص ٢١)

مسئله:- ٿي سگهي ٿو ته هڪ شخص جنهن کي حضرت رسول ڪريم صلي الله عليه وسلم جي باقي رهيل مٽي مبارڪ مان وجود انور مليو هجي اهو حضرت صديق اڪبر ۽ حضرت عمر بن الخطاب رضي الله تعالى عنهما دا گهر روضي مبارڪ ۾ گڏ نه هجي جئين حضرت محي الدين ابن عربي لکيو آهي ته حضرت علي ڪرم الله وجهه حضرت رسول انور صلي الله عليه وسلم جي بقيه طينت کان مشرف آهي الخ (ارشاد و سبع سيارهِ رساله هفتم ص ٢١-٢٢)

مسئله:- ڪنهن مريد کي اجتباءِ جذب مطلق اهڙو عطا ٿو ٿئي جو سندس سڄي نقش کي حاصل نه ٿيو هجي انهيءَ صورت ۾ مريد پير کان زور ٿو ٿئي. مراد وهمي شيخ تاج الدين کان روايت ڪئي آهي ته فرمايائين ته "ڪنهن حق تعالى بانهي کي پاڻ ڏانهن ڇڪيندو

آهي ڪٿهين استاذ جي اُتي جاءِ نه آهي. حسن ڪان پڇيائون ته مرشد تنهنجو ڪير آهي؟
چيائين هن ڪان اڳ عبدالسلام بن مشيش هو هاڻي ڏهن درياءَ آهن، پنج زمين ۾
پنج آسمان ۾ الخ (ارشاد الطالبين ص ٣١)

مسئلو:- اگر چه مريد پيرڪان وڏي درجي ته به سند سان مرشد جو حق تربيت مٿس
باقي آهي. اهو سبب جو حضرت امام رباني مجدد الف ثاني سيني وليين سڳورن جو عموماً ۽ غوثؓ
صاحب قدس سره جو خصوصاً بي حد بي شمار ادب مڪتوبات شريف ۾ اظهار ڪيو آهي (ارشاد ص ٣١)

مسئلو:- ولي سڳورا جي وڏي شان تارڪن انهن جي هينئان ابدال ۽ اوتاد ۽ هر قسم
جا ولي ٿا رهن. انهن جي مٿان ٿوڪ آسمان ٿا ٿين ۽ انهن جي مٿان پوکون ۽ اوڏيون ٿا ايرن
۽ انهن جي مٿان آنئون ٿيون ترن الخ ______ حضرت غوث الثقلين محبوب سبحاني
سيدنا شيخ عبدالقادر جيلاني قدس سره فتوح الغيب ۾ پنهنجي اعليٰ شان واري خطاب
جي عبارت ۾ ارشاد فرمايو آهي. ته پاڻ وقت جا قطب ارشاد هوا جئين شيخ عبدالحق
محدث دهلويؒ انجي ترجمي ۾ لکيو آهي عبارت مختصر تبرڪاً لکجي ٿي

فَحِينَئِذٍ تَكُونُ وَارِثَ كُلِّ رَسُولٍ وَنَبِيٍّ وَصِدِّيقٍ وَبِكَ تُخْتَمُ الْوِلَايَةُ وَإِلَيْكَ
تَرِدُ الْأَبْدَالُ وَبِكَ تَنْكَشِفُ الْكُرُوبُ وَبِكَ تُسْقَى الْغُيُوثُ وَبِكَ تُنْبَتُ الزَّرْعُ الخ

مسئلو:- اولياءَ ڪي علم غيب (ذاتي) جو واقف نه چئبو مگر جيڪي بطريق خرق
عادات ڪشف ۽ الهامن سان انهن کي الله جل جلاله علم ڏنو هجي (ارشاد ص ٨١)

مسئلو:- وليين سڳورن جي تعريف الله جل وعلا جي تعريف آهي ۽ اهڙي طرح ٿي سگهي
حمد ۾ ٿا. الحمد لله جي معنيٰ "سڀ حمد ۽ ثنائون واسطي الله جل وعلا جي آهن" جنهن جي
تعريف ڪجي اها الله جل وعلا جي تعريف آهي. ڇو ته اُن جل وعلا جي فيضان ۽ ربوبيت جي
طفيل آهي عڪس جي سونهن عين سونهن آئيني ڏسڻ واري جي آهي (خلاصة التفاسير)

مسئلو:- عبادت يعني غلامي ٻه قسم آهي، تحقيقي ۽ اضافي. وليين سڳورن جي
خدمت ۾ گذارڻ ۽ انهن جي تعظيم ۾ ڪوشش ڪرڻ عبادت اضافي آهي، مگر اهڙي
تعظيم نه ڪري جو ڪفر کي نه پهچائي، جهڙوڪ سجدو وغيره (خلاصة التفاسير)

مسئلو:- جيئن قرآن شريف ۾ ڪي متشابهات آيتون آهن جن جي حقيقت الله جل وعلا
ئي ڄاڻي ٿو ۽ انهن جي تاويل هيئن ٿو اچي، جهڙوڪ اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى ۽ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ

"اِلَّا وَجْهَهٗ" اهڙيءَ طرح جن ٻنهين سڳورن ٻين کي اهڙيون آهن جهڙي طرح "فَوَضَعَ كَفَّهٗ بَيْنَ كَتِفَيَّ فَوَجَدْتُ بَرْدَهَا بَيْنَ ثَدْيَيَّ" ۽ "ثَلٰثَةٌ يَضْحَكُ اللّٰهُ اِلَيْهِمْ اَلرَّجُلُ اِذَا قَامَ بِاللَّيْلِ يُصَلِّيْ وَالْقَوْمُ اِذَا صَفُّوْا فِي الصَّلٰوةِ وَالْقَوْمُ اِذَا صَفُّوْا فِيْ قِتَالِ الْعَدُوِّ" ۽ "اِنَّ اللّٰهَ يَنْزِلُ لَيْلَةَ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ اِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا" اهڙيءَ طرح ولين سڳورن جو بعضي ڪلام متشابهات جي قسم مان آهي جنهن تي اعتراض ڪرڻ ايمان جي ڪسجڻ جو خوف آهي (سبع سيارة، سالڪين جهون س ٢٨ للشيخ غلام علي محدث دهلوي، ڇپائيندڙ مجددي اڙ شاه وڪيل احمد سڪندر پوري)

مسئله:- ٻين کي حڪمت بالغه جي خواهش سان جي ڪماليتون عنايت فرمايون اٿن اُهين کان اهڙا اعلم ۽ فيض ڪنهن بہ روايت نہ ڪيا آهن جئين نبين سڳورن جي هڪ ٻئي تي ڀلائي ثابت آهي "تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ" جي آيت گواه آهي، اهڙيءَ طرح ولين سڳورن جي ڀلائي هڪ ٻئي تي پڻ ثابت آهي. جن درجن کان حضرت مجدد الف ثاني قدس سره ممتاز ٿيو آهي، انهن درجن ۽ حالات کي طالب بطريق تبعيت جي پهتا آهن انهن علمن ۽ ڪيفيتن جو اقرار ڪيو اٿن جنهن ۾ ڪو شبهو نہ هيو آهي لڳولڳ (متواتر) جو سچي هوڻ ۽ يقين لاءِ نائل ورتو ويندو آهي. جيڪي انهن مقامات کان مشرف نہ ٿيا آهن اُهي انڪار تاڪن سي پنهنجي جهل کان معذور آهن. ڪرامتن گهڻن جو هوڻ ڪو ڀلائي لاءِ دلالت نٿو ڪري جو تہ اصحاب سڳورن باوجود تنهن درجن جي جنهن درجي کي ولي نہ پهچي سگهندو ڪرامت جي نهائي تن کي ڪانہ هئي (الخ) (ڪلمات طيبات للشيخ ميرزا مظهر جان جانان قدس سره ملفوظات ميرزا صاحب مطبوعه مجتبائي ص ٢٩)

فَلْيَكُنْ هٰذَا آخِرَ الْمُقَدِّمَةِ الشَّرِيْفَةِ بِعَوْنِ الَّذِيْ هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ

پورو ٿيو مقدمو

٧٨٦

شجرهٔ طيبه

شجرهٔ حضرات خواجگان قدس الله تعاليٰ اسرارهم جنهن ۾ عظيم فائدا آهن

حمد مولا جو جوان ٻيو آهه خالق انس و جان ⁘ صلواة حضرت تي پڙهان لک بار دل ۽ جان سان

ميرِ مرسل مصطفيٰ جي آل الفت ۾ جيان ⁘ آل پيغمبر سند ويرتون پيا لوڙ پيان

سڀ کي صديق اڪبر جي اند سينو جليو ⁘ انبيائن کان پڇاڻان جو پلو تيو ئي گمان

سو آهه جو سلمان جو شل عڪس ٿيو موٽي ⁘ ڏئي الاهه ئي هر ٿيئي شل ساهه ۾ مان سانئي يان

ڏيپ قاسم جي مٿاڻي تيئيه سوئي شل قيام ⁘ دل ٿئي بوب جي ٻي گهوڙ شل ٿئي هر ٿيان

شاهه جعفر جي مٿاڻي جام جن پي جام ڪن ⁘ دم ڏئين تائين انهي جو شال گولو جائيان

مان بد پڻ بيراڳ تي نيد س شل مٿاڻي بايزيد ⁘ دل الله ڏي اُن سچي سرور جو نالو ڳائيان

بوالحسن خرقاني جو ولي ۽ غوث العالمين ⁘ ڏئي دل پاڻ موڪلي الفت نام ٿيڻ سان ڳهيان

فارمد جي شهر جو فياض حضرت بوعلي ⁘ بار سو ڪٽ ڪو حشر ۾ ٿئي در ئي جو داهيان

هادي همدان شل ٿئين وسيلو راهه جو ⁘ حضرت يوسف يگانو ٿين جو خادم آهيان

مرد غازي غجدواني وات باطن ۾ سدا ⁘ پير عبد الخالق جهنگي سدا ياد ڪيان

---

١ سرور ڪائنات محمد مصطفيٰ صلي الله عليه وسلم وفات سنه ١١ھ مدينه شريف ۾ ماده تاريخ لفظ هو

٢ حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعاليٰ عنه خليفه اول وفات سنه ١٣ھ مدينه شريف ۾ ماده تاريخ لفظ احد

٣ حضرت سلمان فارسي رضي وڏو صحابي آهي عمر سندس ٻه سو پنجاهه ورهه هئي وفات سنه ٣٣ھ مدائن جي شهر ۾

٤ وڏو عالم، محدث ۽ فقيه هو، وفات سنديس سنه ١٠٨ھ مدينه شريف ۾ ماده تاريخ حق

٥ حضرت امام جعفر مشهور ٻارهن امامن مان وڏو امام آهي وفات سنه ١٤٨ھ مدينه شريف ۾

٦ شيخ بايزيد بسطامي سلطان العارفين طيفور بن عيسيٰ طريقه نقشبنديه جو پيشوا آهي، خواجه نقشبند کان اڳي نقشبندي طريقه جو نالو طيفوريه هو وفات سنه ٢٦١ھ شهر بسطام ۾ آهي

٧ شيخ ابو الحسن علي بن جعفر وفات سنديس سنه ٤٢٥ھ شهر خرقان ۾ ماده تاريخ نور دل صديق دين آهي

٨ شيخ ابو علي فضيل بن محمد وفات سنه ٤٧٧ھ مزار شريف طوس ۾ آهي

٩ شيخ يوسف ابو يعقوب همداني وفات سنه ٥٣٥ھ هرات ۾ آهي

١٠ شيخ عبد الخالق غجدواني علامه بخارا سنه وفات ٥٧٥ھ ماده تاريخ آفتاب ڪامل آهي

ريوگر جو آهي رهبر، خواجه عارف عجيب … شال ما تنهنجي مهابي دم ترِيان ايمان سان
خواجه محمود ڏنيو وا ڪابل ارض فلڪ … فخنوي فياض تيو شل تنهنجي سڪ م دم ريان
شهر رامتين سند و خواجه علي تنهن جو آهي … ڏين تنهن دلدار جي شام و سحر تو چاهيان
سر سماسي تان فدا جنهن جو محمد نام ٿيو … حُبِّ تنهنجي م سدائين رات ڏينهن شب تو گهاريان
غوث اعظم، قطب عالم، سيد مير ڪلال … موت ويلي شل اچي سيد سڄي ڪي ساريان
شهه بهاؤ الدين بلا گردان شاهِ نقشبند … سو سچو مشڪل ڪشا تنهن جي سند هر دم جهان
چند ايراهيم رحم نالو سند يعقوب ٿيو … تنهن مهابي شل ٿئي سڪرات م سولي يا
شل عبيد الله احراري ڪندو مون تي ڪرم … آس تنهن در گاه مان هرگز نٿو ما لاهيان
وخش جو ٿيل تلو خواجه سچو زاهد جي … سڪ سند سر سرچي شل هجي صدا هر ڪيا
خواجه درويش محمد م وڏي اميد آهي … حشر م ٿيا پئال درويش جي ٿولي م عيان
دل جي دنيا م رهيو خواجه محمد امڪنه … شال تنهنجي حُبِّ جي ميدان م ڪب ڪاهيان
باقي بالله محي الدين آجنهنجو لقب … بار گهه دهلي سند سج جهڙن ڪري يا عين

---

١ خواجه محمد عارف وفات موضع ريوگر علاقه بخارا سنه وفات ٧١٥ه صاحب خزينة الاصفيا هي تاريخ چئي آهي . خواجه اهل دين بگو سالش ؛؛ نيز عارف امين رباني .
٢ خواجه محمود انجير فغنوي موضع انجير فغنه از توابع بخارا وفات ٧١٧ه ماده تاريخ شاه زماني
٣ خواجه علي رامتيني وفات در موضع خوارزم سنه ٧٢١ه ذي قعد سومر ٢٨ ذي القعد عمر سندن هڪ سو ٽيهه ورهه هئي -
٤ خواجه محمد بابا سماسي وفات در قريه سماس علاقه بخارا سنه ٧٥٥ه (بخارا کان ٩ ميل پري)
٥ خواجه سيد مير ڪلال ، سندن وفات خميس ڏينهن صبح جي نماز وقت ٢٨ جمادي الاولى سنه ٧٧٢ه ست سو ٻاهتر هجري ۾ ٿي آهي مزار شريف قصبه سوخار ۾ آهي . خزينة الاصفيا تاريخ وفات هن طرح چئي آهي ؛ گفت تاريخ وصالي او خرد ؛؛ مير سيد پيشوا امجد ڪلال
٦ حضرت سيد شاه نقشبند بهاء الدين بخاري وفات ٧٩١ه مزار شريف قصر عارفان لڳ بخارا . حافظ شيرازي سندن تاريخ وفات چئي آهي . بهاء الدين احمد طاب مثواه ؛؛ امام سنت زرع طريقت . ماده تاريخ (قرب طاعت)
٧ حضرت يعقوب چرخي وفات ٨٥١ه ماده تاريخ شمس الهدايت . مزار شريف هرات جي ڀرسان آهي
٨ حضرت خواجه عبيد الله احرار فاروقي پير و مرشد مولانا جامي جو جنهن جي تعريف ۾ چيو اٿن نظم چو فقر اندر قباء شاهي آمد ؛؛ بتدبير عبيد اللهي آمد - وفات ٨٩٥ه مزار شريف سمرقند ۾ آهي
٩ خواجه محمد زاهد وفات ٩٣٦ه موضع وخش ۾ ماده تاريخ فيض الهي
١٠ تنهنجو مامو محمد زاهد جو مريد هو . وفات ٩٧٠ه مزار شريف اسفرار ۾ . ماده تاريخ (مستحق)
١١ خواجه امڪنه ولد خواجه درويش محمد سندن نالو سندن محمد آهي ، امڪنه شهر جو نالو آهي وفات ١٠٠٨ه ۾ آهي
١٢ حضرت خواجه باقي بالله ٻيو خواجه بيرنگ . مزار شريف شهر دهلي ۾ آهي وفات ١٠١٢ه

ٿيو مجدد الف ثاني آهه رباني امام ∴ شيخ احمد نام تنهن تعريف لائق ناهيان

مسندِ اعليٰ جو وارث ۽ امامِ الاوليا ∴ ڪُل ولين ۾ پليو باقي ٻي ياره ڄا جوان

ڳڻ ڪيم نسخو نبي و تنهنجي ثنا اسان هم ∴ شال سو مقبول ٿيندو دا ٻيا ڪيئي احيان

شال ڏينهن مر ڪبريا ان جي جهڙي هين لڳي ∴ تنهنجي ڳالهه ۾ خداوندا صدا هي تو ڪريان

عروة الوثقى لقب معصوم سائين جو هئو ∴ منهنجو دستاويز محڪم ڏينهن محشر جي ٿيان

صبغة الله شاهه قيوم الزمان جنهن جو لقب ∴ شان تاج الاوليا تنهنجو سدائين ڳائيان

شل امام العارفين مهر ٿئي ڪنهن مون تي ∴ شال تنهنجي حُب جو ماطوق اعظم پائيان

مهر شل معصوم ثاني جي مٿم ٿيندي گهڻي ∴ تهن پٺي چائنتي ملڪن جنين شوبتي ناليا

حضرت هردو جهان خواجه، محمد جو غلام ∴ حُب تنهنجي ۾ هنجهون شام و سحر پيو هاريان

آهه قيوم جهان خواجه صفي الله شاهه ∴ تنهنجي دامن ۾ اتم هٿ ڪين هرگز لاٿريان

شاهه فضل الله جنهنجو شان اعليٰ ڪيو خدا ∴ ٻاهه تنهنجي مهر جي پنهنجي هٿين ۾ ٻاريان

عبدِ قيوم آهه مردِ حق بلاگردان پيو ∴ تنهنجي ناليءَ پاڪ تي قربان شل هر ٿيان

عبدِ رحمان شاهه عالم ٿيو سراج الاوليا ∴ مرشدِ ثقلين ٿيو، ماوصف تنهنجي جا جوان

سرِّ سائگوان سنڌ و خواجه محمد باحسن ∴ مون تي لڪ تو ڀرا سنڌ ۾ هڪڙو نهر گرلا

جنهنکي مولا کان مليو محبوبِ سبحاني لقب ∴ وقت جو قيوم ٿيو ڪهڙي ثنا آکي ڪيان

نظر محمد سائين آسيني سنڌي درگاهه ۾ ∴ سي جڏهن بندا ڪين جي گولن جو آهيان؟

---

[1] حضرت امام رباني مجدد الف ثاني شيخ احمد فاروقي سرهندي مزار شريف سرهند ۾ وفات سنه ١٠٣٤ هه

[2] خواجه محمد معصوم ولد حضرت مجدد الف ثاني ملقب بعروة الوثقى مزار شريف سرهند ۾ [illegible] وفات سنه ١٠٧٩ هه

[3] حضرت خواجه صبغة الله ولد خواجه محمد معصوم عروة الوثقى وفات سنه ١١٢٢ هه مزار سرهند شريف

[4] شاهه اسماعيل ولد خواجه صبغة الله وفات سنه ١١٣٦ هه، مزار شريف سرهند ۾ (جنت ني وقبو آهي)

[5] خواجه غلام محمد معصوم ولد خواجه محمد اسماعيل، معروف بمعصوم ثاني، ملقب بقطب الاقطاب، وفات سنه ١١٥٠ هه سرهند شريف ۾ پنهنجي والد شاهه اسماعيل [illegible] قبر ۾ سنڌس تربت آهي

[6] شاهه غلام محمد ولد حضرت شاهه غلام محمد معصوم، معروف حضرت جي مزار شريف شهر پشاور

[7] خواجه صفي الله ڪابلي، مشهور بقيوم جهان وفات سنه ١٢١٣ هه [illegible] سفر ۾ [illegible]

[8] شاهه فضل الله ولد حضرت غلام [illegible] وفات سنه ١٢٣٨ هه، مزار شريف شهر قندهار مشهور [illegible]

[9] حضرت خواجه شاهه عبد القيوم ولد شاهه فضل الله، وفات سنه ١٢٧١ هه مزار [illegible]

[10] حضرت خواجه عبد الرحمان ولد خواجه عبد القيوم وفات سنه ١٣٠٥ هه در قريه [illegible] مزار شريف [illegible] جبل جي دامن ۾ دريائ سنڌ جي ڪناري تي حيدرآباد سنڌ کان ٦ ميل ڏکڻ طرف

[11] حضرت خواجه محمد حسن جان ولد خواجه عبد الرحمان وفات [illegible] مزار شريف [illegible] جبل [illegible]

حصو ڇهون

حالات

جناب حضرت محبوب صمداني قطب رباني غوث يزداني قيوم رحاني كاشف اسرار سبع المثاني ومتشابهات فرقاني حضرت امام رباني مجدد الف ثاني شيخ احمد بن عبد الاحد قدس الله سره الاقدس هن ڪڪر رشاد جي اهڙا موتي محبت ۽ معرفت جا طالبن جي دلين تي ورسايا جو اهڙو مينهن وڏو ڪڏهن نه وٺو ۽ هن بحر موج زن فيض جون اهڙيون لهرون اڇلايون جو اهڙ واحوال ڪنهن تواريخدان ڪنهن ڪتاب ۾ نه ڏٺو، هي اهو مرد لاثاني واقف رموز مقطعات فرقاني ۽ متشابهات قرآني آهي جنهن لاءِ نبي آخرالزمان صلى الله عليه وآله وصحبه وسلم هزار ورهه اڳ خبر ڏني هئي. هي اُهو شهباز لامڪاني غواص بحر عرفاني آهي جنهن بدعت ۽ غير شرعي ڪمن جي پاڙ ڇڳي طرح سان پٽي ڇڏي ۽ هي اهو اوليس رحاني صديق ثاني آهي جنهن کي اولوالعزم وليّن مان الله جلّ جلاله الهام جي واٽ سان ارشاد فرمايو ۽ هي اهو محبوب سبحاني مصداق "لوكاني" آهي جنهن کي رسول ڪريم صلى الله عليه وسلم قيوميت جي خلعت عطا ڪئي ۽ مجددّيت جو ڏگو پهرايو.

[1] اِرْتَضَعَ ثَدْىَ التَّصَرُّفَاتِ الْغَوْثِيَةِ بهُوَفِي الْمَهْدِ صَبِيًّا فَلَوْلَمْ تُخْتَمِ النُّبُوَّةُ لَكَانَ نَبِيًّا
دُرَّةُ اِكْلِيْلِ الْاَوْلِيَاءِ الْعَارِفِيْنَ غُرَّةُ جَبِيْنِ الْاَصْفِيَاءِ الْخُرَّمِ الْمُحَقِّقِيْنَ كَنْزُ فَضَائِلِ
السَّلَفِ وَالْخَلَفِ جَامِعُ الْمَحَامِدِ وَالْمَكَارِمِ وَالشَّرَفِ الْاَكْمَلِ

مرشدن جو مرشد اَڪملن جو اَڪمل، امامن جو امام، عاشق سنّت خيرالانام عليه الصلواة والسلام القطب الاوحد، العلم المفرد وليّن جي پيڙهي اُسينگار، طريقت جي ميدان جو جنسار خزانو رحمت جو رب ورپلوا وليائي اُمّت جو، غوث الاغوات قطب الاقطاب، صاحب ڪرامات

---

[1] ترجمه، پاڻ غوثي تصرفات جي ٿڃ تڏهن ڌاتي اٿن جڏهن ايا پاڻ پينگهي ۾ ٻار هوا، جيڪڏهن نبوت ختم نه ٿئي ها ته جيڪر پاڻ نبي ٿين ها، پاڻ اولياء عارفين جا سرتاج آهن ۽ اهل الله جي پارسائن جي پيشاني جي روشني آهن جن جون پيشانيون ۽ عضوا قيامت جي ڏينهن چمڪندا هوندا، پاڻ اڳين ۽ پوين جي فضيلتن جا خزانا آهن ۽ پاڻ سڀني خوبين شرافتن ۽ ڀلائن جا جامع آهن.

۾ مقامات، واقف اسرار نهاني، سندن نالو مبارڪ رسول الله صلي الله عليه وسلم جو رکيل (احمد) ۽ لقب سندن بدر الدين ۽ امام رباني مجدد الف ثاني آهي قدس الله سره الاقدس.

حضرت جن جي نسب شريف جو بيان

حضرت جن جو نسب مبارڪ حضرت فاروق اعظم رضي الله تعاليٰ عنه سان هن طرح ٿو ملي. حضرت جن جي والد شريف جو اسم مبارڪ عبد الاحد بن زين العابدين بن شيخ عبد الحي بن شيخ محمد بن شيخ حبيب الله بن قطب الاقطاب غوث العالمين حضرت امام رفيع الدين بن شيخ نصير الدين بن شيخ سليمان بن شيخ يوسف ثاني بن شيخ اسحاق بن شيخ عبد الله بن شيخ شعيب بن شيخ احمد بن شيخ يوسف اول بن سلطان شهاب الدين علي المعروف به فرخ شاه ڪابلي فاروقي بن خواجه عبد الله نصير الدين بن خواجه محمود بن خواجه سليمان اول بن خواجه مسعود بن خواجه عبد الله واعظ الاصغر بن خواجه عبد الله واعظ الاڪبر بن خواجه ابو الفتح بن خواجه اسحاق اول بن خواجه ابراهيم بن خواجه ناصر بن خواجه عبد الله رضي الله تعاليٰ عنه بن خليفه ثاني امير المؤمنين امام العادلين الناطق بالحق والصواب حضرت عمر بن الخطاب رضي الله تعاليٰ عنهم اجمعين (ڪذا في عمدة المقامات[1] ص ۸۹)

صاحب روضة القيوميه حضرت جن جي وڏن اڪابرن آباءِ اجدادن جي ذڪر ۾ صفحه ۱۳ ست پهريون ۾ آڻي ٿو ته حضرت امام رباني مجدد الف ثاني رضي الله تعاليٰ عنه جن نسب ۾ شريف يعني سيد آهن. عرف اسلام ۾ سيد ان شخص کي ٿا چون جو حضرت خاتون جنت فاطمة الزهراء رضي الله تعاليٰ عنها جي اولاد ذختري يا فرزندي مان هجي حضرت امام رباني مجدد الف ثاني قدس سره النوراني جي نسب جو سلسلو حضرت امير المومنين عمر فاروق ۽ حضرت امام حسن رضي الله تعاليٰ عنهما سان ۲۷ واسطن سان ملي ٿو. وري ٻئي صفحه ۾ لکي ٿو ته حضرت عبد الله فرزند اعظم ۽ خلف ارشد امير المومنين عمر بن الخطاب رضي الله تعاليٰ عنه جو آنحضرت صلي الله عليه وسلم جي حضور ۾ ويهڻ وارن جي عشر ۾ عبادله اربعه جو رئيس هو. سندن شان ۾ گهڻيون حديثون وارد آهن

---

[1] عمدة المقامات ۾ عبد الحق لکيل آهي باقي ٻين ڪتابن ۾ عبد الحي لکيل آهي (والله اعلم)

[2] خاص عمر نام جين اصحابن سڳورن کي عبادله ڪري چوندا آهن [1] عبد الله بن مسعود [2] عبد الله بن عمر [3] عبد الله بن عباس [4] عبد الله بن زبير رضي الله تعاليٰ عنهم هي سڳورا وڏا عالم ٿي گذريا آهن

۾ اهي حديث جي ڇهن صحيح ڪتابن ۾ موجود آهن، سنن ن گهر ۾ حضرت اميرالمومنين حسن بن علي المرتضىٰ ڪَرَّمَ اللهُ وَجْهَهُ جي دختر نيڪ اختر بي بي فاطمه رضي الله تعالىٰ عنهما هُئي. سادات جي نسب ۾ مشهور ۽ معروف ڪتاب خيرالانساب ۾ اها وصيّت جا حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم جن پنهنجي اولاد لاءِ فرمائي آهي سا آندي اٿس تهر ڪان پوءِ ابوجعفر ڪان جو ذن محمد تن مان آهي اها وصيّت نقل ڪري ٿو جا رسول الله صلى الله عليه وسلم جي وصيّت جي ناقل ابو نصر بن يحىٰ ڪان پيا ڪيل آهي

فَأَمَّا الْعُمَرِيَّةُ فَهَلْ يَدْخُلُوْنَ فِيْ هٰذِهِ الْوَصِيَّةِ قَالَ أَبُو نَصَرِ بْنُ يَحْيٰ كُلُّ مَنْ يَّنْتَسِبُ إِلَى الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ وَيَتَّصِلُ بِهِمَا يَدْخُلُوْنَ فِيْ هٰذِهِ الْوَصِيَّةِ لِأَنَّهُ كَانَ لِلْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُمَا بِنْتٌ زَوَّجَتْ بِوَلَدِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

ترجمه يعني پوءِ حضرت عمر جو اولاد هن وصيّت ۾ داخل ٿئي ٿو يا نه؟ ابو نصر بن يحىٰ چيو ته جنهن جي نسبت ۽ اتصال حضرت امام حسن ۽ امام حسين رضي الله تعالىٰ عنهما سان آهي سو هن وصيّت ۾ داخل آهي جو ته حضرت امام حسن فرزند حضرت علي مشڪل ڪشا ڪَرَّمَ اللهُ وَجْهَهُ کي نياڻي هُئي جا حضرت اميرالمومنين عمر بن الخطاب رضي الله عنه جي فرزند کي پرڻائي ڏني هو الخ. اهر ملخصًا

حضرت امام رباني مجدد الف ثاني رضي الله تعالىٰ عنه جي حق ۾ حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم جن جا ڪيتري ئي گوئي فرمائي آهي سا تفصيل وار روضة القيوميه ۽ ٻين ڪتابن ۾ موجود آهي، هت روضة القيوميه مان ڪي حديثون نقل ڪيان ٿو صاحب روضة القيوميه حضرت خواجه محمد احسان بشارات خاتم المرسلين صلى الله عليه وسلم جي ذڪر ۾ آندو آهي ته ڪتاب جامع الدرر ۾ حضرت امام رباني مجدد الف ثاني رضي الله عنه جي حق ۾ هيءَ حديث منقول آهي

قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَبْعَثُ اللهُ رَجُلًا عَلٰى رَأْسِ أَحَدَ عَشَرَ مِأَةِ سَنَةٍ هُوَ نُوْرٌ عَظِيْمٌ اِسْمُهُ اِسْمِيْ بَيْنَ السُّلْطَانَيْنِ الْجَابِرَيْنِ وَيُدْخِلُ الْجَنَّةَ بِشَفَاعَتِهِ رِجَالًا أُلُوْفًا ترجمه

يعني. فرمايو حضرت رسول ڪريم صلى الله عليه وسلم، منهنجي امت ۾ هڪ مرد يارهين صدي جي شروع ۾ پيدا ٿيندو جو هڪ وڏو نور هوندو منهنجي نالي

پيائي هوندو، پر ظالمن بادشاهن جي دور ميان مبعوث ٿيندو ۽ انهيءَ شفاعت
سان قيامت جي ڏينهن هزارن ماڻهن کي الله جل جلاله بهشت ۾ داخل ڪندو
مولانا جلال الدين سيوطي جمع الجوامع ۾ هيءَ حديث نقل فرمائي آهي جا حضرت مجدّد
الف ثاني جي حق ۾ وارد آهي.

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيهِ وسلم يَكُونُ رَجُلٌ فِي أُمَّتِي يُقَالُ لَهُ صِلَةٌ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ بِشَفَاعَتِهِ كَذَا وَكَذَا [1] ترجمه

فرمايو رسول الله صلى الله عليه وسلم ته منهنجي امّت ۾ هڪ شخص پيدا ٿيندو جنهن کي صِلَةٌ چوندا. "صِلَةٌ" يعني ٻن شين کي ملائڻ وارو جيئن حضرت جن شريعت ۽ طريقت کي ملايو آهي" ان جي شفاعت ڪان بي شمار ماڻهو بهشت ۾ داخل ٿيندا.

انهيءَ سبب حضرت امام ربّاني مجدّد الف ثاني قدس سره النوراني جن مڪتوبات شريف جي جلد ٢ مڪتوب ڇهين ۾ حضرت خواجه عروة الوثقىٰ رضي الله تعالىٰ عنه ڏانهن لکي فرمايو آهي: اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ جَعَلَنِيْ صِلَةً بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ وَمُصْلِحًا بَيْنَ الْفِئَتَيْنِ

ترجمه:- شڪر الله جل جلاله جو آهي جنهن مونکي ٻن سمنڊن جي ملائڻ وارو ۽ ٻن جماعتن جي اصلاح ڪرڻ وارو فرمايو.

ڪن نسخن ۾ مصلحًا بين الفئتين آهي (راقم الحروف). حضرت جن جي "صِلَةٌ" هجڻ جو هيءُ به وجه آهي جو پاڻ صباحت ۽ ملاحت کي ملايائون جنهنجو ذڪر هن جاءِ تي اڳ ۾ ٿيو. هيءُ به وجه آهي جو حضرت امام ربّاني مجدّد الف ثاني جو طريقو برخلاف ٻين سلسلن جي شريعت سڳوري سان پوري مناسبت ٿو رکي، ٻين ۾ اهڙي مناسبت نٿي لڳي بلڪ مخالفت ٿي لڳي جهڙو وحدت الوجود جا ڪلما چوڻ ۽ سرود ٻڌڻ. حضرت مجدّد الف ثاني قدس سره جن کي انهي تجديد ۽ اصلاح جي صلي ۾ هي درجو مليو جو هزارين ماڻهو سندن طفيل ۽ شفاعت سان بخشيا ويندا ۽ آنحضرت صلى الله عليه وسلم جن فرمايو آهي عُلَمَاءُ أُمَّتِي كَأَنْبِيَاءِ بَنِي إِسْرَائِيلَ يعني منهنجي اُمّت جا عالم بني اسرائيل جي نبين وانگر آهن.

بني اسرائيل ۾ حضرت موسىٰ ۽ حضرت عيسىٰ علىٰ نبينا وعليهما السلام آهن جو هزارن

[1] كنز العمال الباب السابع في فضائل هذه الامة المرحومة جلد ٦ كتاب الفضائل ص ٢٣ مطبوعه حيدرآباد دکن